

- : Kariin Sundsbak (2025). *Nordmenns rolle i slavehandelen. 14 norske stemmer fra*
- : *den dansk-norske kolonitiden*. Forente Forlag AS / Scandinavian Academic Press.
- : DOI: <https://doi.org/10.62342/SAP.OA.3000>

Nordmenns rolle i slavehandelen

Kariin Sundsbäck

NORDMENNENS ROLLE I SLAVEHANDELEN

14 norske stemmer fra
den dansk-norske kolonitiden

© Pax Forlag – en del av Forente Forlag AS / Scandinavian Academic Press, 2025
Forfatteren har mottatt støtte fra Institusjonen Fritt Ord og fra Bergesenstiftelen.
Utgitt med støtte fra publikasjonsfondet fra Universitetet i Innlandet.

Denne boken er utgitt Open Access og er omfattet av åndsverklovens bestemmelser og Creative Commons-lisens CC BY-NC 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Denne lisensen gir tillatelse til å kopiere, distribuere, remixe, endre og bygge videre på materialet. Lisensgiveren kan ikke tilbakekalle disse frihetene så lenge lisensvilkårene blir fulgt. Disse innebærer å oppgi riktig kreditering, inkludere en henvisning til lisensen, samt opplyse om hvilke endringer som er foretatt. Dette skal gjøres på en rimelig måte, men ikke på noen måte som tyder på at lisensgiveren godkjenner tredjeparten eller bruken av verket. Materialet kan ikke brukes til kommersielle formål. Det er ikke tillatt å søke juridiske vilkår eller teknologiske tiltak som juridisk begrenser andre fra å gjøre noe lisensen tillater.

Omslag og sats: Punktum forlagstjenester

Omslagsfoto: Wikimedia Commons/Antoine Tavenaux

Kart: Reidar A. Fossum

Satt med Garamond Premier Pro 12/15

Trykk og innbinding: Scandbook AB, Falun

Printed in Sweden

DOI: <https://doi.org/10.62342/SAP.OA.3000>

ISBN: 978-82-304-0383-9 (Open access)

ISBN: 978-82-530-4512-2 (trykk)

Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med åndsverkloven eller i strid med avtaler inngått med KOPINOR.

Scandinavian Academic Press – en del av Forente Forlag AS

P.B. 6673 St. Olavs plass, 0129 OSLO

www.scandinavianacademicpress.no

Innhold

Innledning 7

Kilder, metoder, tilnærming og oppbygging 9

En introduksjon til den dansk-norske slavehandelen 18

DEL 1. TIL AFRIKA

Innledning 29

Else Lillienschield: Enken som var først i Norge til

å investere i slaveskip 35

Jørgen Thormøhlen: Entreprenør og investor i slaveskip 38

Dirk Hanssønn Ciccius: Skipslege på

slaveskipet «Havmanden» 40

DEL 2. I AFRIKA

Historisk oversikt 51

Erik Tilleman: Maktspill på fort Christiansborg 58

Zacharias Allewelt og slavehandelen langs Gullkysten 65

Severin Schelderup og Enevold Nielsen Boris:

Slavehandel i turbulente tider 78

Cornelius Pettersen: Cassare-ekteskap

og kjøpmannskap i Afrika 90

DEL 3. OVER ATLANTERHAVET

Innledning 101

Andreas Wellemsen: Kjøpmann på
slaveskipet «Laarburg Galley» 103

Oluf Nordmann og Anders Terkelsen Hagelund: En matros
og en båtsmann over Atlanterhavet 108

DEL 4. PÅ DE VESTINDISKE ØYENE

Lorenz Hendrichsen: Plantasjeeier og guvernør under
slaveopprøret på St. Jan i 1733 129

Engelbrecht Hesselberg: Guvernøren som
hindret et slaveopprør 145

Adrian Benoni Bentzon: Avskaffelsen av
den transatlantiske slavehandelen 159

Konklusjon 174

Takk 177

Noter 179

Litteraturliste 195

Bildekilder 202

Navneregister 203

Innledning

Vinteren 1736 forlot slaveskipet «Jomfruen» Christiansborg fort på vestkysten av Afrika, ved dagens Ghana, med 150 slavegjorte afrikanske menn, kvinner og barn om bord.¹ Det var den Levanger-fødte guvernøren Severin Schelderup og hans underassistent Enevold Nielsen Boris fra Kristiansand, som på Christiansborg personlig hadde sørget for at disse 150 afrikanske menneskene hadde blitt kjøpt og holdt i lenker i fortets slavekjellere i flere måneder for å så bli transportert over Atlanterhavet under umenneskelige forhold.² Tre måneder senere ankom «Jomfruen» havnen på den dansk-norske karibiske øya St. Thomas. 42 av de slavene hadde ikke overlevd turen, og de som fortsatt var i live, ble solgt på auksjon de neste ukene. Flere av disse slavene ble solgt til trønderen Erik Bredahls husholdning på St. Thomas, blant andre «tre negerinder» og «1 pige»³. Nordmenn som Schelderup, Boris og Bredahl var aktive i alle ledd av slavehandelen. Vi finner nordmenn som handelsmenn, entreprenører, guvernører, kapteiner, matroser, plantasjeeiere, jurister og leger, som var eksplisitt eller implisitt involvert i den transatlantiske slavehandelen. Det er dem denne boken handler om.

Hva var så nordmenns rolle i den transatlantiske slavehandelen? På denne tiden fantes det ikke en selvstendig norsk stat som kunne være ansvarlig for en særnorsk, nasjonal politikk

innenfor den dansk-norske unionen. Det fantes et kongerike, men kongen var dansk og betraktet området vi i dag ser på som Norge, primært som et territorium underlagt Danmark. Derfor kunne ikke «Norge» som selvstendig stat ta aktiv del i beslutninger knyttet til slavehandelen. Nordmenn på individnivå var imidlertid aktivt involvert i alle aspekter av virksomheten. De deltok som investorer, slavehandlere og arbeidere på skipene, i norske byer, i Afrika og i de vestindiske koloniene. Det er misvisende å snakke om «Norges deltakelse» i slavehandelen, men handlingene til nordmenn – som individer og som del av den bredere dansk-norske staten – spilte en rolle. Dette er en del av «Norgeshistorien».

I denne boken blir vi kjent med den individuelle historien til nordmenn fra forskjellige samfunnslag og deres deltakelse i slavehandelen. På den ene siden finner vi mektige nordmenn som for eksempel var guvernører, plantasjeiere og kapteiner på slaveskip. De var ikke bare direkte involvert i handelen, men de tjente betydelige summer på kjøp, salg og misbruk av mennesker og hadde ofte bevisst engasjert seg i slavehandelen for personlig vinning. På den andre siden har vi nordmenn som var indirekte involvert i virksomheten, som for eksempel matroser og soldater. Disse kom typisk fra lavere sosiale lag og befant seg nederst på den sosioøkonomiske rangstigen om bord på slaveskipene eller ved fortene. Ofte var deres deltakelse et resultat av begrensede valgmuligheter, og de levde selv under harde kår. Når vi leser om nordmenns deltakelse i den transatlantiske slavehandelen, er det viktig å erkjenne ulike nyanser slik at vi kan få et mer differensiert bilde av den historiske konteksten og individuelle motivasjoner.

Kilder, metoder, tilnærming og oppbygging

Primærkilder og metodologi

Et omfattende digitalisert kildemateriale fra Dansk Vestindisk Arkiv i Rigsarkivet i Danmark er analysert for denne boken, inkludert kirkebøker, registre fra slaveauksjoner, landlister, inventarlister fra St. Jan (St. John), St. Thomas og St. Croix, testamentprotokoller, dagregistre fra handelsposter, skattelister og folketellinger fra de vestindiske øyene. Valget av kilder har vært drevet av et ønske om å gi et nyansert bilde av hvordan individuelle mennesker fra norske områder deltok i og bidro til den transatlantiske slavehandelen, både direkte og indirekte. Kilder som dokumenterer individuelle historier er prioritert, men samtidig har jeg forsøkt å finne spor som kan belyse de afrikanske slavegjorte som individer, selv om denne informasjonen ofte er fragmentarisk og utilstrekkelig.

For å analysere kildematerialet er to komplementære metodologiske tilnærminger brukt: prosopografi og mikrohistorie. Prosopografi vil si at en systematisk analyse blir gjort av biografiske data fra, for eksempel dåps-, giftemåls- eller begravellesregistre, men også fra folketellinger eller skifteprotokoller. Målet med å tilpasse en prosopografisk metode er å finne forbindelser mellom enkeltpersoner i en spesifikk historisk og geografisk

kontekst. Denne tilnærmingen gjør det mulig å identifisere fel-
lestrekk og ulikheter i nordmenns roller i slavehandelen, uav-
hengig av deres sosiale og økonomiske bakgrunn. Ved å studere
nettverk, relasjoner og oppførsel, kan prosopografi som metode
vise hvordan individuelle aktører deltok i lokalsamfunn og
bidro til større strukturer. Mikrohistorie som metode, setter
søkelys på enkeltpersoners liv eller små, avgrensede samfunn,
for å kunne beskrive og forklare bredere historiske temaer og
utviklinger.⁴ Denne kombinasjonen av metoder er spesielt egnet
her på grunn av enkeltindividenes sentrale plass i boken. Ved å
analysere kilder som er tett på mennesker fra ulike samfunnslag,
både de med makt og de som befant seg nederst på samfunns-
stigen, er det mulig å vise et sammensatt bilde av hvordan nord-
menn bidro til slavehandelen.

Tilnærming

Denne boken tar sikte på å utforske hvilken rolle norske
individer, både kjente og ukjente, spilte i alle ledd og deler av
den transatlantiske slavehandelen, og hvordan deres handlinger
kan kaste lys over større historiske sammenhenger. Siden valget
av individer var kildestyrt, vil historiene noen ganger virke
ubalanserte. For noen personer har jeg funnet mer informasjon
i kildematerialet enn for andre. Jeg ønsket likevel å ha med per-
soner fra alle nivå av slavehandelen selv om jeg ikke fant like
mye informasjon om alle. Det betyr at guvernørene, kapteinene
og de rike plantasjeieerne får mer plass i boken enn skipslegen,
matrosen og kjøpmannen. Hensikten er ikke å tilby en fullsten-
dig kronologisk eller kvantitativ oversikt over alle nordmenns
roller i slavehandelen. I stedet presenteres fortellingene om ulike
individer som eksemplariske, med mål om å illustrere variasjo-
nen og kompleksiteten i nordmenns deltakelse. Ved å løfte frem

relativt ukjente navn og historier fra norsk historie, ønsker jeg å vise hvordan også mindre synlige aktører var en del av det globale systemet.

Denne tilnærmingen skiller seg fra tidligere forskning og andre viktige verk om dansk-norsk slavehandel og kolonihistorie. Mens mange historikere har studert og beskrevet de overordnede institusjonene og strukturene som muliggjorde handelen, tilføyer denne boken forskningsfeltet nye perspektiver ved fokusere på individuelle liv fra et mikroperspektiv. Boken er ikke ment å være en omfattende historie om slavehandelens institusjoner, økonomiske strukturer eller nettverk, men mer en samling av eksemplariske fortellinger. Disse kan gi et bilde av hvordan historiske prosesser utfoldet seg på individnivå.

Utgangspunktet for denne boken er de mikrohistoriske individuelle historiene basert på forskning i primærkilder, men noen fordypningseksempler er også inkludert for å bedre kunne forstå den større konteksten. De personlige historiene på mikro-nivå gir dybde til nordmenns konkrete erfaringer og livshistorier, mens fordypningseksempelene utvider perspektivet og gir rom for å inkludere historier som gjerne ikke alltid kommer frem i det dansk-norske kildematerialet. To slike eksempler er historien om Olaudah Equiano og historien om slaveopprøret på St. Jan. Olaudah Equiano ble som gutt tatt til fange i sin landsby i Afrika, brakt over Atlanterhavet og solgt som slave. Senere kjøpte han sin frihet og flyttet til Storbritannia hvor han skrev sine selvbiografiske memoarer og ble en viktig stemme i debatten mot slaveriet. Selv om Equiano ikke har noen direkte forbindelse med nordmenn eller Danmark-Norge, er hans biografi en unik kilde for å kunne se slavehandelens fra de slavegjorters perspektiv. Dette perspektivet er sjelden dokumentert i annet kildemateriale, som primært er skrevet av og legger vekt på de europeiske aktørene. Det andre fordypningseksempel beskriver i kapittel 9: «Lorenz

Hendrichsen: Plantasjeier og guvernør under slaveopprøret på St. Jan i 1733». Kapitlet behandler slaveopprøret på St. Jan i 1733, et av de viktigste og omfattende opprørene i Karibia på 1700-tallet. Selv om plantasjeier Lorenz Hendrichsens historie danner en narrativ ramme i kapitlet, ligger hovedfokus på de strukturelle forholdene som preget slaveplantasjene. Kapitlet analyserer de sosiale og økonomiske faktorene som utløste opprøret, med særlig vekt på de ekstreme levekårene de slavegjorte ble utsatt for, deres motstandsmotivasjoner og de komplekse forholdene mellom slavene og deres eiere. Ved å inkludere dette fordypningseksempelet ønsker jeg å vise hvordan de slavegjorte ikke bare var passive ofre, men også aktive aktører som tok risikerte mye i kampen for sin frihet. Dette kapitlet illustrerer hvordan deres handlinger hadde bakgrunn i de ekstreme forholdene de levde i og hvordan de utfordret eksisterende maktstrukturer og kunne påvirke de dansk-norske koloniene på ulike nivå, både sosiale, kulturelle og økonomiske.

Oppbygging

Gjennom fire deler av boken følger vi individuelle nordmenn gjennom ulike stadier av slavehandelen: I den første delen, «Til Afrika», har vi fokus på reisen fra norske byer til Afrika. Her beskriver jeg de første slaveskipene som ble bygget og finansiert i Norge, og reisen til Afrika. I andre del, «I Afrika» går jeg dypere inn i den tiden handelsmenn tilbrakte på Gullkysten i Afrika, og kontakten de hadde med afrikanske samfunn. Jeg undersøker detaljert hvordan afrikanere ble kjøpt eller tatt til fange og de brutale realitetene ved disse handelsprosessene. I den tredje delen, «Over Atlanterhavet», beskriver jeg den fryktede *mellompassasjen* – reisen over havet, hvor slavegjorte ble transportert under grufulle forhold fra fortene på Afrikas kyst

til De vestindiske øyer. Sentralt i denne delen står reisen til ett spesifikt dansk-norsk slaveskip, «Ada», og to av dets norske mannskap. Her får vi et innblikk i hva slags forhold slavene ble utsatt for, men også hvilke forhold mannskapet som stod lavest på rangstigen, arbeidet under. I den siste delen av boken, «På De vestindiske øyer» ser jeg på livet på plantasjene på de tre danske koloniøyene St. Jan (St. John), St. Thomas og St. Croix. Jeg viser hvordan nordmenn fungerte både som plantasjeeiere, som jurister og handelsfolk, og hvordan de levde og arbeidet, hvordan de omgikk med både slavene og det lokale samfunnet, samt hvordan disse opplevelsene til slutt formet deres syn på verden og deres plass i den. Jeg ser også på de afrikanske slavegjorters liv, på deres daglige utfordringer, og dessuten på den motstanden de utøvde mot sine brutale herrer.

De aktørene som er sterkest representert i disse kildene, er menn med makt. Kvinner eller nordmenn med lavstatusjobber, som matroser, kommer også tidvis frem i kildene, men i langt mindre skala. Siden boken er bygget opp av individuelle historier, betyr det, som tidligere nevnt, at kapitlene er eksemplariske. Derimot har jeg prøvd å sette deres fortellinger inn i en større historisk kontekst, slik at leserne bedre kan forstå personene som blir beskrevet, og tiden de levde i.

Begrepsbruk

En god del steder bruker jeg ordet slavegjort, tatt til slave eller gjort til slave i stedet for å bare bruke ordet slave. Her følger jeg blant annet engelsk og nederlandsk, der begrepene *enslaved* og *tot slaaf gemaakt* (= slavegjort) nå blir foretrukket. Grunnen er at ingen blir født slave, det er alltid noen med makt som gjør en person til slave. I Norge er denne ordbruken ennå ikke vanlig, men jeg håper at dette vil forandres etter hvert, slik som vi også ser i Danmark.

Det har ikke vært lett å finne informasjon om individuelle slavegjorte i kildematerialet, fordi de ble sett på som handelsvarer og ikke som personer. Det er derfor vanskelig, om ikke umulig, å følge de slavegjortes liv slik vi har fulgt nordmennes liv i denne boken. Likevel ønsket jeg så langt det var mulig å bringe de afrikanske slavene frem i lyset. Der jeg har funnet personlig informasjon, som navn eller individuelle beskrivelser, har jeg brukt det i teksten. Dansker og nordmenn må ha tatt med seg slaver tilbake til sine hjemland når de kom tilbake fra Vestindia, men disse er sjelden synlige i kildematerialet. Et unntak er Vilhelmine Caroline, som er registrert i folketellingen fra 1801 på Hedmark som «fruens livegne negerinde». Hun var brakt til Norge av Jemina Høeg Nissen, datteren av en guvernør på St. Croix rundt 1790, to år før slavehandelen ble avskaffet. Etter at Jemina ble enke og giftet seg på nytt med en nordmann, flyttet hun til Hedmark og tok med seg sin kammerpike Vilhelmine. Tretten år senere døde Jemina, og Vilhelmina var ikke lenger sett på som slave. Hun giftet seg med en nordmann og slo seg ned på en gård i Ullensaker. Da hun døde i 1834 ble hun betegnet som en «afrikanerinde».

I denne boken bruker jeg begrepene «Danmark-Norge» og «dansk-norsk» når jeg snakker om unionen mellom Danmark og Norge fra 1536 til 1814 og om menneskene som bodde her. Disse begrepene er moderne konstruksjoner som ikke ble benyttet i perioden boken behandler. I stedet, som kildematerialet ofte antyder, identifiserte mange seg primært ut fra hvilken region eller hvilket sted de kom fra. Hvorfor benytte disse begrepene hvis de ikke er historisk korrekte? Først og fremst hjelper bruken av «Danmark-Norge» og «dansk-norsk» med å tydeliggjøre at det er snakk om en felles stat, en samlet administrativ og politisk struktur. Det fantes ikke en beslutningsdyktig enhet eller stat som het Norge i denne perioden, men et kongerike med en dansk konge.

Tidligere forskning og formidling om norsk deltakelse i slavehandel

Internasjonalt har forskningen på den transatlantiske slavehandelen vært omfattende, med fokus på ulike nasjoners involvering og de menneskelige konsekvensene av handelen.⁵ Nordmenns deltakelse i den transatlantiske slavehandelen har lenge befunnet seg i periferien av den kollektive historiske bevissthet i Norge. De siste årene har imidlertid stadig mer oppmerksomhet blitt rettet mot dette temaet, både i academia, i sosiale medier og på tv. Barneboken *Den norske slavehandelen* av Anders Totland (2018) var et viktig bidrag i å fremme kunnskap om norsk deltakelse i slavehandelen, likesom den dramatiserte dokumentarfilmen «Slaveskipet» på NRK fra 2020. Blant nyere faglitteratur gir *Nordmenn i slavefart* av Per Ivar Hjeldsbakken Engevoid (2022) og Roar Løkens bøker, *De dansk-norske tropekoloniene. Sukker, krydder, slaver og misjon* (2020) og *Slaveri, kolonihandel og rasisme: Virkningene for Norge* (2023), en ryddig oversikt over dansk-norsk slavehandel, både den transatlantiske og den asiatiske. Videre belyser Erik Gøbel i *Under sejl: Til Asien, Afrika og Amerika: Danske skibe, sejladser og sømænd 1600–1850* (2021) de maritime aspektene ved dansk-norsk kolonialisme, mens Louise Sebro i *Slaveopprøret på Sankt Jan. 1733* (2023) gir en detaljert gjennomgang av det tidligere nevnte slaveopprøret på St. Jan. Finn-Einar Eliassens *En kort introduksjon til Danmark-Norge som kolonimakt* (2024) setter dette inn i en bredere historisk ramme. Eliassen vier mye plass til slavehandelen i denne innføringsboken om dansk-norsk kolonihistorie.⁶ Samlet bidrar disse bøkene til å utvide kunnskapen om dette feltet og gir en nødvendig kontekst for min egen bok. En rekke ulike akademiske artikler gir også mer innsikt og forståelse for slavehandelens historie fra et norsk perspektiv.⁷

Debatten om nordmenns deltakelse i den transatlantiske slavehandelen har de siste årene fått mer oppmerksomhet i norske medier, særlig når det gjelder kjente personer som Ludvig Holberg, Jørgen Thormøhlen og Peter Wessel Tordenskjold. I lys av Black Lives Matter-bevegelsen i 2020, for eksempel, ble det stilt spørsmål om Holbergs økonomiske forbindelser til selskaper som kunne være tilknyttet slavehandel. Dette førte til debatter om hvorvidt statuer av Holberg burde fjernes.⁸ Et annet eksempel som har fått mye oppmerksomhet i mediene, er Jørgen Thormøhlen. Han var født og oppvokst i en kjøpmannsfamilie i Tyskland, men kom i 1664 som ung mann til Bergen og utviklet seg til å bli en av byens viktigste kjøpmenn og entreprenører. På kort tid bygde Thormøhlen opp en betraktelig formue gjennom handel og skipsfart, og han ble Norges fremste forretningsmann med økonomiske interesser innenfor alle sektorer av næringslivet. I 1680 gav kongen Thormøhlen tillatelse til å starte industrier på Vestre Sydnes i Bergen. Bydelen fikk navnet Møhlenpris som det fortsatt har, og her bygde Thormøhlen blant annet et trankokeri, et salt- raffineri, såpekokeri, en oljemølle og en dypvannskai, i tillegg til mange boliger ment for folk som arbeidet der. Thormøhlen var også hovedeier i slaveskipet «Cornelia», som i 1673 var det første dansk-norske skipet som transporterte slaver til De vestindiske øyer.⁹ Hans rolle i slavehandelen er ofte trukket frem i medier. En av de sentrale temaene i denne debatten var om bydelen Møhlenpris burde få et annet navn på grunn av Thormøhlens aktive deltagelse i slavehandel.¹⁰ Også Peter Wessel Tordenskjolds tidlige karriere innen slavetransport blir nå regelmessig trukket frem i medier, noe som har utfordret hans status som nasjonal sjøhelt.¹¹ Disse diskusjonene viser at det er en økende bevissthet rundt Norges historiske deltakelse i kolonitidens slavehandel.

Historiene i denne boken viser hvordan noen individuelle nordmenn forholdt seg til de slavegjorte. Enkelte ganger får vi også høre stemmene til dem som ble gjort til slaver. Ved å bringe disse historiene frem i lyset, håper jeg å gi ytterligere et bidrag til et mer helhetlig og detaljert bilde av hvordan den dansk-norske slavehandelen var en del av nordmenns virkelighet i denne perioden.

En introduksjon til den dansk-norske slavehandelen

Den dansk-norske slavehandelen var av mindre omfang enn de andre europeiske aktørenes. Det er beregnet at omtrent 110 000 slavegjorte ble transportert til De vestindiske øyer fra slutten av 1600-tallet og til begynnelsen av 1800-tallet¹². Dette utgjorde én prosent av det totale antallet slaver, som i samme periode blir beregnet til rundt 12,5 millioner, men det er likevel et meget høyt tall. I tillegg til slavene som ble brakt over Atlanterhavet, ble titusenvis kjøpt og solgt internt på de dansk-norske vestindiske øyene og mellom forskjellige kolonier.¹³ Skipene som skulle hente slaver på Afrikas vestkyst, ble utstyrt i København. Mannskapet bestod av dansker, nordmenn og tyskere, som mønstret på skipene her, proviant ble kjøpt og lagret under dekk og handelsvarer til afrikanske kjøpmenn ble anskaffet. På den fire til fem måneder lange turen til slavefortene ble de dansk-norske skipene forberedt på den menneskelige lasten de senere skulle transportere over Atlanterhavet.¹⁴

De dansk-norske fortene Christiansborg, Frederiksborg og Fredensborg

For å kunne drive handel på vestkysten av Afrika var det nødvendig å ha en base der. Det dansk-norske Kompani hadde i

perioder to fort under sin kontroll. Det første, Frederiksborg, ble bygget i 1658 utenfor Ghanas kyst, i Guineabukten på vestkysten av Afrika. Allerede i 1685 måtte dette fortet avstås til britene. I 1660 fikk Danmark-Norge tillatelse til å bygge et nytt fort, Christiansborg, ved den lille fiskerlandsbyen Osu, rett utenfor det som i dag er Accra, 150 kilometer øst for fort Frederiksborg. Den dansk-norske kongen kunne bygge her etter å ha inngått en allianse med den lokale kongen som sikret ham handel med Kompaniet. Christiansborg var et middelstort fort med tre tårn mot strandkanten og et mot landsbyen. Fortet var strategisk bygget på en klippe ved kysten, med tykke murer og bastioner. Under fortet lå fangekjellerne og en slavekjeller, der slavegjorte måtte vente, ofte i flere måneder, før de ble brakt til plantasjene i Vestindia. I 1736 ble nok et fort bygget, Fredensborg, og Danmark-Norge hadde igjen to fort på Gullkysten. Det var viktig å ha en fot innenfor i Afrika for å kunne drive med lukrativ handel i elfenben og gull. Handel med afrikanske slaver ble ikke viktig før plantasjesamfunnet på De vestindiske øyer var etablert på slutten av 1600-tallet.¹⁵

Direkte handel og trekanthandelen

Det var to forskjellige måter å drive handel med Vestindia på, direkte handel og trekanthandelen.

Frem til 1700-tallet gikk mange skip i trekantfart mellom Danmark-Norge, Afrikas vestkyst og De vestindiske øyer. Fra Europa ble våpen, krutt, bomull, andre tekstiler og jern brakt til Afrikas vestkyst hvor varene ble byttet hos lokale makthavere mot slaver, gull og elfenben. Dette ble så fraktet over Atlanterhavet til De vestindiske øyer. Bomull, sukker og andre tropiske handelsvarer produsert av slavegjorte på plantasjene ble deretter brakt tilbake til Europa hvor de ble solgt. Selv om trekanthan-

Trekanthandelen mellom Europa, Afrika og Amerika

delen ofte blir fremstilt som den mest innbringende og mest brukte handelsformen, var det ikke slik for Danmark-Norge. Av de 3000 dansk-norske handelsreisene til de vestindiske øyene på 1700-tallet, var det bare 260 som gikk via Afrika.¹⁶ Resten seilte direkte mellom Europa og Vestindia. Etter at plantasjene på øyene hadde fått nok slaver til å produsere plantasjevarene, kunne skip hente varene og transportere dem direkte til havner i Danmark og Norge uten å først hente nye slaver. På den måten gikk handelen raskere, og det var mulig å tjene mer. I tillegg var det relativt lett å skaffe seg nye slaver fra andre land.

Kolonisering av De vestindiske øyene St. Thomas, St. Jan og St. Croix

I løpet av 1600-tallet ble det tydelig hvor innbringende handelen i Karibia og Sør-Amerika kunne være, og europeiske land som Nederland, Spania og Storbritannia tjente store penger på slaveridrevne plantasjer. Disse landene koloniserte store deler av Sør-Amerika og de karibiske, eller vestindiske, øyene, og de transporterte slaver fra Afrika til å jobbe på plantasjene sine. Også Danmark-Norge ønsket å være aktiv i denne handelen, og i 1665 ga kong Frederik III ordre om å sende skip fra København til den lille, ubebodde øya St. Thomas i Vestindia. Skipperen, Eric Smidt, ble utnevnt til guvernør og hans oppgave var å gjøre St. Thomas til dansk koloni. Denne første ekspedisjonen ble imidlertid et stort nederlag. Eric Smidt døde etter bare noen måneder, og resten av kolonistene måtte forlate øya etter litt over et år – på grunn av sykdommer, matmangel og piratangrep. Det tok flere år før St. Thomas faktisk ble kolonisert av Danmark-Norge, etter at den nye kong Christian V kom på tronen i 1670 og opprettet Det Vestindisk-Guineiske Kompagni året etter. Kompaniet fikk enerett på handelen som skulle drives fra øya.

I 1718 ble den nærliggende øya St. Jan også en del av det dansk-norske riket. Øya, som var britisk, ble kolonisert av trønderen Erik Bredahl. Den 25. mars 1718 gikk han i land på sørøstkysten av St. Jan sammen med 20 plantasjeeiere, 5 soldater og 16 slaver fra St. Thomas, og heiste det danske flagget på en nærliggende plantasje. Han annekterte øya på vegne av den dansk-norske kongen og fratok dermed britene kontrollen.

Bakgrunnen for annekteringen av St. Jan var todelt. På den ene siden hadde plantasjene på naboøya St. Thomas gitt mindre utbytte enn forventet. Jorda var utpint, plantasjeeierne hadde for lite teknisk kunnskap om hvordan de mest effektivt kunne dyrke landet sitt, og de hadde ikke nok kapital til å investere

i kunnskap og ny teknologi. Dessuten hadde St. Thomas et terreng som ikke var særlig egnet for produksjonen av sukker eller anlegg av plantasjer, noe som ble stadig viktigere for Kompaniet i Danmark. Det var altså et stort behov for å finne mer dyrkbar jord for plantasjeeierne, slik at de kunne fortsette å produsere og selge sukker og bomull. En annen grunn til annekteringen av St. Jan var at befolkningen på St. Thomas i flere år hadde økt kraftig. Kombinasjonen av sterk befolkningsvekst og lite utbytte fra jordbruket, særlig etter en alvorlig tørkeperiode i 1715, gjorde det stadig vanskeligere å produsere nok mat til alle. Innbyggerne på St. Thomas hadde derfor allerede brukt ressurser på naboøya St. Jan, de hadde jaktet, fisket og hugd ved. Siden St. Jan lå så nær St. Thomas, ble den sett på som en forlengelse, til tross for at St. Jan offisielt var britisk eiendom. I 1717 ankom et britisk orlogsskip St. Thomas for å advare de danske kolonistene der mot å fortsette å drive virksomhet på St. Jan. Det Vestindisk-Guineiske Kompagni i København var ikke fornøyd med dette, og guvernør Bredahl ble beordret til å kolonisere St. Jan. Så lenge Kompaniet kunne garantere at Bredahl og de andre kolonistene ikke ble angrepet av britene, mente Bredahl at St. Jan ville bli et bra sted å slå seg ned på. Etter at Bredahl og hans menn og slaver gikk i land i Coral Bay på St. Jan og annekterte øya, gikk han raskt i gang med å planlegge byggingen av et fort. Det ble bygget på toppen av et 133 meter høyt fjell over Coral Bay, med utsikt over havet på den ene siden og øya på den andre siden. Det var en perfekt strategisk plass for et fort siden man hadde full oversikt over ankommende skip og samtidig kontroll på hva som skjedde på resten av øya.¹⁷ Bredahl beskrev havnen som «heel secur, og når man er derinde, er man så indesluttet, at man ser land rundt om sig», og «så tryg og skjøn som nogensinde kan ønskes.»¹⁸ Denne naturlige havnen formet et meget bra utgangspunkt for videre

utbygging. Ikke bare var vannet dypt helt inn til stranden, slik at skip kunne legge til kai og losse varene sine ved land, men havnen var omringet av høydedrag og små fjell, noe som beskyttet den mot stormer og orkaner.

Kompaniet så for seg at St. Jan skulle bli et sted der de skulle tjene enorme summer på plantasjedrift. Til tross for at øya var tett bevokst og hadde et kupert terreng med små fjell og hauger og tropiske skoger, egnet den seg godt for plantasjedrift. Øya var grønn og frodig, og det var mulig å opparbeide store stykker land, særlig langs kysten. De fleste plantasjene ble bygget der, slik at det ikke var nødvendig med transport over land til og fra plantasjene. Det ble hovedsakelig dyrket sukker og bomull, men også litt tobakk og fargestoffet indigo i tillegg til matplanter som kassava, søtpoteter og mais. For å tiltrekke seg så mange plantasjeeiere som mulig, lokket Kompaniet med at nye kolonister skulle få fordeler som gratis jord og skattefritak de syv første årene. I tillegg kunne de bruke så mye kalk og treverk på øya de ville. Til gjengjeld var de forpliktet til innen tre måneder å ansette en hvit forpakter på plantasjen, og alle plantasjene måtte produsere sukker.

Til tross for disse privilegiene viste det seg likevel å være vanskelig å få folk til å slå seg ned på St. Jan. Bare en fjerdedel av de hvite innbyggerne og plantasjeeierne var dansk-norske, og de fleste dansk-norske plantasjeeiere fra St. Thomas flyttet ikke selv til sine nye plantasjer på St. Jan, men ble boende på St. Thomas og brukte forpaktere og oppsiktsmenn, kalt *mesterknegter*, til å organisere og koordinere arbeidet på plantasjene. Plantasjeeierne ville heller bli boende på St. Thomas, der de hadde et sosialt liv, en infrastruktur og mer luksus enn på lille St. Jan. I løpet av de første 15 årene ble det likevel anlagt 106 tobakks- bomulls- og sukkerplantasjer på St. Jan, og disse ble drevet av mer enn 1500 slavegjorte. Antagelig var det ikke mer enn totalt mellom 100 og 200 hvite fastboende på øya.¹⁹

Livet på St. Jan var ikke lett, og det er derfor forståelig at plantasjeeierne valgte å forbli på St. Thomas. Ifølge Bredahl var det dessuten stor myggplage på St. Jan, som gjorde at folkene hadde så mange myggbitt at de så helt forferdelige ut. I tillegg var det mangel på drikkevann og proviant, og mange av slavene rømte og gjemte seg i den tropiske regnskogen i innlandet eller i grotter ved kysten. St. Jan hadde en stund så dårlig rykte at den ble brukt som straffekoloni. Også embetsmenn fra St. Thomas kunne bli sendt til St. Jan som straff for dårlig utført jobb.²⁰

I 1733 kjøpte så Kompaniet øya St. Croix fra Frankrike. Av de tre øyene som nå var i dansk-norsk besittelse, var St. Croix den største med sine 135 kvadratkilometer. St. Thomas var ikke større enn 45 km² og St. Jan var bare 32 km². På alle tre øyene var plantasjedrift den viktigste økonomiske inntektskilden, og det var sukkerproduksjon som ga størst profit.

Koloniseringen av øyene tok noen år, men etter hvert ble plantasjer opprettet og handelen begynte å ta seg opp. Sukkerplantasjene på St. Thomas ble imidlertid ingen suksess, som vi har sett. Her ble jorda raskt ufruktbar og fortjenestene gikk ned. Produksjonen fra plantasjene ble ofte mislykket, og flere plantasjeeiere flyttet til St. Croix. Denne øya hadde en del fordele sammenliknet med de to andre. Den var den største og mye bedre egnet for plantasjedrift. St. Croix var også relativt flat og hadde et gunstigere klima enn St. Thomas. Etter 1733 flyttet stadig flere til St. Croix, og plantasjene der viste seg å være fruktbare. I løpet av 1700-tallet var det her de fleste slavegjorte ble solgt og brukt. St. Croix ble sentrum i Danmark-Norges plantasjedrift på 1700-tallet, og fortsatte som dansk koloni helt til slavehandelen ble avskaffet i 1848.

For at koloniene i Vestindia skulle være lønnsomme, var det nødvendig å få folk fra Danmark-Norge til å flytte dit og drive plantasjene. Det viste seg imidlertid å være vanskelig å få folk

Oversiktskart

til å flytte til øyene, selv med gunstige vilkår. Ryktene om den høye dødeligheten under reisen til øyene og om det harde livet på der sørget trolig for at folk helst ble hjemme. Heldigvis var folk fra andre land villige til å flytte over Atlanterhavet, derfor ble befolkningen på de dansk-norske øyene svært internasjonal. Både nederlendere, franskmenn og briter bodde på øyene, og mange av dem eide store plantasjer. Etter koloniseringen av St. Thomas, St. Jan og St. Croix, ble det mulig for Danmark-Norge å eksportere varer som sukker, tobakk og bomull derfra til hjemlandet. I første omgang ble arbeidet gjort av lokalbefolk-

ningen, men det ble raskt tydelig at det ikke var nok arbeidskraft på øyene til å produsere tilstrekkelig av disse varene, blant annet på grunn av høy dødelighet. Som andre europeiske land begynte derfor også Danmark-Norge på slutten av 1600-tallet å transportere slavegjorte fra vestkysten av Afrika til de vestindiske øyene. Siden dødeligheten var så høy hos plantasjeslavene, ble det importert nye slaver hvert år. De var i stort flertall på øyene. På St. Thomas var det i 1715, for eksempel, mer enn 3000 slaver, og ikke mer enn 546 hvite, og på St. Jan var det i 1733 mer enn 2000 slaver og bare 208 hvite. Mellom 1660 og 1806 ble nesten 120 000 afrikanere tvunget fra Afrika til St. Thomas, St. Jan og St. Croix på 450 dansk-norske skip.²¹

DEL 1. TIL AFRIKA

Innledning

En sen oktoberdag i 1671 la skipet «Færøe» til i Bergens havn. Skipet hadde vært på vei fra København til de dansk-norske øyene i Vestindia med 190 tvangsarbeidere, straffanger og såkalte servinger om bord. Servinger var ekstremt fattige som inngikk en kontrakt med Det Vestindisk-Guineiske Kompagni der de forpliktet seg til tre til seks års arbeid på St. Thomas mot gratis transport, kost og losji. Etter endt tjeneste var de lovet en egen plantasje. Mannskapet på «Færøe» hadde oppdaget en lekkasje på skipet utenfor norskekysten, og derfor måtte det inn til Bergen for reparasjon. Skipet ble liggende i Bergen i flere måneder. I denne perioden greide atskillige av fangene fra København å snike seg i land og rømme fra straffarbeidet som ventet dem på en øde øy langt borte. Dermed fikk skipets kaptein behov for nye straffanger – og dem fant han i Bergen.²²

For å kunne administrere kolonier på den beste og mest effektive måten ble det i løpet av 1600-tallet opprettet ulike kompanier for å organisere både handelen med Asia og handelen med Afrika og Vestindia. I 1671, samme år som «Færøe» la til i Bergen, har vi sett at kong Christian V opprettet Det Vestindisk-Guineiske Kompagni, her gjerne kalt Kompaniet. Han skrev under på dokumentene som ga Kompaniet privilegier og forpliktelser i handelen med Afrika og De vestindiske øyer. Kompaniet fikk monopol og svært gunstige betingelser, som for

eksempel toll-lettelser, og kongen lovet at Kompaniet kunne låne skip og mannskap. Til gjengjeld forpliktet Kompaniet seg til å kolonisere og administrere de nye områdene på vegne av monarkiet.²³ «Færøe» var det første skipet Kompaniet sendte for å kolonisere St. Thomas. De slavegjorte ble kjøpt inn langs den vestafrikanske kysten i Guineabukta, spesielt Gullkysten, som lenge hadde hatt dansk-norske handelsforbindelser. Alle-rede fra begynnelsen av 1600-tallet var det tydelig hvor lønnsom gullhandelen, og senere slavehandelen, fra Afrika var. Den danske kongen forsøkte å starte ulike handelskompanier, men uten hell. Ikke før i 1659 ble det inngått en avtale mellom en lokal konge i Fetu-riket på Gullkysten og den dansk-norske kongen. I denne avtalen tilbød Fetu-kongen danskene og nordmennene handelsprivilegier, retten til å bygge et fort på kysten samt beskyttelse, i bytte mot en årlig sum og retten til å selge slaver til dem.²⁴

Da «Færøe» 26. mai 1672 ankom St. Thomas, hadde 77 av straffangene og servingene om bord på skipet omkommet. Malaria og gul feber gjorde at ytterligere 75 prosent av dem som hadde overlevd overfarten, døde etter ankomsten. Av de 190 som hadde begitt seg ut på reisen med «Færøe», var det etter noen måneder kun 29 igjen. Denne enorme dødeligheten både underveis til St. Thomas og i den første tiden på land, var katastrofal for Kompaniets planer for øya. Med så få mennesker var det umulig å gjøre øya klar for plantasjedrift.²⁵

St. Thomas var ubebodd og hadde en naturhavn som egnet seg godt til handel. På 1500- og 1600-tallet var St. Thomas et beryktet tilholdssted for pirater fordi øya befant seg nær hovedhandelsrutene og hadde mange skjulte ankringssteder og rike forsyningsmuligheter. Dette var ideelle forhold for sjørøvere. Som respons på truslene fra piratvirksomheten, iverksatte både den franske og den britiske regjeringen intensiv jakt på pirat-

ene for å stoppe deres herjinger av disse statenes handels- og forsyningskip. Lenge hadde britene krevd at de hadde rett til å kolonisere øya, men siden de ikke hadde gjort konkrete forsøk på dette, overlot den britiske kongen øya til Danmark-Norge i 1672. Dermed var det klart for kolonisering, handel og plantasje-drift under dansk flagg på St. Thomas.²⁶ Til tross for at øya var liten, mente man at det var gode muligheter for produksjon av sukker, tobakk, indigo og bomull, noe som gjorde at Danmark-Norge kunne ta del i trekant-handelen.²⁷

Da ekspedisjonens sterkt reduserte mannskap endelig etablerte seg på St. Thomas, organiserte dens leder Jørgen Iversen Dyppel, som i København var utnevnt som den første guvernør på øya, rydding av skoger og fjerning av den tette vegetasjonen. På den måten kunne de gjenværende kolonistene raskt starte med å dyrke planter som var etterspurt i Europa, og man håpet på enorm inntjening. Men arbeidet var tungt på grunn av heten og de mange insektene og dyrene de måtte passe seg for i den tette tropiske regnskogen, og det var konstant mangel på arbeidsfolk fordi så mange hadde omkommet underveis. Det var ikke mulig å møte etterspørselen etter produkter som sukker i Europa, og resultatet var at det var umulig å produsere nok til å både livnære seg selv og å selge til Europa.²⁸

Flere folk trengtes for at oppbyggingen av kolonien skulle bli lønnsom. I første omgang ville man ikke bruke slaver, men tvangsarbeidere fra Danmark-Norge. Straffanger fra fengsler ble tvunget, og fattige ble lokket med kost og losji og et eget stykke land etter fullførte tre til seks år med hardt fysisk arbeid. Hvorfor kjøpe dyre slaver fra Afrika når man hadde gratis arbeidskraft i form av fanger i egne fengsler og servinger som meldte seg for arbeid på øya? Flere skip transporterte fanger og tvangsarbeidere fra Danmark-Norge til St. Thomas i årene etter 1671, men dødeligheten blant dem var enorm. Det er beregnet at så

mange som 81 prosent av kolonistene fra et skip døde i løpet av det første året og 11 prosent rømte. Dansker og nordmenn var ikke særlig godt rustet til å overleve hardt arbeid i tropene. Det var ekstremt varmt og fuktig, kronisk mangel på drikkevann, og sykdommer og dårlig hygiene tok knekken på dem.²⁹ I tillegg var de ikke alltid motivert for å jobbe så hardt som Kompaniet ønsket. Dermed søkte også Danmark-Norge etter den lønningen de hadde sett i andre kolonier – kjøp av slaver fra det afrikanske kontinentet.

Det danske Vestindisk-Guineiske Kompagni

Da Det Vestindisk-Guineiske Kompagni ble opprettet i 1671, hadde andre land allerede kolonisert store deler av Karibia og Sør-Amerika, og den transatlantiske slavehandelen var allerede godt i gang. Den hadde begynt mot slutten av 1500-tallet, og skulle komme til å vare til midten av 1800-tallet. I løpet av disse århundrene ble millioner av afrikanske menn, kvinner og barn fanget, solgt og fraktet over Atlanterhavet for å arbeide som slaver på plantasjer i Amerika og Vestindia. Denne handelen involverte tre kontinenter: Europa, Afrika og Amerika. Europeiske skip fraktet varer til Afrika, som ble byttet mot slaver, som deretter ble transportert til Amerika. De slavegjorte afrikanerne ble solgt i Amerika, og skipene returnerte til Europa med landbruksvarer produsert av slavene. De europeiske statene som var involvert i denne handelen var Portugal, Storbritannia, Frankrike, Spania og Den Nederlandske Republikk. Disse statene hadde helt siden 1500-tallet kjempet seg imellom om dominansen over handelsrutene som inngikk i trekandhandelen, og etterspørselen etter slaver økte etter hvert som europeernes kolonier i Amerika vokste ut over 1600-tallet. Fra midten av 1600-tallet gikk også Danmark-Norge aktivt inn i slavehandelen. Etter at de hadde

inngått avtale med Fetu-kongen på Gullkysten, og senere med andre riker i det afrikanske innlandet, og hadde bygget Frederiksborg fort, startet handelen med slaver. Det var imidlertid ikke før på slutten av 1700-tallet at Danmark-Norge tjente på denne handelen, etter at den hadde tatt seg opp i en slik grad at tilstrekkelig mange slaver ble transportert til plantasjearbeid på de vestindiske øyene. For å illustrere dette kan vi se på antall slaver som ble sendt over Atlanterhavet under dansk flagg. I de første 87 årene Danmark-Norge drev med slavehandel, mellom 1647 og 1734, for eksempel, ble omtrent 14 000 afrikanere transportert over Atlanterhavet, mens i de neste 30 årene, mellom 1735 og 1765, var antallet hele 15 000.³⁰

Etter at Kompaniet ble opprettet i 1671, ble ulike former for arbeidskraft ble tatt i bruk, først og fremst lokalbefolkningen fra andre karibiske øyer, som ble satt til å arbeide på plantasjene. Disse menneskene var tatt til fange og gjort til slaver av andre europeere og solgt til de første dansk-norske kolonistene på St. Thomas. Afrikanske slaver ble også kjøpt og brakt til øya, i tillegg til straffangene og servingene fra Danmark og Norge. Arbeidsstyrken var likevel ikke tilstrekkelig, og det ble gjort forsøk på å lokke folk fra Danmark-Norge til å frivillig flytte til St. Thomas. Likevel kom det ikke nok folk. Kompaniet rettet derfor blikket mot vestkysten av Afrika for å kjøpe flere slaver, slik andre vestindiske kompanier også gjorde, og i 1673, to år etter at «Færøe» la til havn i Bergen, fraktet et dansk-norsk handelsskip slaver fra det afrikanske kontinentet til St. Thomas. Året etter, i 1674, overtok Kompaniet all handel med Afrika og endret navn til Det Kongelig Octroyerede Danske West-Indiske og Guineiske Compagnie. Det er beregnet at Danmark-Norge mellom 1680 og 1825 kjøpte 42 000 slavegjorte fra Storbritannia, Nord-Amerika og Nederland.³¹ I tillegg til Kompaniet som var stasjonert i København og utgikk fra kongens egen krets, meldte

stadig flere interessenter i Danmark og Norge seg på den lukrative handelen, som skipseiere og slavehandlere. En av de første av dem var en frue fra Bergen, Else Lillieschiold.

Else Lillenschold: Enken som var først i Norge til å investere i slaveskip

Etter at koloniseringsforsøkene på St. Thomas hadde mislykkes på grunn av den høye dødeligheten blant de norske og danske straffangene og de lokale som var gjort til slaver, ble blikket altså rettet mot slavehandelen på den afrikanske vestkysten.

Den første i Norge som så potensialet i denne slavehandelen, var en velstående enke fra Bergen, Else Hansdatter Lillenschold. Sammen med storkjøpmann og skipsreder Jørgen Thormøhlen søkte hun i 1670, året før «Færøe» dro fra Bergen, om å få kongelig tillatelse til å utruste et skip som kunne seile til vestkysten av Afrika for å kjøpe slavegjorte afrikanere. På grunn av dårlig økonomi i kombinasjon med raskt behov for arbeidskraft på St. Thomas, hadde kong Christian V tidligere samme år åpnet for at privateide skip kunne delta i slavehandelen. Else og Jørgens søknad ble innvilget, og Else tok ansvaret for å finansiere ombyggingen av skipet, mens Jørgen var eier av størsteparten av lasten. Skipet de fikk tillatelse til å utruste het «Cornelia», og det var et lite, lettbygget orlogsskip med ett dekk. «Cornelia» var bygget for rekognosering eller enkle militære oppdrag og egentlig ikke ment til å seile lange tokter.³² Med Elses økonomiske støtte ble imidlertid skipet ombygget til å tåle reisen over havet til Afrikas vestkyst.³³

Else ble født i Bergen i 1645 i en velstående og respektert familie. Faren hennes, tysk fødte Hans Schmith, fikk borgerskap

i Bergen i 1654 og hadde en strålende karriere. Han startet som regnskapsfører på Bergenhus festning, ble senere borgermester og endte med å arbeide som stiftsforvalter for Bergenhus. Det er antatt at han i midten av 1670-årene var en av de femten mest formuende mennene i Norge.³⁴ I 1676 ble Hans Schmith og familien hans adlet som takk for det han hadde betydd for Bergen i så mange år, og de tok navnet Lillianschiold. Else giftet seg med en toller, og da han døde, ble Else en meget rik enke.³⁵ På 1600-tallet var det relativt uvanlig for kvinner, selv velstående enker, å være direkte involvert i store økonomiske investeringer, spesielt i noe så ambisiøst som internasjonal handel. At Else aktivt investerte i slaveskipet «Cornelia», vitner om en kvinne som trosset kjønnsnormene i sin tid.

«Cornelia» var klar for sitt første slavetokt i august 1673. Det var meningen at skipet først skulle seile til dansk-norske Frederiksborg på vestkysten av dagens Ghana. Her skulle slaver hentes og bringes over Atlanterhavet til St. Thomas. Denne første slavehandelsturen gikk imidlertid ikke som planlagt. Skipet kom frem til Frederiksborg, men uvisst av hvilken grunn vendte det direkte tilbake til Bergen. Etter noen måneder i Bergens havn ble «Cornelia» på nytt sendt til Frederiksborg, og denne gang kom det vel frem. Skipet ble klargjort for ferden over Atlanterhavet, men nok en gang skjedde noe uforutsett. På vestkysten av Afrika ble «Cornelia» bordet av nederlendere som tvang skipets mannskap til å seile til det nederlandske fortet Elmina, ikke så langt unna. Der ble 103 slaver stuet inn på dekket, og den dansk-norske besetningen måtte levere slavene på den nederlandske karibiske øya Curacao. Så selv om det ikke ble noe av turen til St. Thomas, var «Cornelia» likevel det første dansk-norske slaveskipet som seilte ruten over Atlanterhavet, mellom Gullkysten og de vestindiske øyene.³⁶

Året etter «Cornelia»s mislykkede forsøk på å transportere slaver fra vestkysten av Afrika til St. Thomas, fikk nok et skip i Bergen tillatelse til å bli slaveskip. Ulrik Frederik Gyldenløve, statholderen i Norge, fikk utdelt sjøpass til skipet sitt, «Friederich», i 1674. En annen nordmann, Børge Andersen, ble utnevnt til skipper, og denne gangen var reisen en suksess. Til tross for at vi ikke har mye informasjon om «Friederich», verken om selve skipet, reisen over Atlanterhavet eller slavene om bord, vet vi at skipet ankom St. Thomas ved årsskiftet 1675–1676 med en gruppe slaver. Dette var det første vellykkede dansk-norske slavetoktet. I årene mellom 1676 og 1697 er det beregnet at omtrent 24 privateide slaveskip fra Danmark-Norge dro over Atlanterhavet med sin levende last, og at hvert av disse skipene gjennomsnittlig brakte 200 slaver med seg. I denne første perioden av slavehandelen ble til sammen nesten 3000 afrikanere gjort til slaver og solgt på de dansk-norske øyene i Vestindia.³⁷

Jørgen Thormøhlen: Entreprenør og investor i slaveskip

Bergen vokste frem på slutten av 1600-tallet som et handelskryss mellom nord og sør, øst og vest. Byen var et sentrum for den hanseatiske handelen, med travel internasjonal virksomhet, og skipsverftene bygget skip på løpende bånd. Når man vandret gjennom byens brosteinsbelagte gater, ville man kunne høre mange ulike språk, som et vitnesbyrd om byens internasjonale befolkning. Havnen var et konstant skue av aktivitet, med skip som kom og dro, lastet med varer fra mange land. Menneskene i Bergen var vitne til en tid preget av økonomisk vekst, men også av de skiftende strømmene i europeisk politikk og handelsdynamikk. En av Danmarks-Norges viktigste entreprenører på denne tiden var herfra. Det var Jørgen Thormøhlen, og han var direkte involvert i slavehandelen fra starten.

Thormøhlen var født i Hamburg, og kom til Bergen der han giftet seg med Giertrud Magers, datteren til Bergens rikeste kjøpmann. Thormøhlen investerte sin formue i skipsfart, handel, hvalfangst og industri, og frem til 1690-tallet var han meget suksessrik. I 1680 fikk han tillatelse av Kongen til å utvikle en ny del av Bergen, der han blant annet bygget et trankokeri, reperbane, saltraffineri, pakkboder og en oljemølle i tillegg til boliger til arbeidsfolket. Han kalte denne nye bydelen opp etter seg selv: Møhlenpris.³⁸

Jørgen Thormøhlen var dermed en vellykket entreprenør, og han ble også tidlig involvert i slavehandelen. Han var medeier i det første dansk-norske slaveskipet «Cornelia», i tillegg til at han da allerede i ti år hadde vært forpakter av all handel med St. Thomas på vegne av Vestindisk Kompani. Jørgen Thormøhlen fikk enerett i Danmark-Norge til å selge slavegjorte i Vestindia, og han investerte derfor stort i denne handelen. En stund tjente Thormøhlen mye som forpakter, men en konflikt mellom tyske handelsmenn og Kompaniet resulterte i at tyskerne fikk kontroll over varelagre på St. Thomas. Dermed hadde Thormøhlen ikke lenger tilgang til disse varene, skipene hans fra Vestindia forble tomme, og han tapte mye penger. Allerede i 1694 måtte han gi opp. Han ble erklært fallitt, og da han døde i 1708, var det som en fattig mann.³⁹

Historiene om Else Lillieschiold og Jørgen Thormøhlen gir et bilde av tidlig norsk involvering i den transatlantiske slavehandelen, og viser hvordan individuelle norske aktører aktivt deltok i og formet den globale handelen med slaver. Else Lillieschiold representerer en sjelden, men bemerkelsesverdig kvinnelig aktør i en mannsdominert verden, mens Jørgen Thormøhlen på sin side illustrerer den opp- og nedgang som kunne følge med handelsforetak i denne perioden. Hans tilknytning til både vellykkede og mislykkede handelsforetak er et eksempel på utfordringer handelsmenn og entreprenører kunne møte.

Dirk Hanssønn Ciccus: Skipslege på slaveskipet «Havmanden»

Da det dansk-norske skipet «Havmanden» returnerte til København i 1681, etter å ha vært borte i bare ett år, ble mange overrasket. «Havmanden» skulle ha hentet 300 slavegjorte på vestkysten av Afrika, og disse skulle deretter selges på De vestindiske øyer, men noe hadde gått galt. Normalt tok det flere år før skip i trekantfarten kunne dra tilbake til København, så da skipet returnerte til Danmark igjen etter så kort tid, var det tegn på at noe ikke var som det skulle. Da mannskapet på «Havmanden» losset varene, kunne forbausede københavnere se at skipet ikke rommet handelsvarer som sukker eller bomull, men blant annet en levende leopard, gull og elfenben.⁴⁰ Det var tydelig at «Havmanden»s reise ikke hadde gått som forventet.

Som så mange andre skip hadde også «Havmanden» kommet ut for storm. De tre første kompaniskipene som det dansk-norske Kompaniet sendte til Afrika i årene 1674–1675, hadde forlist før de hadde ankommet Afrika, og det fjerde ble så skadet i en storm at det måtte gå til nødhavn i England. Utgiftene etter disse forlisene og reparasjonene av skipene kostet Kompaniet så mye at de ikke var i stand til å utruste nye skip på flere år. I tillegg gjorde starten på en ny krig mot Sverige i 1675 at både fokus og penger ble avledet fra slavehandelen. Det var ikke før i 1679, da det ble fred med Sverige, at Danmark-Norge atter

kunne rette blikket mot Afrika og slavehandelen. Det var viktig å få slavehandelen i gang, men det var en akutt mangel på skip og kapital. Derfor kunngjorde kongen at han for egen regning skulle utstyre et skip som skulle seile til Guineakysten for å hente slaver, og derfra skulle det seile til De vestindiske øyer for å selge lasten. Det ble også bestemt at de som hadde ubetalt gjeld hos Kompaniet, skulle innfri gjelden sin umiddelbart og dermed bidra til utrustingen av skipet.⁴¹ Skipet var «Havmanden». Det ble rikelig utrustet for Afrika-reisen i København, og forventningene var høye. Endelig skulle Danmark-Norge ta del i den innbringende slavehandelen!

«Havmanden» var en fregatt som ble bygget i 1676, og frem til den første ferden til Vestindia i 1680 var skipet brukt som krigsskip. Det var 31,5 meter langt og 7,5 meter bredt på det bredeste, og hadde 36 geværer om bord i tillegg til forskjellige kanoner.⁴² Som mange andre fregatter bygget på slutten av 1600-tallet, hadde skipet egne møblerte lugarer for kapteinen, skipslegen og andre høye offiserer akter, i tillegg til rom for resten av mannskapet som sov i hengekøyer under dekk. I det store lasterommet i midten av skipet ble det gjort plass til et ekstra dekk for slavene. Ofte ble en barrikade satt opp på det ene dekket for å kunne skille slavene og mannskapet på skipet, men det var ikke før skipet var ankommet Afrika at slavedekkene ble installert og innredet. Dekkene var ikke høye nok til at man kunne stå oppreist, og slavene var tvunget til å ligge tett inntil hverandre på trepaller. Kvinner og menn var adskilte.⁴³

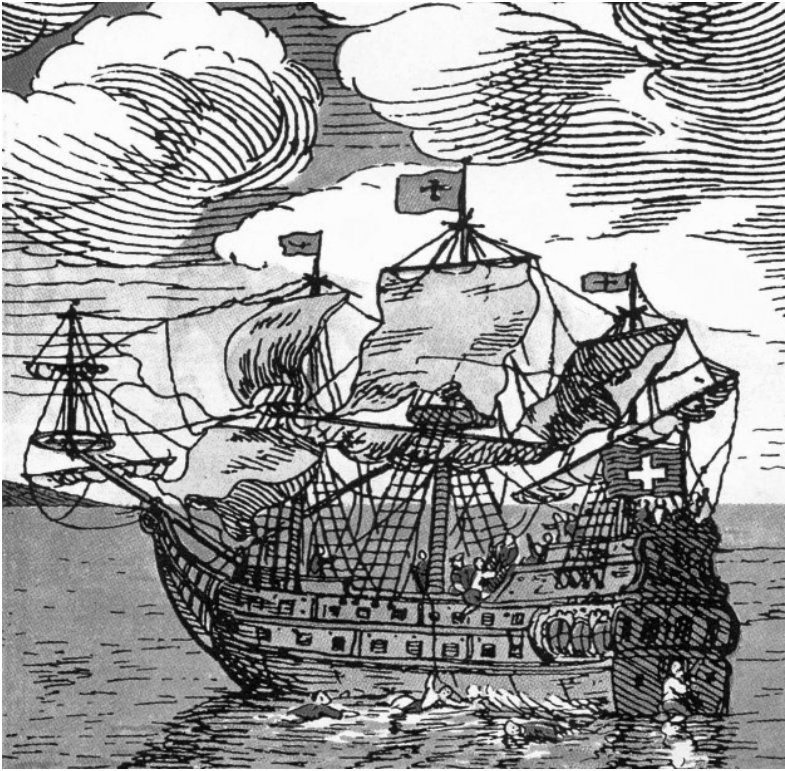
Om bord på «Havmanden» var blant andre apotekeren og skipslegen Dirk Hanssønn Ciccus fra Bergen. Ciccus hadde to ansvarsområder. For det første skulle han holde mannskapet sunne og friske, og for det andre skulle han sørge for at flest mulig av afrikanerne som var tatt til slave, overlevde turen over Atlanterhavet. På mange slaveskip fikk skipslegen en bonus når

de slavegjorte ble solgt i Vestindia: fem prosent av salgssummen. Dette var sett på som et godt insentiv for skipslegene til å holde slavene i live om bord. Hyren på «Havmanden» var god, og det var et ettertraktet yrke for leger å arbeide på et slaveskip.⁴⁴ Skipslegene hadde en del fordeler om bord på skipet. Han hadde en egen lugar akter, i nærheten av kapteinens lugar, i tillegg til en egen sykestue, og han inntok sine måltider sammen med kapteinen og over- og understyrmannen.

Vi vet ikke når Ciccus ble født eller hva han gjorde før han ble apoteker og skipslege på «Havmanden», men vi vet at han kom fra Bergen, både fordi dette er eksplisitt nevnt i skipsprotokollen, og fordi skiftet etter hans søster, Gjertrud Hansdatter Ciccus fra 1719 er funnet i Bergens skifteprotokoller.⁴⁵ «Havmandens» protokoller og dagbøker er bevart og gir oss mye informasjon om reisen til Afrika og livet om bord.

Slaveskip som «Havmanden» var bemannet med rundt 40 mann, hovedsakelig fra Danmark-Norge og Tyskland. Det var alltid høy dødelighet blant mannskapet på reisen til Afrika og videre til Vestindia, og derfor var det viktig å ha nok folk med seg på turen. I tillegg til offiserer, underoffiserer, matroser og skipsgutter, var det også vanlig å hyre to tømmermenn. Tømmermennene måtte lage og sette opp slavedekken når skipet nærmet seg Afrika. Videre ble en eller to skipsleger eller skipskirurger ansatt. På «Havmanden» var dette altså Dirk Hanssønn Ciccus.

Mens et handelsskip lå for anker i København, ble tiden brukt til å utruste skipet, og kapteinen mottok skriftlige instruksjoner for reisen. Mat og drikke ble lagret om bord, og handelsvarer som kunne brukes til å kjøpe slaver ble anskaffet. Særlig østindiske bomullsstoffer var populære betalingsmidler, og disse ble ofte hentet fra Amsterdam. På grunn av kaprere og sjørøvere langs kysten og faren for slaveopprør, var skipene utrustet med kanoner, og mannskapet hadde tilgang til forskjellige våpen.⁴⁶

Skipet «Havmanden» slik man formoder at det så ut.

«Havmanden» ble i sommermånedene 1680 fullastet i København, både med handelsvarer, valuta til de afrikanske høvdingene og proviant. For å kunne betale for de 300 slavene som skulle kjøpes i Afrika, ble gaver for 1000 riksdaler til de lokale høvdingene kjøpt inn, samt for 8000 riksdaler i handelsvarer. Et stort lager merket med «negro kleder» var brakt om bord i København. Det er mulig at dette var klær slavene skulle få når de kom om bord, men tatt i betraktning hvor lite de hadde på seg ved ankomst på De vestindiske øyer, er det mer sannsyn-

lig at dette var tekstiler som skulle brukes som byttemiddel i Afrika. Lasten bestod videre av et stort antall forskjellige varer som østindisk bomull, geværer, jernstenger og krutt, som skulle brukes som gaver til de lokale makthaverne. «Havmanden» hadde i tillegg 428 «couleurede coraller» med seg. Dette var små, porselensaktige sneglehus eller kauriskjell fra Maldivene som ble brukt som valuta i Afrika. Kauriskjellene ble tredd på snorer i forskjellige antall og grupper. Den minste enheten var på 25 skjell og den største var på 3125.⁴⁷ For hver høvding var det spesifisert i regnskapet hvilke produkter han skulle få i gave. Kongen i riket Fetu, for eksempel, skulle blant annet få bomull, brennevin og musketter innlagt med blått, mens overkjøpmennene i riket skulle få fransk brennevin.⁴⁸

Proviant, både for mannskapet og for slavene, ble også brakt om bord i København. Mannskapets kosthold underveis bestod av brød, kjøtt, tørrfisk, smør, ost og tran, og de fikk øl og vann å drikke. Kapteinen og overoffiserene, derimot, hadde mer luksus. I tillegg til standardprovianten hadde de tilgang til flere forskjellige oster, brennevin, franske viner, rosiner, fint brød, sukker, olje, eddik og krydder som pepper, nellik og safran.⁴⁹ Dirk Hanssønn Ciccius hadde en høy rang om bord på «Havmanden» som apoteker og skipslege, og var blant de privilegerte som kunne nyte et godt måltid med et glass god fransk vin underveis til Afrika.

Underveis til Afrika

Etter at «Havmanden»s besetning hadde mønstret på og skipet var gjort klar for sin lange reise, kunne det lette anker og sette kursen mot Afrika. Den beste perioden å seile fra København var i juli eller august, grunnet værforholdene på den afrikanske kysten og turen over Atlanterhavet, som ofte ble kalt *mellom-*

passasjen. Seiltiden fra Danmark til vestkysten av Afrika var omtrent fire og en halv måned. Etter et obligatorisk stopp for tollklarering ved Helsingør måtte skipet krysse Kattegat, Skagerak og Nordsjøen der veststormer kunne herje med skipene. Det var ikke unormalt at skip måtte søke nødhavn i Norge for å reparere skadene etter en slik storm.⁵⁰ Heldigvis var dette ikke nødvendig for «Havmanden».

Da «Havmanden» startet seilasen til Frederiksborg fort på Gullkysten av Afrika sommeren 1680, var det første gang på fem år at et dansk-norsk skip dro til Afrikas vestkyst for å kjøpe slaver. Det Kompaniet i København ikke visste, var at situasjonen ved Frederiksborg var blitt ganske prekær. Siden ingen dansk-norske skip hadde seilt til Vestafrika i denne perioden, var heller ikke mye informasjon om situasjonen der kommet til København. På Frederiksborg var det bare to dansker igjen av det faste mannskapet. De hadde sett seg tvunget til å ta opp så store lån hos britene på det nærliggende fortet Cape Coast Castle for å overleve at britene overtok fortet Frederiksborg. Det andre dansk-norske fortet, Christiansborg, var i svært dårlig stand. Sykdom og konflikter hadde sørget for at det ikke var mange dansker og nordmenn igjen på fortet. I tillegg var godviljen til i det hele tatt å drive handel med europeere, drastisk svekket hos de lokale høvdingene. Franske handelsmenn hadde nemlig kidnappet en gruppe frie afrikanere, tatt dem med på et slaveskip og solgt dem som slaver i Vestindia. Dette gjorde lokalbefolkningen rasende, og de truet med å stoppe slavehandelen helt.

Kaos på fortene

«Havmanden» kom altså frem til en helt annen situasjon enn forventet. I stedet for to velfungerende dansk-norske fort, var kun Christiansborg så vidt under egen kontroll, og det var ikke

snakk om å drive handel med slaver. Heldigvis hadde «Havmanden» med en hel formue av gaver og handelsvarer, og dette ble brukt til å åpne handelen med lokalbefolkningen igjen. Likevel gikk det ikke som planlagt for mannskapet på «Havmanden». I perioden skipet lå utenfor Christiansborg, ble store deler av besetningen syke. Skipslegen Ciccus hadde hendene fulle med å helbrede og hjelpe alle om bord med tropesykdommer. Kapteinen og overstyrmannen døde, og den nye kommandanten endte på et tolv dagers fyllekalas. I beruset tilstand giftet han seg med en lokal kvinne. Dette gjorde Fetu-kongen så sint at han nektet å ha mer å gjøre med danskene og nordmennene før kommandanten ble fjernet, men selv etter at en ny kommandant ble ansatt, fortsatte konfliktene. Til slutt besluttet den nye kommandanten på «Havmanden» at hele foretaket var nytteløst. De slavene som allerede var kjøpt og brakt om bord, ble satt på land igjen, ny proviant ble kjøpt og lagret i tillegg til noen handelsvarer, og skipet dro tilbake til København igjen. Av pengene kongen hadde investert i skipet, var bare litt gull og elfenben igjen, i tillegg til den eksotiske leoparden.⁵¹

I motsetning til mange andre om bord på «Havmanden», ser det ut som Dirk Hanssønn Ciccus overlevde hele turen, for han står ikke oppført på listen over døde. Han kan ha blitt med «Havmanden» tilbake til København, men det er også mulig at han fikk hyre på et annet slaveskip som skulle fra Gullkysten til De vestindiske øyer. Han ville ha tjent mer på en reise til De vestindiske øyer enn på tilbakefarten til København, og langs vestkysten av Afrika seilte nok av slaveskip som trengte en skipslege. Vi har sett at skipslegen var en viktig mann om bord på slaveskip, både på grunn av skipets last og farene reisen brakte med seg. Slaveskipene var lite hygieniske, og forholdene om bord medførte svært ofte sykdom og død. Skipslegene arbeidet utrettelig for å forebygge sykdommer og behandle mannskap

og slaver når de ble syke. Slavene ble snarere sett på som verdifulle varer enn som mennesker, og skipslegen var opptatt av å holde dem «salgbare» ved ankomst til Vestindia. Behandlingen av slavene var definitivt styrt av økonomiske, ikke menneskelige hensyn. Skipslegens kompetanse og kunnskap bidro likevel til å få ned dødeligheten under reisen.

DEL 2. I AFRIKA

Historisk oversikt

Tilstanden på Christiansborg fort var mildt sagt elendig på 1680-tallet.⁵² De få danskene og nordmennene som var igjen etter at «Havmanden» hadde seilt tilbake til København i 1681, befant seg i en uhyre vanskelig situasjon. De var lite motiverte for å arbeide i den kvelende varmen, og dødeligheten blant dem var høy. Store deler av besetningen på Christiansborg bukket under i det ugjestmilde klimaet, og blant dem som overlevde, gjorde sykdommer som tyfus, gul feber og malaria livet enda vanskeligere. Likevel prøvde de å gjøre sitt beste ut av sine miserable liv. De organiserte fester og middager sammen med europeere fra nærliggende fort, og anla hager med grønnsaker og blomster.

Det var ikke bare dårlig arbeidsmoral, høy dødelighet og sykdommer som gjorde livet på Christiansborg vanskelig. Mange av guvernørene og handelsmennene var korruperte og ikke i stand til å styre fortet eller bruke handelsforbindelsene med innlandet. «Havmanden»s verdifulle gaver og handelsvarer hadde i 1681 blitt brukt til å gjenopprette handelen med lokalbefolkningen og handelsforbindelsene og kontakten med det afrikanske innlandet. På 1600- og 1700-tallet var det vestafrikanske innlandet en region med mange folkeslag, rik på kultur og naturressurser, men fortsatt i stor grad utforsket av europeerne. Europeerne etablerte handelsstasjoner og festninger langs vestkysten og drev

handel med ulike varer som gull, elfenben og krydder, men det var slaver som utgjorde en stadig større del av handelen mellom europeerne og afrikanerne. Mens det afrikanske innlandet i stor grad var uavhengig av direkte europeisk styring i denne perioden, påvirket handelskontaktene dynamikken i området.

«Havmanden» returnerte til Christiansborg i 1683, bare for å oppdage at ingenting hadde forandret seg siden sist, verken når det gjaldt situasjonen på fortet eller forholdet til lokalbefolkningen. Problemet lå ikke bare i den inkompetente ledelsen på Christiansborg, men også hos det lokale folket Akwamu, som tok over makten og all slavehandel i området på 1680-tallet. Akwamu-folket blir nevnt første gang i europeiske kilder på et nederlandsk kart fra 1629 som beskriver dette folket som en nasjon av plyndrere. Omtrent hundre år senere hadde Akwamu-folket tatt over store deler av området i dagens Ghana.

Akwamu-imperiet

Frem til 1670-tallet hadde flere lokale riker makten over det vestafrikanske innlandet, og Danmark-Norge inngikk handelsavtaler med mange av dem. Disse avtalene inkluderte kjøp av slaver og jordbruksprodukter mot skjell, våpen eller tekstiler. Det var med en av disse lokale kongene Kompaniet inngikk en kontrakt da Christiansborg fort ble bygget i 1660. Kontrakten var en gjensidig avtale mellom denne kongen og Kompaniet, som garanterte handel for begge parter. Da Akwamu-imperiet begynte å utvide sitt territorium og sin makt i området mellom 1660 og 1675, fikk det kontrollen over stadig flere handelsruter fra innlandet ut til kysten. I første omgang var ikke Akwamubefolkningen interessert i å overta makten langs kysten, de var mer opptatt av handelen i innlandet. Ved å overta forskjellige handelsruter og områder i innlandet, ble det mulig for Akwamu-

befolkningen å kreve toll og skatter, både fra andre afrikanske folk og fra europeerne. Samtidig kunne Akwamu monopolisere handelen mellom innlandet og kysten i gull, elfenben og slaver som ble byttet mot europeiske våpen. Dermed ble Akwamu-imperiet stadig sterkere og mektigere.⁵³

Fem europeiske nasjoner var involvert i handelen fra Vest-Afrika på midten av 1600-tallet: Danmark-Norge, Frankrike, Storbritannia, Nederland og Portugal. Siden alle fem ønsket å få størst mulig utbytte av handelen i gull og folk gjort til slaver fra innlandet og ønsket å få fotfeste i området, ble flere europeiske fort bygget langs kysten. Christiansborg var et av disse. I og med at området hadde utviklet seg til å bli sentrum for europeisk handel, ble det viktig for Akwamu å ta makten også her. I 1677 angrep dermed Akwamu-soldater Osu, landsbyen utenfor Christiansborg. Mannskapet på Christiansborg slo imidlertid hardt tilbake og drev Akwamu-soldatene vekk, og dermed var det mulig for Danmark-Norge å fortsette å drive handel med andre lokale ledere slik de pleide.⁵⁴

I kriseårene 1680 og 1681 ble Christiansborg i en kort periode overtatt av portugisiske handelsmenn. Det er uvisst hvordan portugiserne faktisk greide å overta hele fortet så lett, men et redusert, sykt og misfornøyd mannskap på Christiansborg skal ha begått mytteri og deretter inngått samarbeid med portugiserne. Sannsynligvis var Akwamu-riket også med i spillet. Da besetningen på Christiansborg hadde jaget vekk Akwamu-soldatene fra Osu få år tidligere, gikk Akwamu glipp av et stort makt-sentrum og ble svært oppsatt på å slå tilbake. Portugiserne var i så måte gode allierte, for i motsetning til Danmark-Norge, var de interessert i å inngå handelsavtaler med Akwamu-imperiet. Med Akwamus hjelp sikret portugiserne seg en stabil forsyning av nye slavegjorte, og Akwamu fikk den lenge etterlengtede makten i hele området.⁵⁵

I 1683 tok Danmark-Norge igjen makten over Christiansborg. Motvillig måtte de overta handelsavtalene Portugal hadde inngått med Akwamu, til tross for at de hadde kjempet mot dem bare noen år tidligere. Forholdet mellom Akwamu og Danmark-Norge ble ikke bedre i årene som kom, og dette ble spesielt merkbart i 1693, da Akwamu tok over makten på Christiansborg. Mannskapet på fortet ble enten myrdet, jaget vekk eller tatt til fange. Sannsynligvis hadde Akwamu-kongen lenge planlagt å ta over Christiansborg, men det var ikke før i 1693 at det lyktes å gjennomføre kuppet.⁵⁶

«Den sorte guvernør» på Christiansborg⁵⁷

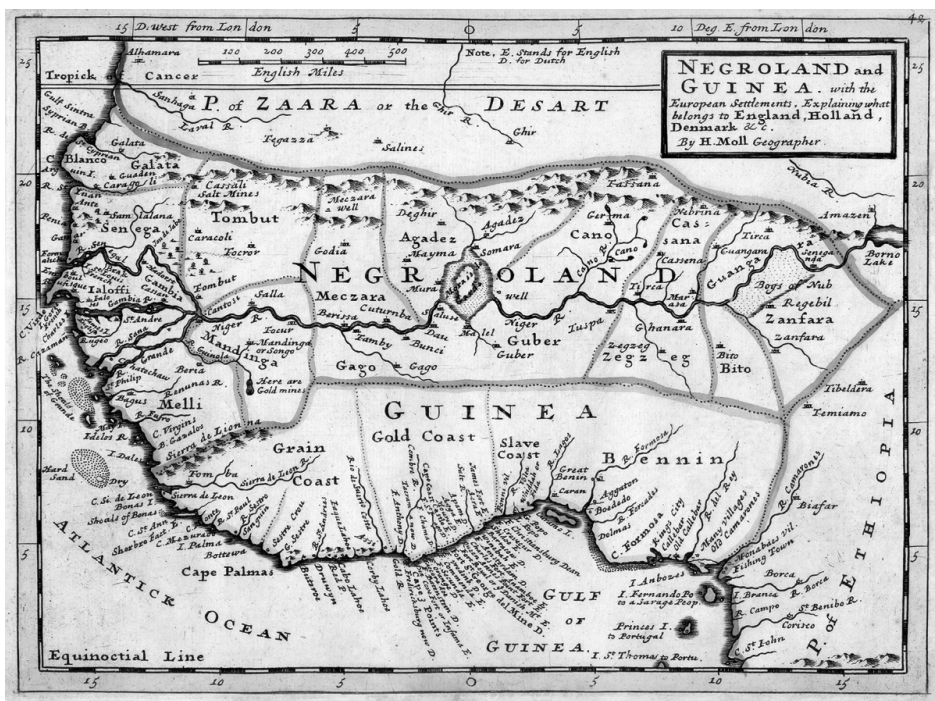
Kuppet startet i juni 1693 ved at åtti Akwamu-soldater kom til Christiansborg og hevdet at de hadde en avtale med den danske guvernøren om kjøp av våpen. De åtti ble uten videre spørsmål sluppet inn i fortet, og på gårdsplassen fortalte de at de gjerne ville kontrollere våpnene de skulle kjøpe. Våpnene ble overlevert til dem, og før den allerede reduserte besetningen på fortet skjønnte hva som skjedde, hadde Akwamu-soldatene begynt å skyte rundt seg. Flere soldater strømmet inn, og det tok ikke lang tid før den hvite besetningen enten var kastet i fangehullet eller drept. Akwamu-soldatene tok over fortet, og Asameni, deres leder, utnevnte seg selv til ny guvernør over Christiansborg fort

Akwamu hadde lenge planlagt et kupp på det dansk-norske fortet. Siden forholdet mellom Danmark-Norge og det afrikanske riket ikke hadde forbedret seg etter at Akwamu var fordrevet fra Osu i 1677, var kongen klar for å kaste ut europeerne og igjen ta over makten i området. I første omgang brukte han en slavegjort på Christiansborg, Asameni, han som senere ble guvernør, som spion. Som slave på fortet hadde Asameni lært seg nok

dansk til å ha inngående kunnskap om mannskapets rutiner. To år før kuppet fikk Akwamu-kongen frikjøpt Asameni, som ble en viktig brikke i planleggingen. Belønningen var altså stillingen som guvernør. Asameni ble «den sorte guvernør» på Christiansborg. Han tok sin nye rolle svært alvorlig og drev aktiv handel med nederlendere, briter og franskmenn. Han organiserte middager for europeiske og afrikanske gjester og ble sett på som en ideell vert. Han var både høflig og veltalende, og han serverte mye god mat og rikelig med alkohol ved måltidene.⁵⁸

Danmark-Norge var, på sin side, ikke fornøyd med situasjonen. Ikke bare var det et stort tap å miste den strategiske posisjonen på Gullkysten og dermed gå glipp av inntekter fra gull- og slavehandelen, men det ble også sett på som et tap av ansikt. Danmark-Norge prøvde å få tilbake fortet, som var så godt beskyttet av Asameni og hans krigere at dette først ble mulig da Akwamu-kongen selv besluttet å gi fortet tilbake til Danmark-Norge etter ett og et halvt år, og da mot en stor sum i gull. Ifølge avtalen skulle Akwamu-folket umiddelbart forlate fortet etter å ha mottatt gullet. Men i tillegg til gullet, tok de også med seg de 24 nøklene til dørene i fortet, noe som kom som en kjedelig overraskelse da den nye besetningen ankom. Alle dørene måtte brytes opp, og nye nøkler måtte lages. I dag er de 24 nøklene fra Christiansborg fremdeles bevart hos Akwamu-folket som kongelige regalier og blir sett på som et symbol på uavhengighet og motstand mot europeerne.⁵⁹

Etter at Danmark-Norge igjen overtok makten over Christiansborg i 1693, ble det mulig å gjenoppta slavehandelen. Fortet var imidlertid i dårlig forfatning, store deler av besetningen var syke eller døde og forholdet til lokalbefolkningen var ikke blitt bedre. Det tok derfor tid før slavehandelen kunne settes i gang igjen. For å hjelpe til med å reparere fortet og få i gang handelskontaktene med befolkningen, ble Erik Tilleman, sann-

Dette kartet ble laget i 1729 og ble kalt «Negroland og Guinea». Det viser europeiske bosetninger i Guinea og på Gullkysten og forklarer hva som tilhører henholdsvis England, Nederland og Danmark.

synligvis av norsk opprinnelse, ansatt som ny kommandant i 1698. Han organiserte forbedringer, ansatte flere menn og fikk slavehandelen i gang igjen. Tillemans ankomst innledet et halvt århundre med sterk dansk-norsk kolonial ekspansjon på Gullkysten. Flere fort og handelsstasjoner ble opprettet og bemannet for å legge til rette for en økende handel, hovedsakelig i gull, elfenben og ikke minst – slavegjorte.

Dansk-norsk ekspansjon i Vest-Afrika

Etter at Asameni og Akwamu-soldatene hadde forlatt fortet i 1693, ble Christiansborg et viktig sentrum for dansk-norsk slavehandel og administrasjon på Gullkysten, og guvernøren for alle de dansk-norske handelspostene i regionen fikk sitt oppholdssted her. Først i 1736, med opprettelsen av fortet Fredensborg, hadde Danmark-Norge igjen to fort på Gullkysten. På 1780-tallet ble ytterligere fire fort bygget: Kongensten, Prinsensten, Augustaborg og Isegram. Disse fortene og handelspostene ble brukt til å opprettholde relasjoner med lokale afrikanske stater og stammer som var avgjørende for den transatlantiske slavehandelen. Det var i den påfølgende perioden at den dansk-norske slavefarten nådde sitt høydepunkt. Mens det ble utført III reiser mellom fortene på Gullkysten og De vestindiske øyer i løpet av de over hundre årene fra 1647 til 1765, med totalt 29 200 slavegjorte, ble det den påfølgende vel førtiårs perioden mellom 1765 og 1806, utført hele 173 reiser, med så mange som 57 450 slaver.⁶⁰

Erik Tilleman: Maktspill på fort Christiansborg

Da den nye kommandanten på Christiansborg, Erik Tilleman, ankom fortet våren 1698, var det et stusselig syn som møtte ham. Av den opprinnelige besetningen på tretti mann, var det bare en tredjedel igjen. Resten var enten døde eller hadde rømt. Fortet, som var ment å være Danmark-Norges stolte handelssentrum, lå i ruiner. Tårnene og murene var forfalne og bygningene inne i fortet var i så dårlig stand at Tilleman lurte på om det i det hele tatt var mulig å bo der. Det var skittent, alt treverk var råttent og kanonene, som skulle sikre fortet mot angrep, var forsvunnet.

Erik Tilleman var sendt til Christiansborg for å fikse opp i den dårlige disiplinen blant de dansk-norske mannskapene og for å bedre forholdet til den lokale Akwamu-kongen, slik at Danmark-Norge igjen kunne starte opp handelen med slaver. I tillegg ble det forventet at han skulle få orden på den dansk-norske administrasjonen på fortet.⁶¹ Han fikk tak i folk til å pusse opp tårnene, murene og bygningen, kjøpte inn nye forsyninger, inngikk nye handelsavtaler med de lokale fyrstene og sørget for at Christiansborg fikk en litt større besetning. Grunnen til at akkurat han ble spurt om å ordne opp i kaoset på Christiansborg, var at han hadde tilbrakt en del år i området tidligere, hadde gode kontakter i innlandet og hadde vist seg å være svært kunnskapsrik når det gjaldt afrikansk historie og politikk.

Tegning av Christiansborg fort på Gullkysten,
ukjent år og kunstner.

Året før hadde han publisert en bok om tilstanden i området, *En kort og enfoldig Beretning om det Landskab Guinea og dets Beskaffenhed*.⁶² Dette er sannsynligvis den første (dansk)norske beskrivelsen av Danmark-Norges tilstedeværelse på slavekysten. Tilleman forklarer ikke bare hvorfor Christiansborg var blitt så forfallent, han beskriver også Akwamu-rikets historie, dets politikk og demografi, i tillegg til beskrivelser av natur, byer, infrastruktur og viktige slavehandelsruter. Målet med boken var å tilby europeere nyttig informasjon når de skulle reise og drive slavehandel i området. Boken var akkurat det den ga seg ut for å være: en kort, presis og informativ liten bok uten litterære pretensjoner, en praktisk håndbok for europeere.

Om Erik Tilleman selv er lite kjent, men det blir antatt at han kom fra Norge.⁶³ Det finnes en Tilleman-slekt i Hadsel i Nordland, der en gutt på begynnelsen av 1700-tallet fikk navnet Erik Tilleman. Siden Tilleman er et navn som ikke forekommer så ofte, er det sannsynlig at disse to var i slekt med hverandre. Det vi vet med sikkerhet om Tilleman, er at han hadde arbeidet som offiser i den dansk-norske hæren og at han var løytnant i Drabantgården i København i 1687. Mellom 1682 og 1689 gjorde han tre reiser til Vest-Afrika. Det var på disse reisene han ervervet seg nok kunnskaper om handelen, historien og de politiske tilstandene i området til å skrive en praktisk guide.

Besetningen på Christiansborg

Christiansborg fort ble bygget som en handelsfestning i 1661 og var hovedsakelig bemannet med dansker, men også menn fra Norge, Tyskland og Nederland. Omtrent 10 prosent av mannskapet på fortet kom fra Norge.⁶⁴ Frem til begynnelsen av 1700-tallet var det lite som tydet på at nettopp dette fortet skulle bli Danmark-Norges sentrum i slavehandelen, særlig ikke med tanke på den tilstanden fortet var i da Tilleman ankom stedet. Tilleman mente at Christiansborg burde ha et større mannskap, helst omtrent sytti mann. Fortet skulle befolkes av konstabler, prester, soldater, håndverkere og kjøpmenn fra Danmark-Norge. I praksis var det likevel ikke ofte at flere enn tretti menn bodde på fortet samtidig, og det var ikke før på slutten av 1700-tallet at besetningen nådde over hundre. Besetningen på Christiansborg var ordnet strengt hierarkisk. Høyest status og lønn hadde guvernøren og overkjøpmannen. De måtte sørge for at handelen foregikk som den skulle, at forholdet til lokalbefolkningen var godt, og de hadde ansvaret for administrasjonen av fortet. En bokholder tok seg av regnskapene og en prest

var ansatt for å ta seg av det åndelige. Under dem befant det seg en gruppe menn med ulike yrker, som kjøpmenn, soldater, håndverkere, leger, lærere og prester.⁶⁵

Fortslaver: Eiendomsslaver og pantslaver

Siden antallet europeiske menn på Christiansborg fort varierte så mye, blant annet på grunn av at mange døde av sykdommer, ble afrikanske slaver også leid eller kjøpt av den lokale befolkningen for å hjelpe til som ekstra arbeidskraft. De ble rekruttert via lokale kontakter, og Danmark-Norge garanterte at de ikke skulle bli solgt videre over havet, mot at den slavegjortens familie garanterte at de ville erstatte ham eller henne med en ny slave om vedkommende skulle dø på fortet. Christiansborg delte disse slavegjorte menneskene inn i to grupper, eiendomsslaver og pantslaver. Begge gruppene ble oppført i regnskapet som inventar (sic). Eiendomsslavene var kjøpt og betalt av fortet og ble sett på som fortets eiendom, mens pantslavene egentlig var frie afrikanere som ble brukt som et depositum eller sikkerhet for et lån eller gjeld. De fleste som var gjort til slave på Christiansborg, arbeidet som håndverkere, arbeidsmenn, bærere, soldater eller som oppsynsmenn over slavene som skulle fraktes til Vestindia. Noen fikk også mer ansvarsfulle oppgaver i administrasjonen. I tillegg til disse to gruppene av fortslaver, fantes en tredje gruppe som man tenkte på som eksportslaver. Disse ble holdt i fangenskap i kjellere inntil neste slaveskip ankom.

Sammenliknet med eksportslavene ble fortslavene vesentlig bedre behandlet. De fikk utbetalt kostpenger, basert på hvor faglærte de var. I tillegg fikk de nye klær to ganger i året og brennevin og tobakk på festdager. De bodde utenfor fortet i Osu, de kunne gifte seg og stifte familie. I løpet av 1700-tallet fikk de også tilgang til utdanning og skole. Det var heller ikke

uvanlig at fortslaver med relativt høye posisjoner – de kunne være personlige tjenere for europeerne eller være kokker – hadde egne slaver.⁶⁶

Antallet afrikanske fortslaver varierte fra år til år. I 1681 hadde Christiansborg omtrent 100 slike slaver, omtrent like mange menn og kvinner. Rundt 1700 var det ikke mer enn omtrent 20 fortslaver, men i løpet av 1700-tallet, i takt med bedre tider og flere slaveskip, tok antallet seg opp igjen. I 1697, året før Erik Tilleman kom til Christiansborg, hadde det til da ganske passive Kompaniet til fulle innsett hvor viktig slavehandelen kunne bli. Det var et økt behov for slaver på St. Thomas' plantasjer, og et nytt handelsprivilegium, samt kongens økonomiske støtte, gjorde en storsatsning på slavehandelen interessant. Men uten et velfungerende slavefort på Afrikas kyst var slavehandel ikke mulig. Tillemans ankomst på Christiansborg fort og hans arbeid med å renovere fortet, ansette nye menn og gjøre alt klart for slavehandel i større målestokk, blir derfor sett på som et vendepunkt i Danmark-Norges slavehandelshistorie.⁶⁷ I løpet av de første tiårene av 1700-tallet fikk Danmark-Norge et solid fotfeste på Gullkysten.

Slavehandelen fra Gullkysten fra 1680 til rundt 1730

Erik Tillemans bok *En kort og enfoldig Beretning om det Landskab Guinea og dets Beskaffenhed* inneholdt mye nyttig informasjon for europeere som dro til vestkysten av Afrika, og et av kapitlene i boken handlet spesifikt om slavehandelen. I dette kapitlet ga Tilleman leseren gode råd om hvordan slaveskipene best burde utrustes før ankomst i Afrika, og hvordan de best kunne forberede seg på transporten av slaver. Han forklarte hvilke fotjern som ville fungere best på slavene om bord, hvilken mat de burde få, at de måtte få skikkelig medisinsk hjelp hvis de ble syke og

hvilke europeiske varer som best kunne bli brukt for å bytte til seg slavegjorte. I tillegg ga han opplysninger om hvor det var gunstig å kjøpe slaver ved kysten av Afrika. Ved Gullkysten kunne man være heldig og kjøpe en og annen slavegjort av private handelsmenn, ble det sagt, men hvis man var ute etter store antall slaver, var det den såkalte Slavekysten man måtte dra til, øst for Gullkysten.⁶⁸

Flere tusen slavegjorte ble tvunget fra innlandet til denne delen av Afrika hvert år og solgt til europeerne. Frankrike, Storbritannia og Nederland hadde faste handelsposter på Slavekysten, i motsetning til Danmark-Norge, og dermed fikk de tak i flest slaver. Likevel var ikke dette noe problem, mente Tilleman, det var mer enn nok slaver til alle. Tilleman beskrev forskjellige måter afrikanerne kunne bli gjort til slave på. Handelsmenn kunne dra til andre riker i innlandet og bytte til seg slaver der mot spesialiteter fra sin egen region. Dette kunne være råvarer som gull, elfenben, salt, krydder eller andre verdifulle varer. Man kunne også gjøre folk til slaver når de led nederlag i krig. Mange ble imidlertid regelrett kidnappet fra sine egne hjem.⁶⁹

Portugiserne var på 1500-tallet de første europeerne som kjøpte slaver på vestkysten av Afrika. De første årene dro de ofte selv til innlandet på jakt etter slaver, men dette var farlig og lite organisert. Etter hvert som etterspørselen etter slaver økte, og flere europeiske land ble aktive i handelen, begynte disse å drive handel fra egne fort ved kysten. Slavehandel var ikke et nytt fenomen på det afrikanske kontinentet. I tusenvis av år hadde folk blitt gjort til slaver og transportert over lange avstander for å bli solgt. Men det var ikke før europeerne dukket opp på Gull- og Slavekysten, med ønske om stadig flere slaver hvert år, at den interne slavehandelen i Afrika ble transformert fra en marginal del av den regionale økonomien til en av de viktigste.

På grunn av at det var stort behov for arbeidskraft på plantasjene i Vestindia og i Nord- og Sør-Amerika, steg etterspørselen av slaver i løpet av 1700-tallet. Derfor ble stadig flere afrikanere røvet fra sine hjem og solgt som slaver. I lange karavaner, lenket sammen to og to ved ankelen, ble de i kvelende varme tvunget til å marsjere til kysten. De som overlevde og kom frem til slavefortene, ble først inspisert og godkjent av en europeisk lege før de ble plassert i fortets kjeller. Der måtte de vente, ofte i flere måneder, til neste skip kom for å ta dem med seg til den nye verden, og det var på langt nær alle som overlevde kjelleroppholdet. Selv om mange slaver døde underveis til kysten, i kjelleren på fortet og over Atlanterhavet, mente Erik Tilleman at slavehandelen på slutten av 1600-tallet var god forretning. Det var likevel ikke før Danmark-Norge overtok kolonien St. Croix fra Frankrike i 1733 at slavehandelen virkelig tok seg opp.

Tillemans bok viser hvilke metodiske tilnærminger og økonomiske vurderinger som formet utgangspunktet for den transatlantiske slavehandelen. Boken tilbyr ikke bare praktiske råd om hvordan europeere kunne effektivisere sin handel med slaver, den viser også hvordan menneskeliv ble målt i handelsverdi. De detaljerte beskrivelsene av hvordan man kunne fange og forberede mennesker for transport over Atlanterhavet, underbygger dette. Den neste historien, om kaptein Zacharias Allewelt, viser i detalj hvordan Kompaniet prøvde å effektivisere slavehandelen langs vestkysten av Afrika for at den skulle være mest mulig inntektsgivende.

Zacharias Allewelt og slavehandelen langs Gullkysten

På Gullkysten fantes det ulike måter handelsfolk kunne få tak i slavegjorte på. De dansk-norske slaveskipene kunne blant annet plukke opp slaver underveis, på vei til Christiansborg. I rekken av europeiske slavefort som var bygget langs Gullkysten, var Christiansborg det siste når man kom fra Europa, og derfor brukte dansk-norske skip mer tid enn andre på å seile langs kysten. Afrikanske slavehandlere dukket her regelmessig opp på strendene med slavegjorte som ble tilbudt europeerne. Europeerne kunne enten selv ta en båt inn til stranden og kjøpe slavene der, eller de kunne vente til de afrikanske slavehandlerne kom til dem i kanoer med dem de ønsket å selge. Når en kano med nye slaver nærmet seg skipet, kastet mannskapet ned en taustige slik at afrikanerne kunne klatre om bord. På dekket ble så ulike byttevarer lagt frem, som tekstiler, jern, geværer, alkohol eller kauriskjell. Kapteinen på skipet undersøkte slavene, mens slavehandleren bestemte hva han ønsket å få for dem. Hvis de ble enige om en pris, ble slavene overlevert til skipslegen, som undersøkte dem grundig. Deretter brennmerket han dem, ga dem litt mat og drikke, og lenket dem fast under dekk. Fordi det var billigere å kjøpe slaver på denne måten, seilte mange slaveskip frem og tilbake langs kysten i flere måneder for å kjøpe flest mulig her.⁷⁰

På 1700-tallet kunne et europeisk slaveskip på Gullkysten kjøpe inn gjennomsnittlig 1,2 slaver per dag, og denne måten å handle på, gjorde at det kunne ta lang tid før skipene fikk fylt lasterommene sine. De som allerede var kjøpt, måtte dermed vente i den uutholdelige heten, fastlenket under dekk, mens skipet seilte frem og tilbake langs kysten. Det var ikke unormalt at slavene ble syke og døde allerede før skipet var kommet frem til fortet. Kapteinen måtte derfor avveie situasjonen: Med risikoen for sykdommer om bord, skulle han ta sjansen på å kjøpe flere slaver billig og dermed tjene mer penger, eller skulle han seile raskere til fortet der han kunne kjøpe slaver dyrere?⁷¹ De fleste dansk-norsk skipene valgte å kjøpe slavegjorte langs kysten, før de ankom Christiansborg. Bare de færreste av slavehandlerne dro selv til innlandet for å kjøpe sin menneskelige kargo. Det var mer beleilig å få dem brakt til dem direkte på skipene.

Når skipene etter noen uker kom frem til Christiansborg, ble lasten hentet fra skipet og satt i forvaring i fortets kjeller. Der måtte de vente, ofte i flere måneder, før de ble transportert til de vestindiske koloniene. I mellomtiden fortsatte dansk-norske handelsmenn å kjøpe inn slaver som ble brakt helt til Christiansborg. Én etter én ble disse stilt opp på stranden slik at en lege eller kirurg kunne undersøke dem. Ofrene fikk kroppen, huden, kjønnsorganene, endetarmen og alle lemmer målt og undersøkt til allmenn beskuelse. I tillegg måtte de demonstrere styrke og smidighet ved å bevege armer og bein og hoppe og løpe rundt. Sunne, unge menn og kvinner var ettertraktet, og mennene ble stort sett solgt til en høyere pris.⁷²

Det var ikke bare slaveskip ment for trekanthandelen som seilte langs kysten for å kjøpe inn slaver før de fylte opp dekkene sine og dro over Atlanterhavet til de Vestindiske koloniene. I noen tilfeller var det mer inntektsgivende å operere med mindre skip, som utelukkende seilte frem og tilbake mellom Christians-

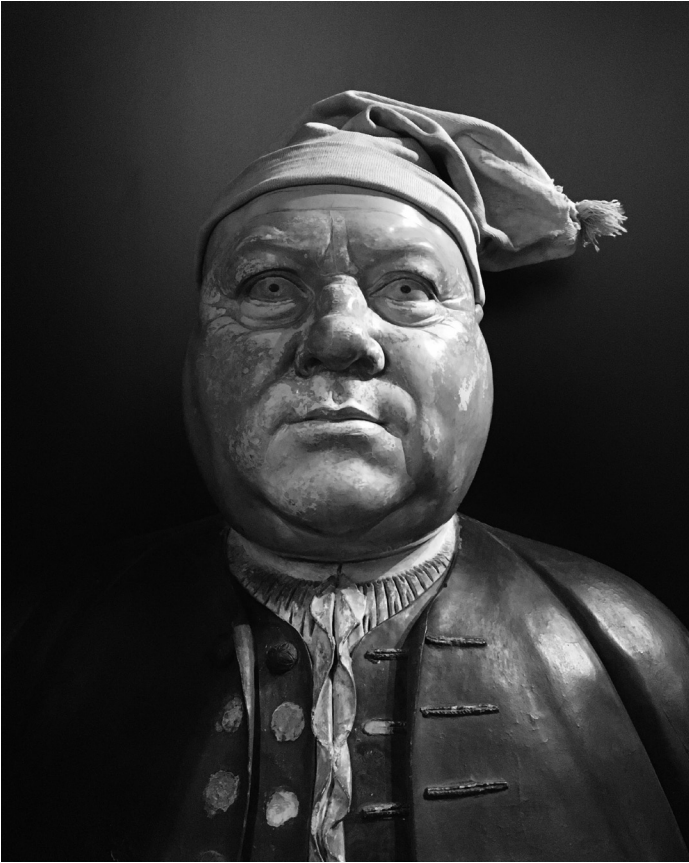
borg og resten av Gullkysten, på jakt etter billige slaver. Et slikt oppkjøperskip var «Den Unge Jomfru», som i årene 1725–1728, under ledelse av den bergenske kapteinen Zacharias Allewelt, kjøpte slaver langs kysten, brakte dem til Christiansborg for å så fortsette handelen langs kysten.

Allewelt og «Den Unge Jomfru»

Zacharias Allewelt, født i Bergen i 1682, var sønn av Otte Allewelt, overtollbetjent i byen.⁷³ Otte var ansvarlig for kontroll og innkreving av toll i Bergen, i tillegg til at han var visitør på diverse tollsteder i regionen. Otte Allewelt hadde også påtalemyndighet i saker som omhandlet unndragelse av toll.⁷⁴ I skiftet etter Zacharias' avdøde foreldre i 1728, kan vi lese at Zacharias på det tidspunktet bodde ved Arendal, og at hans avdøde søster, Lycke Margrete, hadde en sønn som fortsatt bodde i Bergen.⁷⁵ Lycke selv døde i 1720.⁷⁶

Det er ikke mye som er kjent om Zacharias' liv i Bergen, og om hans maritime karriere vet vi heller ikke så mye. I 1704, da han var 22 år gammel, finner vi ham nederst på rangstigen på slaveskipet «Fredericus Quartus», der han sannsynligvis arbeidet som dekksgutt eller matros. Dette var samme skip som Peter Wessel Tordenskjold i 1707 startet sin karriere på. Atten år senere, i 1722, hadde Zacharias arbeidet seg opp til understyrmann på slaveskipet «Christiansborg».⁷⁷ «Christiansborg» seilte over Atlanterhavet i slutten av 1723 med 415 slavegjorte, hvorav 351 overlevde, for så å bli solgt på St. Thomas i januar 1724.⁷⁸

I 1724 var Zacharias tilbake i København, hvor han ble utnevnt til kaptein på galeien «Den Unge Jomfru». Skipet var mindre enn andre slaveskip, nettopp fordi det ikke var ment å reise over Atlanterhavet, men patruljere Gullkysten i stedet. I 1725 giftet Zacharias seg i Arendal, før han dro videre med

Zacharias Allewelt (1682–1744).
Kinesisk byste.

«Den Unge Jomfru» til Vest-Afrika.⁷⁹ I de påfølgende årene seilte han som kaptein på dette skipet mellom Christiansborg og Keta, en liten handelsplass ved Volta-elven, 150 kilometer øst for Christiansborg. På ferden mellom disse to stedene plukket han opp slaver. Før disse kom om bord på Allewelts skip, hadde de fleste allerede en lang reise bak seg etter at de først var blitt tatt som slaver på den ene eller andre måten.

Slavehandelen fra Afrikas innland til Christiansborg

Da etterspørselen etter slaver økte utover på 1700-tallet, ble afrikanerne mer kreative i måten de fikk tak i slaver på. Tidligere var det helst krigsfanger eller kriminelle som ble gjort til slaver, men etter som europeerne ønsket stadig flere, ble mange afrikanere brutalt kidnappet og solgt. Private, organiserte grupper snek seg rundt på landsbygden, på øde veier, langs elvene og i landsbyer om natten. Når folk gikk forbi, hoppet kidnapperne ut og fanget dem, eller de snek seg inn i hus der de tok med seg sovende personer. Ingen var trygge: Slavekidnapperne kunne slå til hvor som helst og når som helst og ta med seg hvem de ville. Det finnes en øyevitneberetning skrevet av et offer for en slik kidnapping, Olaudah Equiano, utgitt i 1789. Dette var samme år som nasjonalforsamlingen i en av kolonimaktene, nemlig Frankrike, erklærte menneskehetens rett til frihet fra undertrykkelse og andre menneskerettigheter.

Olaudah Equiano var født i kongeriket Benin, sør i dagens Nigeria, som yngste sønn i en rik familie. Han hadde en sorgløs barndom. Området han vokste opp i, var imidlertid preget av kidnappinger, så når foreldrene til Olaudah var borte, måtte søskenflokket holde sammen og en av søsknene måtte klatre opp i et tre for å holde utkikk etter kidnappere. Likevel ble Olaudah tatt, sammen med sin søster, da han var elleve år gammel. Begge barna ble kneblet og bundet fast av to afrikanske menn og en kvinne, og på turen til kysten i løpet av de neste seks–syv månedene ble søsknene skilt fra hverandre. Olaudah skiftet eier flere ganger. Til slutt ble han ført til Gullkysten der han sammen med 244 andre ble transportert på et slaveskip til Virginia i USA. Etter mange år som slave greide Olaudah å kjøpe seg fri i 1766 og tilbrakte resten av livet sitt i Storbritannia, der han kjempet for avskaffing av slavehandelen. Hans selvbiografi, utgitt i 1789, ble en internasjonal bestselger og er den første boken skrevet av en tidligere slave.⁸⁰

Olaudah og hans søster ble sannsynligvis kidnappet av en liten, privat gruppe som ikke var ute etter flere enn to–tre slaver de kunne tjene litt ekstra på. Det fantes mange slike grupper, og til tross for at de ikke var veldig godt organisert, var de i stand til å terrorisere store områder. De fleste slavejegerne var imidlertid knyttet til større og bedre organiserte grupper. Noen ganger hadde lokale konger avtaler med naboriker om hvor mange slaver de skulle levere som en slags tributt, andre konger lot skatter betale i form av slavegjorte. Var ikke kongene fornøyd, hadde de egne hærer de sendte for å angripe landsbyer og ta med seg slaver. Folk kunne også gjøres til slave som følge av gjeld eller utroskap. I tillegg innførte mange lokale konger nye regler som gjorde det lettere å gjøre frie til slaver. Kongen kunne for eksempel, sammen med landsbyens medisinmann, påstå å ha avdekket sammensvergelse i landsbyen der de «skyldige» ble dømt til slaveri. Eller han kunne slavegjøre folk som hadde fornærmet ham eller hans navn.⁸¹

De nylig slavegjorte måtte gå fra innlandet, der de var fanget, til vestkysten for å bli solgt. Ofte var de på vandring i mange måneder. Noen ble, som Oludah, solgt til lokalbefolkningen eller på markeder langs veien, mens andre gikk opp til 1500 kilometer for å bli solgt til europeerne ved kysten. Det var ikke uvanlig at mellom 10 og 15 prosent døde på veien til kysten.⁸² En kjøpmann for Kompaniet, Ludewig Ferdinand Rømer, beskrev slike slavekaravaner, der alle hadde jernringer rundt halsen. Gjennom jernringene gikk lenker mellom dem, som gjorde at opptil femti slaver kunne bli transportert samtidig, med bare to eller tre voktere. For å hindre slavene i å rømme, fikk mennene festet høyre hånd med en jernring til en trestamme. Denne måtte de så bære på skulderen eller hodet. Kvinner og jenter fikk høyrearmen bundet fast til midjen. De som ble sett på som farlige eller opprørske, måtte bære ekstra

vekt, eller de fikk en lang trestamme bundet til den ene foten for å tynge dem ned.⁸³

Mange av de tilfangetatte visste ikke hva som ventet dem, og de var livredde for europeerne. De trodde at europeerne var kannibaler som skulle spise dem eller kom til å drikke blodet deres som vin. Dansk-norske øyenvitner kunne forbauset fortelle at slavene var overbevist om at europeere var kannibaler, fordi de så europeerne bruke sko av mørkt skinn og gikk ut fra at skoene var laget av afrikansk hud.⁸⁴

Slavekaravanene ga ikke bare inntekter til slavehandlerne, men var del av et større transportsystem som sørget for inntekter til de forskjellige kongerikene og landsbyene som karavanene passerte. Skatter måtte betales og slavene og deres voktere måtte ha mat og drikke underveis.⁸⁵ På transportruten fra innlandet oppstod en kommersiell infrastruktur av veier, gjestgiverier, tollstasjoner, forsyningsstasjoner og et nettverk av lokale mellommenn. Ofte sluttet reisen ved bredden av store elver der kanoer lå klare for å frakte dem videre. På slike steder fantes store slavemarkeder som ble et naturlig knutepunkt for handel. Et eksempel er bredden av Niger-elven i dagens Nigeria, 400 kilometer fra vestkysten, der et av de største slavemarkedene oppstod. Her ble så mange som 10 000 slavegjorte brakt fra innlandet og solgt hvert år, og deretter transportert i kanoer til kysten.

Forholdene underveis til kysten var umenneskelige. Slavene var bundet sammen to og to og lå på bunnen av kanoene, ofte i flere uker, uten beskyttelse mot vær og vind. Mange døde underveis.⁸⁶ De som ankom kysten, ble enten solgt på stranden til forbigående skip eller direkte til de forskjellige slavefortene. Det var i europeernes interesse å sikre seg så mange slaver som mulig, og derfor ble ulike alliansestrategier tilpasset. Danskene og nordmennene, for eksempel, ga brennevin, krutt og våpen på kreditt til afrikanske stammer, mot at slaver ble holdt av til

dem for salg. I tillegg ble menn sendt ut langs karavanerutene for å lede dem til dansk-norske handelssteder ved kysten, som Christiansborg.⁸⁷

Den lange ventetiden

De nyinnkjøpte slavene ble lagt i lenker før de ble brakt ned i Christiansborgs slavekjeller, eller i «slavehullet», som det også ble kalt. Der måtte de vente på det neste slaveskipets ankomst. Det kunne ta flere måneder før disse menneskene ble transportert over Atlanterhavet. Forholdene i slavekjellerne var miserable og usunne, med dårlig hygiene, utilstrekkelige vann- og matforsyninger, manglende ventilasjon og høy varme. Mange ble syke av oppholdet i den overfylte kjelleren, og epidemier var ikke uvanlig. Det er antatt at dødeligheten blant eksportslavene på 1700-tallet lå mellom 5 og 7 prosent. Hvis antallet slaver var lavt nok til at besetningen på fortet kunne kontrollere dem, kunne lenkene bli fjernet og de slavegjorte fikk tilbringe dagene ute i fortet, eller de ble satt i arbeid. For å unngå sykdomsutbrudd, ble mange solgt til passerende skip slik at bare de friskeste trengte å tilbringe måneder i slavekjelleren.⁸⁸

Når et dansk-norsk slaveskip kom til Gullkysten for å plukke opp slaver som skulle selges på De vestindiske øyer, ble det relativt rolige livet på Christiansborg brått forstyrret. Ikke bare ble besetningen på fortet plutselig mer enn fordoblet, men en hektisk aktivitet startet, der alle måtte hjelpe til for å sette i stand slaveskipet. Seilmakerne sjekket og reparerte skipets mange seil, tømmermennene måtte etterse alt treverk og utføre nødvendige reparasjoner om bord på skipet for å sikre at det trygt kunne seile over Atlanterhavet. Når tømmermennene hadde utført disse reparasjonene, satte de i gang med å gjøre i stand slavedekkerne, der slavene skulle oppholde seg på overfarten. På mellomdekket

ble det laget skiller slik at menn og kvinner kunne holdes separat, og ofte ble det satt inn et ekstra dekk med dype hyller langs sidene, slik at flere kunne ligge tett i tett, side om side.⁸⁹ Disse hyllene var omtrent 180 centimeter dype og 40 centimeter brede, og det var omtrent 65 centimeter mellom dem. En voksen slave kunne ofte ikke stå oppreist på dekket mellom hyllene, fordi den gjennomsnittlige høyden på disse mellomdekkene var på rundt 150 cm. Mens skipet lå for anker utenfor Christiansborg, arbeidet tømmermennene med å lage lufteluker til slavedekket, i tillegg til at de snekret rom for proviant og ekstra trapper til overdekket, der slavene kunne lufte seg. Under vannlinjen ble skipet rensset og på nytt satt i tjære.⁹⁰

Siden alt dette arbeidet burde utføres så raskt som mulig, ble mange satt i arbeid. Det var ikke bare mannskapet fra skipet og fra Christiansborg som arbeidet på slaveskipene, men også fort-slaver, afrikanske håndverkere og andre slaver ble satt til å hjelpe til. Slavene som arbeidet på dekket ble kalt «dekkslaver». Av dem kunne kapteinen peke ut én til å bli *bomba*, en som hadde ansvaret for at resten av dekkslavene gjorde det de skulle om bord. Bomba var tittelen gitt til en afrikansk mann som arbeidet som en slags formann eller underoffiser blant slavene på skipet. Han hadde som oppgave å opprettholde orden og disiplin, og han var ofte en forlengelse av skipets mannskap når det gjaldt å håndheve reglene. Det var ikke uvanlig at frie afrikanske menn ble leid inn som bomba mens skipene hentet inn nye slavegjorte langs Afrikas vestkyst. Disse mennene kjente både europeiske og afrikanske språk og samfunn, og fungerte som et slags bindeledd mellom mannskapet og slavene. De passet på at mannskapet ikke brukte uforsvarlig vold, og samtidig fulgte de med slik at det ikke brøt ut opprør om bord. En annen gruppe bombaer var selv slavegjorte afrikanske menn som ble med over Atlanterhavet for å selges. Deres rolle var kompleks. På den ene siden ble de

gitt visse privilegier om bord på skipet, som bedre mat og bedre fysisk behandling enn de andre. På den andre siden ble de satt i en vanskelig posisjon ettersom de måtte håndheve den strenge ordenen om bord. Bombaene ble ofte valgt for sin fysiske styrke eller tidligere erfaring som leder. Over Atlanterhavet hadde de mer frihet og bedre levekår enn resten av slavene, men bombaene ble altså solgt som de andre ved ankomst i Vestindia.⁹¹

Slavehandel langs Gullkysten

I februar 1726 ble instruksjonen for Allewelts reiser langs kysten skrevet ned i Kompaniets protokoller. I denne ble det fastlagt hvilke oppgaver Allewelt skulle ha de neste årene, og hvordan han på beste måte skulle utføre sine oppgaver. Til hjelp underveis fikk han med seg en assistent fra Christiansborg, en mann ved navn Arnoldus Brinckman, og en besetning på tolv.⁹² Instruksjonen var tydelig på at Allewelts hovedoppgave var å kjøpe inn elfenben og så mange slaver som mulig, men det var strenge krav til kvaliteten på menneskene han skulle kjøpe. Han måtte være presis når han valgte ut hvem han skulle ta med seg på «Den Unge Jomfru». De måtte ikke være for gamle eller syke, og Allewelt måtte unngå å kjøpe afrikanere med «filede tænder». De beste slavene, kan vi lese i instruksjonen, var unge menn som ennå ikke hadde fått skjegg. Disse mennene kunne kjøpes for 76 riksdaler. Hvis de fortsatt var unge, selv om de hadde fått skjegg, var prisen 72 riksdaler. Videre kunne Allewelt kjøpe unge kvinner med «staaende bryster» for 44 riksdaler. Hadde kvinnene allerede født barn, kunne prisen synke til 40.⁹³

Zacharias Allewelt tilbrakte de neste to årene i skyttelfart mellom Christiansborg og ulike landsbyer langs kysten, men resultatet var ikke helt som forventet. På grunn av lokale kriger og uro blant forskjellige folkegrupper, var det ikke alltid like lett

å få tak i slaver, og på dager med dårlig vær og mye vind var det heller ikke enkelt å komme i kontakt med slavehandlere. Noen ganger når Allewelt returnerte til Christiansborg for å hente ny proviant og nye forsyninger til mannskapet, hadde han ikke en eneste slave med seg, andre ganger hadde han greid å kjøpe inn mange. Allewelt selv skriver i et brev fra 1727 hvor vanskelig det var for ham og hans mannskap om bord på «Den Unge Jomfru» å få tak i nok slaver. Likevel, mente han, hadde han gjort et godt arbeid. «Den Unge Jomfru» hadde på en av reisene tatt med seg hele 106 slaver til Christiansborg, noe som igjen gjorde at et annet slaveskip, «Haabets Galley», som skulle videre over Atlanteren, kunne seile til De vestindiske øyer med et fullt lasterom. I et brev fra Christiansborg sendt til København i september 1727 finner vi en oversikt over antallet innkjøpte slaver. Det kan se ut til at Allewelt hadde overdrevet litt da han fortalte hvor mange han hadde kjøpt, for ifølge dette brevet hadde han mellom desember 1726 og september 1727 brakt 87 slaver til Christiansborg, ikke 106.⁹⁴ I fortets regnskaper er det mulig å se både det totale antallet innkjøpte slaver per måned, og hvor ofte Allewelt avleverte dem. I hele 1726 var «Den Unge Jomfru» bare tre ganger i Christiansborg: en gang i januar og to ganger i desember. I januar hadde Allewelt seks slaver med seg, i begynnelsen av desember 36 og i slutten av desember 18 slaver. I 1727 var han bare én gang i Christiansborg med last, og da brakte han med seg 52 slaver.⁹⁵

I dokumentene som er bevart fra skipet finnes også en oversikt over hva de slavegjorte fikk å spise og drikke på «Den Unge Jomfru» mens de ventet på å bli fraktet til Christiansborg, inklusive en liste med rasjoner per ukedag. Dietten var ganske ensidig, og bestod av salt flekk, bønner, grøt iblandet palmeolje og millie (hirse eller mais). I tillegg skulle hver slave få brennevin fire ganger i uken og tobakk seks ganger. En slave

fikk for eksempel to måltider med flekk og bønner på søndager, i tillegg til grøt, litt brennevin og tobakk. På hverdager fikk de bare bønner, grøt og tobakk.⁹⁶ De daglige måltidene om bord på «Den Unge Jomfru» var fastlagt av Kompaniet og var lik dem slavene fikk på slaveskipene på mellompasasjen.⁹⁷ Den eneste forskjellen mellom Zacharias Allewelt på «Den Unge Jomfru» og kapteiner på andre slaveskip var at førstnevnte kunne kjøpe både proviant og hente vann ved kysten og ved Christiansborg. Det er derfor sannsynlig at både mannskapet og slavene på «Den Unge Jomfru» hadde en bedre og mer variert diett enn på mange andre skip.

I løpet av 1727 trengte «Den Unge Jomfru» så store reparasjoner at det ikke lenger var trygt for skipet å seile frem og tilbake langs Afrikakysten. Zacharias Allewelt tok med seg «saa mange Slaver som ieg kand føre» over Atlanterhavet til St. Thomas med skipet sitt. På grunn av skipets mangel på vanntønner om bord, og kanskje også på grunn av dets dårlige tilstand, ble bare 47 slaver tatt med, og ikke de 100 som var innkalkulert.⁹⁸ Av de medbrakte overlevde 32 turen.⁹⁹ Etter et opphold på St. Thomas dro Allewelt tilbake til København, og derfra til sin kone i Arendal. Kapteinstillingen på «Den Unge Jomfru» var hans siste på et slaveskip.

Epilog

Zacharias Allewelt hadde ikke vært lenge hjemme i Arendal før han søkte seg tilbake til en ny jobb på et slaveskip. Han sendte en jobbsøknad til Kompaniet, der han ga uttrykk for at han burde få stillingen som kaptein på slaveskipet «Christiansborg», både på grunn av sin erfaring i Afrika og kompetansen fra tiden på «Den Unge Jomfru». Han fikk ikke denne jobben, men deltok i stedet på fem reiser til og fra Kina som kaptein på

et handelsskip i Det østindiske kompani. I Kina lot han flere små skulpturer lage av seg selv, som han tok med seg tilbake til Norge. I dag står en av disse i KUBEN museum i Arendal. Allewelt døde i 1744, og ble under begravelsen minnet som et forbilde for alle kristne.¹⁰⁰

Severin Schelderup og Enevold Nielsen Boris: Slavehandel i turbulente tider

Christiansborg ble stadig ble viktigere i den dansk-norske slavehandelen på begynnelsen av 1700-tallet, og mannskapet på fortet var avhengig av støtte og samarbeid med folkene i innlandet. I tillegg til en stadig tilførsel av nye slaver, var det også avgjørende for handelen at fortet hadde tilgang til annen lokal arbeidskraft, foruten handelsvarer og landbruksprodukter. Siden Akwamu-kongen var mektig og hadde overherredømme i Accra-regionen, var det smart at de dansk-norske ved Christiansborg allierte seg med ham. I 1728 gjorde imidlertid folk fra ulike innlandsområder, med støtte av briter og nederlendere, opprør mot Akwamus styre. Akwamu fortsatte å holde kontrollen over området rundt Osu og Christiansborg til midten av 1720-tallet, og det satte mannskapet på Christiansborg i en vanskelig posisjon: Skulle de fortsette å støtte Akwamu, eller var de forpliktet til å støtte opprørerne?

I første omgang valgte guvernøren på Christiansborg, Andreas Wellemsen fra Trondheim, å innta en nøytral posisjon slik at han kunne tjene på samarbeid med begge parter. Det skjedde ved hjelp av baksnakking og hemmelige avtaler, men opprørerne skjønnte hva han drev med. I løpet av 1728 ble Christiansborg i flere perio-

der beleiret av opprørerne og isolert fra innlandet. Den fysiske og økonomiske tilstanden på fortet forverret seg raskt, og en ny guvernør ble sendt fra København for å få orden i sakene. Den nye guvernøren, Anders Pederssøn Wærøe fra Danmark, var ikke enig i måten Wellemsen hadde håndtert den vanskelige situasjonen ved Osu på, han arresterte ham og sendte ham tilbake til København. Wellemsen ble imidlertid ikke lenge i København, for kort tid etter ble den tidligere guvernøren utnevnt til kjøpmann på slaveskipet «Laarburg Galley» der han skulle stå for innkjøpet av slaver fra Afrikakysten.¹⁰¹

Kort tid senere, i 1730, falt imidlertid Akwamu-imperiet, etter flere års samhandling og konflikt med Christiansborg fort. Imperiet falt som følge av politisk uro og kriger med naboriker som Asante- og Akyem-rikene. Det var slavehandelen som var utgangspunktet for konfliktene, fordi kontroll over slavehandelen var utslagsgivende for hvor mektige de kunne bli. Akyem-riket hadde lite direkte tilgang til den europeiske slavehandelen ved kysten, men var til gjengjeld en ledende gulleksportør og hadde fått stadig mer makt. I krigen mot Akwamu var det den unge Akyem-tronarvingen Owusu som med sin hær greide å ta over store deler av Akwamu-imperiet mellom 1729 og 1730. Owusu tok deretter kontakt med Christiansborg i april 1732 og informerte om at fortet nå befant seg under Akyems herredømme. Lenger nord i Akyem-riket bygget Owusu opp en egen hær i løpet av de følgende årene, og sikret seg også makt i innlandet. I 1733 sendte han en oppfordring til daværende guvernør på Christiansborg der han garanterte militær assistanse, i tillegg til gunstige priser på slaver hvis de ønsket å bygge et nytt fort og starte med handel i hans område. I brev fra guvernøren på Christiansborg til Kompaniet i København, blir det tydelig at Owusu bare ønsket å ha dansker i sitt område, og at han lovet dem all hjelp de trengte i byggingen av fortet. Ifølge Owusu

var danske hvite menn veldig annerledes enn for eksempel ned-erlendere og mer til å stole på. Siden danskene hadde så høy anseelse hos Owusu, sa han eksplisitt at han tok ansvar for hver eneste stein som ble tatt fra fortet, i tillegg til at han også garanterte at han skulle ta seg av enhver slave som prøvde å rømme.¹⁰² Nølende ble avtaleforslaget akseptert to år senere, i 1735, av Christianborgs neste guvernør, Severin Schelderup som var født og oppvokst i Skogn i Trøndelag.¹⁰³

Severin Schelderup hadde gjort både militær og sivil karriere i Danmark før han kom til Christiansborg i 1735. Han var imidlertid ikke guvernør der i mer enn ti måneder før han døde, sannsynligvis av nyrestein. Han hadde likevel rukket å gjøre seg bemerket, for i det store, statsautoriserte historieverket fra 1777, *Store og gode Handlinger af Dansker, Norske og Holstenere*, en bok som ble skrevet som en oppdragelsesbok for alle danskekongens undersåtter, ble Schelderup eksplisitt nevnt. Om ham står det å lese at «i den korte tid, tildrog han sig så meget yndest, at Negrene elskede og ærede ham mere som en Gud end et Meneske» og videre at Owusu «sendte ham en af sine Døtre, med betydelige Foræringer, og lod ham sige, at han ønskede at oppdrage et Barnebarn af så en værdig Mand».¹⁰⁴

I tillegg til å sende sin datter, i håp om at Schelderup skulle gjøre henne gravid, sendte Owusu også flere slaver med gull, men til ingen nytte. Schelderup sendte alt tilbake. Ludewig Ferdinand Rømer beskrev også Schelderup i lovprisende ordelag. I perioden 1739–1749 var Rømer ansatt i Kompaniet, og basert på egne erfaringer skrev han to bøker om Gullkysten, om afrikanske samfunn, deres historie og slavehandelen der. Selv om Rømer ikke hadde kjent Schelderup personlig, var det tydelig at Schelderups gode rykte hadde gjort stort inntrykk på ham. Ikke bare var Schelderup beundret av lokalbefolkningen, men ifølge Rømer var han også en anstendig, troverdig og dyktig

mann som kunne ha steget til store høyder hvis han hadde fått leve lenger.¹⁰⁵ Schelderup hadde til og med foreslått å gi fort-slavene lønn fordi de arbeidet så hardt, på lik linje med euro-peerne. Schelderup ble ifølge Rømer nesten forgudet av lokal-befolkningen, både frie og ufrie, og hans medmenneskelighet var legendarisk. Få samtidsberetninger setter imidlertid søkelys på det Schelderup faktisk var sendt for å utrette på Vestkysten av Afrika: Sørge for at slavehandelen tok seg opp igjen, slik at den nyervervede Vestindiske øya St. Croix fikk nok arbeidskraft til sine plantasjer.

Severin Schelderup på Gullkysten

Da Severin Schelderup ankom Christiansborg med skipet «Jom-fruen» som ny guvernør 12. august 1735, var det med store forventninger til hva han kunne oppnå på Gullkysten. Han var en mann som hadde utmerket seg. Han var som sagt født i Skogn (Levanger) i Nord-Trøndelag, og som eldste sønn av sognepres-ten fikk han en solid utdanning i Trondheim, der han blant annet lærte forskjellige språk. I 1718 ble han offiser og flyttet senere til Danmark hvor han i 1724 avbrøt sin militære karriere. Årsaken var at han ønsket å gifte seg med den rike enken Else Jensdatter Auborg. Dermed sluttet han som offiser og begynte å arbeide i det sivile embetsverket. I 1727 giftet Schelderup og Auborg seg i Ringkøping, og de fikk etter hvert en sønn og en datter. Imidlertid viste det seg at Else Auborg ikke var så rik som forventet. Schelderup prøvde forgjeves å få tak i 1000 riksdaler for å kjøpe seg en kansellirådstitel i Ringkøping, noe som ville sikre ham et sivilt embete og en god lønn. Resultatet ble at han i 1735 ble utnevnt til guvernør på Christiansborg, med en årslønn på 800 riksdaler, og dermed forlot han kone og barn for en ny karriere.¹⁰⁶

Da Schelderup kom til Christiansborg, hadde hans forgjenger Anders Pederssøn Wærøe mistet jobben sin på grunn av skuffende handelsresultater, korrupsjon og et dårlig forhold til lokalbefolkningen. Slik Wærøe selv hadde arrestert sin forgjenger Andreas Wellemsen, lot Schelderup Wærøe arrestere og begrunnet dette med at Wærøe ikke var i stand til å ta vare på kompaniets besetning, at han mishandlet og drev slavene på fortet altfor hardt, i tillegg til at han utnyttet kvinnene blant dem. Ifølge Schelderup hadde Wærøe holdt seg med et privat harem av storbrystede og attraktive slavekvinner, og han hadde dessuten drevet handel med disse kvinnene, som han solgte til høystbydende.

De slavegjorte som var igjen på fortet for å bli solgt da Schelderup ankom stedet, var gamle og skrøpelige, og de færreste av dem hadde mer enn et par tenner igjen. De var i så dårlig forfatning at Schelderup mente at de «bedre var at ligne ved Benrader end ved fine Slaver.»¹⁰⁷ Han var dermed ikke overrasket over at så mange av dem døde i slaveskipene over Atlanterhavet. Slavene Wærøe etterlot seg hadde ikke bare dårlig helse, hans aktiviteter hadde også resultert i mange spedbarn som ikke var i stand til å overleve den umenneskelige overfarten. Mellom Wærøes oppsigelse som guvernør og Schelderups ankomst noen måneder senere, var antallet slaver i Christiansborgs kjeller falt fra 56 til 44 grunnet sykdom.¹⁰⁸ Schelderup var ikke imponert over Wærøes bragder og ga uttrykk for sin forakt i brev til København. Han beskrev Wærøe som en svak mann og en dårlig og korrump leder som ikke var i stand til å styre hverken fortet, handelen eller besetningen. Det var ikke nok med at Wærøe selv var korrump; ifølge Schelderup var hele besetningen på Christiansborg en elendig forsamling. Det var ingen disiplin blant dem, og de tilbrakte dagene sine fulle og sinte og hadde åpenlyst og uten skam prostituerte hos seg. Når de gikk i kirken, var det

bare for å sove av seg rusen. Schelderup skriver i brevet: «Horeri var her som en sømmelig og tilladt Sag. Her var et veritabelt Sodoma.»¹⁰⁹ Schelderup ønsket å være et bedre eksempel enn det Wærøe hadde vært, og startet umiddelbart med å forbedre levekårene til slavenes på fortet, samtidig som han tok kontroll over besetningen. Ved å inngå avtaler med den lokale befolkningen fikk han handelen i gang igjen, og han ga forslavene lønn. På et par måneder greide Schelderup å fylle opp slavekjelleren med mer eller mindre friske slaver, slik at når «Jomfruen» skulle seile videre til De vestindiske øyer, ble hun rikelig fylt opp.¹¹⁰

I en oversikt over Christiansborgs varer, mannskap og beholdning fra 1736, blir det tydelig hvordan Schelderup, og andre i hans tid, betraktet de forskjellige gruppene av slaver. Schelderup skrev ned slavenes navn, alder, verdi og om de var født på fortet eller ikke. Barnas navn ble også notert, men for de minste barna spesifiserte han at de var for unge til å utstyres med en prislapp. De voksne slavenes på fortet fikk utbetalt en månedlig lønn. Oversikten antyder at Schelderup så på forslavene som mennesker med rett til lønn for arbeidet de utførte.¹¹¹ Dette står i sterk kontrast til hvordan han beskrev slavenes som skulle transporteres til Vestindia. Ingen av disse blir nevnt ved navn eller fødested eller får andre individuelle kjennetegn, bare antall, alder og kjønn. Disse slavenes ble altså utelukkende sett på og behandlet som handelsvarer.

Guvernør Severin Schelderup greide på åtte måneder på Christiansborg å fylle slavekjelleren med 150 eksportslaver, hvorav 72 kvinner, 55 menn, 18 gutter og fem jenter som ble transportert med «Jomfruen» til De vestindiske øyer i april 1736. I et brev til Kompaniet i København fra april 1736, skriver Schelderup at han ikke turte å sende alle slavenes med skipet fordi en stor del av dem var opprørske, og han var redd for at de ville ta over skipet. Derfor beholdt han 20 slaver i kjelleren på Christiansborg. Disse

planla han å selge til forbipasserende skip.¹¹² Det er sannsynlig at disse opprørske slavegjorte var Akwamu-krigere som etter nederlaget i 1733 var blitt solgt til europeerne.

Severin Schelderups bragder

Schelderup brukte mye tid på å utvide mulighetene for slavehandel. Owusu, kongen av Akyem-riket, som hadde tatt over makten fra Akwamu i 1734, sendte som sagt en invitasjon til Christiansborg i 1735 om samarbeid. Owusu ønsket spesifikt å inngå en avtale med dansker. Det er her implisitt at når Owusu snakket om «danske menn», mente han menn fra Danmark-Norge som arbeidet for Kompaniet. Han lovet at hvis han fikk godt betalt, skulle han gi byggetillatelse for et nytt fort ved Ningo, en fiskerlandsby omtrent 70 kilometer øst for Christiansborg. Owusu ga Schelderup tillatelse til å drive slavehandel fra Ningo, men hvis slavene ble kjøpt direkte fra Owusu, ville prisen bli fastlagt av Owusu selv. Nå var ikke dette noe Schelderup bekymret seg over, det var allment kjent at Owusu ikke solgte sine egne slaver, men heller «hugger Hovedet af dem».¹¹³

Ningo hadde en gunstig beliggenhet som gjorde det lett for skip å legge til havn. Ifølge Schelderup ville et dansk-norsk fort ved Ningo sørge for en større tilførsel av slaver, gull og elfenben, og Danmark-Norge ville få en stor fordel i slavehandelen sammenliknet med andre europeiske land. Owusu hjalp til med å jage vekk nederlenderne som var stasjonert ved Ningo, slik at Schelderup kunne sende sine folk dit.¹¹⁴ Schelderup selv levde ikke lenge nok til å se fort Fredensborg bli bygget, men det var hans fortjeneste at avtalen med Owusu ble inngått og at Danmark-Norge slik fikk sitt andre fort ved Gullkysten.

Det var ikke bare andre som priste Schelderup for hans rettferdighet og plettfrø oppførsel, Schelderup var også selv ganske

fornøyd med egen innsats. I et brev til København, som ble sendt med slaveskipet «Jomfruen» i april 1736, beskriver han hvor høyt ansett han er hos lokalbefolkningen. Stolt skriver han «Negrene har den kiærlighed for mig, at de skall iche gaa fortet forbi med deres negociie, saa længe de kand faa de varer, de forlanger».¹¹⁵ Med *negocie* mener Schelderup varene de lokale kom for å selge, altså slaver. På grunn av de lokales aktelse for Schelderup, fikk han kjøpt mange flere slaver enn nederlenderne: «For hver 20 Slaver, ieg har faaet, troer jeg ikke, de hollandske og engelske har faaet 2».¹¹⁶

Schelderup forbarmet seg også over en del av barna som befant seg på fortet. Mange av fortets europeiske menn hadde inngått ekteskap med lokale kvinner og hadde fått barn med dem. Disse barna var, ifølge Schelderup, hedenske og umoralske, og uten oppdragelse eller ordentlig disiplin. Jentene oppførte seg som horer og ingen av barna var skikkelig kledd. Schelderup tok seg personlig av en del av disse barna og sørget for at de fikk klær, ble døpt og fikk hjelp av kirken.¹¹⁷

De siste månedene av Schelderups liv følte han seg elendig. I et brev til København, skrevet i midten av april 1736, klaget han over at alt ubehaget rundt Wærøes saker, og at det var mye korrupsjon ved Christiansborg fort, gikk ut over helsen hans. Han klaget over stikk i høyre siden, så heftige at han hadde problemer med å holde en penn.¹¹⁸ Den 14. juni 1736 døde han på Christiansborg, mest sannsynlig av nyrestein. Etter Schelderups død tok hans kollega, Enevold Nielsen Boris fra Kristiansand, over som interimguvernør.

Enevold Nielsen Boris

Enevold Nielsen Boris, født og oppvokst i Kristiansand, kom som underassistent til Christiansborg i 1731 og skulle vise seg å

bli en verdig etterfølger.¹¹⁹ Boris fullførte Schjelderups planer, og organiserte byggingen av det nye danske fortet på det ettertraktede Ningo, øst for Christiansborg, på grensen til Slavekysten. Ved hjelp av egne fortlavere og lokale arbeidere stod fortet klart i slutten av 1736. Det ble kalt Fredensborg, og til tross for at det var et lite fort med bare to bastioner og ti kanoner, ble det et viktig handelssentrum for Danmark-Norge.¹²⁰

I motsetning til sin forgjenger Schelderup virker det som om Boris ikke hadde noe behov for å vise hvor dyktig han var. Han skrøt ikke av seg selv eller sine handlinger, men i brevene han sendte til København, beskrev han nøkternt hva han hadde gjort og resultatene han hadde oppnådd. Han fikk utrettet mye i løpet av sine fire år på stedet. Ved hjelp av sine diplomatiske ferdigheter og sin empatiske karakter, greide han også å etablere og opprettholde gode kontakter med både Akyem-folket under Owusus ledelse og med de andre europeerne. I tiden han var guvernør, frem til 1740, fikk Danmark-Norge en ledende rolle innen handelen i området rundt Osu og Fredensborg, i tillegg til en sentral maktposisjon overfor landsbyene i nærheten. Samarbeidet med Akyem-riket ved Fredensborg sørget for en relativt trygg slavehandel. Owusu jaget bort andre europeere i området når Danmark-Norges handel ble truet.¹²¹

Etter at skipet «Jomfruen» dro fra Christiansborg i april 1736 med 150 slaver, visste Boris at han måtte vente, kanskje i flere år, på neste skip. Dette innebar en svært uforutsigbar situasjon hva angikk anskaffelse og ivaretagelse av slaver ved Christiansborg. Å holde slaver på fortet over tid utgjorde en kostnad, og jo lengre ventetid, jo høyere kostnader. Enevold Boris mente åpenbart at denne kostnaden var unødvendig, i alle fall forsøkte han å redusere den, slik at Kompaniet og den dansk-norske kronen kunne maksimere sine fortjenester fra slavehandelen, uten å måtte oppbevare et hundretall slaver i kjelleren på ubestemt tid. Boris

forklarte derfor, i et brev fra oktober 1737, at han hadde besluttet å ikke ha flere enn 50–60 eksportslaver i fortet samtidig. Disse kunne han nemlig lett selge til forbifarende skip. Bare det siste året, skrev Boris, hadde han solgt 67 slaver til andre europeere og selv beholdt 35.¹²²

Enevold Boris holdt kostnadene nede, men det skulle vise seg at dette sparetiltaket var i overkant snartenkt, da skipet «Laarburg Galley» ankom fortet helt uventet den 1. april 1738, altså bare to år etter at «Jomfruen» hadde forlatt Christiansborg. Boris hadde da solgt de fleste av slavene i kjelleren, og det var ikke mulig å sende flere enn ti slaver med skipet. To år senere, i 1740, skjedde det samme, da «Laarburg Galley» like overraskende dukket opp igjen. Denne gangen hadde han solgt mer enn åtti slaver til franskmenn. Kapteinen på «Laarburg Galley» måtte nok en gang forlate Christiansborg nesten tomhendt.¹²³

Slaveopprør på Christiansborg

I august 1738 benyttet de slavegjorte på Christiansborg fort seg av at Enevold Boris hadde tatt seg fri en dag og hadde dradd «for plaisir til Labade». Labade var en liten kystlandsby litt øst for Osu, som var kjent for et lokalt religiøst tempel. Det virker som om dette var et sted han reiste til jevnlig. Lenge kunne Boris ikke nyte sin «plaisir» denne gangen, for allerede samme dag brøt et slaveopprør ut på fortet, der en av besetningen ble drept, og Boris måtte returnere i hui og hast. I dagene som fulgte ble de som var involvert i opprøret forhørt, og det ble tydelig at mannskapet på fortet ikke var så nøye på rutinene når sjefen var borte. Ikke bare hadde de unnlatt å låse døren til slavekjelleren, de hadde også glemt å legge de slavegjorte i lenker etter dagens arbeid. Årsaken til forglemmelsen, forklarte mennene, var at en lokal mann i en kano med handelsvarer og mat hadde lagt til

kai. Mennene ønsket å være raskt ute før kjøpmannen solgte alle varene til landsbybeboerne. Besetningen, som egentlig skulle holde vakt ved slavekjelleren, løp ned til stranden og glemte helt å lukke døren bak seg. I tillegg glemte de igjen en stor jaktkniv.¹²⁴

Før mennene visste ordet av det, stormet en gruppe slaver ned på stranden. Lederen av gruppen, en slavegjort fra Fante-folket, holdt jaktkniven og greide å drepe den første europeeren han traff på, en dansk mann. Han såret nestemann alvorlig før han ble overmannet. Deretter ble også de øvrige slavene overmannet og kastet tilbake i kjelleren. Bare én greide å rømme. Hvor mange som deltok i opprøret, kommer ikke frem av forhørene.¹²⁵ Likevel er det mulig å spekulere. Noen måneder før opprøret startet, skrev Boris i et brev til København at Christiansborg ikke hadde flere enn tre–fire slaver i kjelleren og at alle disse var syke.¹²⁶ Tatt i betraktning at Boris ikke ønsket så mange slaver i kjelleren samtidig, og at han i flere brev klager over at handelen med slaver går dårlig, kan den opprørske gruppen ikke ha vært særlig stor.

Slaveopprøret ble slått ned umiddelbart, og etter en uke med forhør ble straffene gjort kjent: De som hadde glemt å låse døren til slavekjelleren og i tillegg hadde etterlatt en jaktkniv der, måtte betale bøter og levere inn deler av lønnen sin. Slaven som hadde drept dansken med jaktkniven, fikk en annen straff: Han ble ført ut på gårdsplassen, foran resten av sine lidelsesfeller. Der ble han først knepet med glødende jern på kroppen før han ble radbrukket foran inngangsporten til fortet. Først ble føtter og bein brukket, så overkroppen og til slutt fikk han hodet og hendene kuttet av og plassert på en stake – til skrekk og advarsel. Enevold Nielsen Boris skrev under på dommen og var til stede da straffen ble gitt.¹²⁷

Slaveopprøret på Christiansborg i august 1738 viser hvor viktig det var for arbeidsmoralen på fortet at guvernøren var til

stede. Enevold Boris' fravær den dagen opprøret brøt ut, understreker betydningen av lederskap og tilsyn for å opprettholde de daglige rutinene. Vi må konkludere med at hele systemet var preget av svakheter og manglende disiplin.

Cornelius Pettersen: Cassare-ekteskap og kjøpmannskap i Afrika

Anna Sophia Witt hadde en forkjærlighet for nordmenn. Hun var født og oppvokst på Christiansborg, som datter av en soldat på fortet og en svart mor fra en landsby i nærheten av Osu. Hennes far, Christian Petersen Witt, var en av dem som i 1738 hadde glemte å låse døren til slavekjelleren og lagt igjen jakkniven sin. Christian Petersen Witt var selv sønn av en hvit mann, sannsynligvis Peter de Wit, interimguvernør på Frederiksborg, og en svart mor, men han ønsket at hans barn skulle vokse opp med en privilegert hvit status.¹²⁸ Anna Sophia fikk mulighet til å gå på forskolen på Christiansborg, der hun lærte å lese og skrive dansk sammen med de andre barna på fortet. Skolen bestod av et lite rom inne i kirken, rett over slavekjelleren. Fordi rommet ikke hadde mer enn tre små vinduer og var dårlig ventilert, var stanken som steg opp fra kjelleren ofte uutholdelig.¹²⁹

Anna Sophia inngikk sitt første ekteskap med en nordmann på begynnelsen av 1720-tallet: Ole Larsen Grue, født i Christiania. Han arbeidet som lærer på forskolen, og de ble gift i Christiansborgs kirke. Ekteskapet varte ikke lenge, Ole døde etter bare et år. Anna Sophia fant seg da en ny nordmann, den bergenske assistenten Jørgen Bendixen Warberg, kort tid etter at hun var blitt enke. Jørgen og Anna Sophia ønsket å gifte seg, men siden det ikke fantes noen prest på fortet, måtte de vente.

Anna Sophias far godkjente at paret levde i synd, men bare hvis de på tro og ære lovet at de skulle gifte seg ved første anledning. Også dette ekteskapet ble kortvarig. Igjen døde Anna Sophias ektemann etter bare noen år, og nok en gang fant hun seg en ny nordmann. Denne gangen varte ekteskapet lenger: Cornelius Pettersen fra Bergen var gift med Anna Sophia i 15 år før han ble anklaget for mytteri og sendt til de vestindiske koloniene.¹³⁰ Vi skal se nærmere på Cornelius' og Anna Sophias liv, og det systemet hun og hennes foreldre var en del av, nemlig *cassare*-systemet, der dansk-norske menn giftet seg med lokale kvinner.

Cassare-systemet

Det var ikke unormalt at europeerne på Gullkysten giftet seg med kvinner fra lokalområdet. Disse ekteskapene ble kalt *cassare*, etter det portugisiske ordet *casar*, som betyr «å ta i hus», og de ble sett på som et viktig virkemiddel for å opprettholde tverrkulturelle handelsforbindelser og diplomatiske kontakter.¹³¹ Når man ble *cassaret*, inngikk man ekteskap etter afrikanske skikker og tradisjoner, og man knyttet dermed gjensidige bånd og forpliktelser mellom den dansk-norske mannen og konas afrikanske familie. Mange europeiske menn hadde fremdeles koner og familier hjemme, men de var ofte hjemmefra i flere år, og det var godt med kvinnelig selskap på Christiansborg.

Den danske legen Paul Isert, som var stasjonert på Christiansborg på 1780-tallet, mente at det første dansk-norske menn tenkte på når de kom til Gullkysten, var hvor raskt de kunne finne en afrikansk kvinne å gifte seg med. Dette var sannsynligvis overdrevet, men det er ikke tvil om at *cassare* var utbredt og akseptert blant besetningen på fortene.¹³² Ifølge Ludewig Ferdinand Rømers bok var *cassare* ikke bare en praktisk ordning, men noe som ble gjort av kjærlighet. Mennene ved Gullkysten som ble

cassaret der og fikk barn med sine afrikanske koner, var like glad i dem som om det hadde vært familier de hadde stiftet hjemme. Det var til og med slik, skriver Rømer, at mange menn faktisk ikke ønsket å dra fra sin afrikanske familie, selv om de visste at de ville få et bedre og rikere liv i Europa. Hvis disse mennene likevel så seg tvunget til å dra bort, etterlot de både slaver og penger til sine barn og koner. På den måten ville de ikke være blant de fattigste, og det ville være gode sjanser for at de klarte seg.¹³³

Til tross for dette gjorde Kompaniet i København ulike forsøk på å forby cassare på begynnelsen av 1700-tallet. Guvernøren på Christiansborg hevdet på sin side at det ville være umulig å gjennomføre og opprettholde et slikt forbud. Den eneste måten å håndheve et slikt forbud på, ville være å stenge alle mennene inne på fortet når de hadde fri, for slik å holde dem vekk fra de afrikanske kvinnene. Et formelt forbud mot cassare ble likevel innført, men det ble ignorert av administrasjonen på Christiansborg, som åpenlyst støttet ekteskapene mellom den europeiske besetningen og lokale kvinner.¹³⁴

For mennene på fortene på Gullkysten innebar cassare ikke bare familie og ekteskapelig samliv. Disse ekteskapene kunne også brukes til å bygge handelsforbindelser med lokalbefolkningen. Hvis man hadde kontakter som snakket språket og kjente til lokale slavehandlere, var det lettere å ordne fordelaktige handelsavtaler. Lokale kvinner visste også hvordan man kunne overleve under de harde forholdene, og dette var kunnskap europeerne sårt trengte. Livet på Gullkysten var nemlig ingen dans på roser. Det varme, fuktige klimaet, uvant mat og dårlig hygiene bidro til at mange ble syke, i tillegg mangler menneskapene immunitet mot afrikanske sykdommer. I tiden mellom 1680 og 1760 lå dødeligheten på mellom 30 og 40 prosent for skandinavene. Særlig malaria og gul feber tok livet av mange.¹³⁵ Ifølge Isert var

nordmenn spesielt dårlig rustet for å overleve i det varme, afrikanske klimaet. Isert beskrev at selv nordmenn som aldri hadde vært syke før, ble som ferskvannsfisk i saltvann. De ble bitre og nedfor, og etter 24 timer med hodepine og kvalme, fikk de kramper og utslett på panne og legger, og så døde de. Hvorfor spesielt nordmenn var så utsatt, hadde Isert ingen forklaring på, men han mente at dødeligheten blant europeerne kom til å bli lavere hvis de tilpasset seg de lokales levemåte og matvaner.¹³⁶

Cassare var også fordelaktig for de afrikanske kvinnene. Ekteskapene ga økt status, og enkelte slike forhold kunne fungere som handelspartnerskap, der den europeiske mannen ga varer til sin afrikanske kone som hun kunne selge videre på lokale markeder. Når cassare-ekteskapet var formelt anerkjent av den europeiske administrasjonen, ville dessuten den afrikanske familien kunne «adoptere» barna hvis faren dro tilbake til Europa. På den måten kunne de garantere at barna ikke ville bli solgt som slaver. Gjennom en slik forbindelse med europeiske menn var det altså mulig for afrikanske kvinner og deres barn å bli en del av det europeiske fortsamfunnet og dermed forhøye sin sosiale status og øke sine sjanser til å forbli fri.¹³⁷

Selv om cassare-ekteskapene var formelt anerkjent både på Christiansborg og av det afrikanske samfunnet, fortsatte de fleste mennene å bo på fortet mens deres afrikanske koner bodde i sin egen landsby sammen med sine mødre, søstre, døtre og andre kvinnelige familiemedlemmer. Det var vanlig at menn og kvinner bodde adskilt i egne hus, og dermed helt normalt at en kvinne ble boende hos sine kvinnelige familiemedlemmer, selv etter at hun ble gift. Barna bodde hos sine mødre til de kom i puberteten. Da flyttet sønnene til sine fedre, mens døtrene ble hos mødrene. For de afrikanske kvinnene var det altså ikke så annerledes å inngå et cassare-ekteskap med en hvit mann enn et ekteskap med en lokal mann. Det var ikke før på slutten av

1700-tallet at dansk-norske menn begynte å bygge små hus i Osu der de bodde med sine familier.¹³⁸

Anna Sophia Witt vokste opp hos sin afrikanske mor i landsbyen Aprag, noen kilometer utenfor Osu, i nærheten av det nederlandske fortet, men hun var regelmessig på Christiansborg der hun gikk på skolen. Det var ikke uvanlig at døtre av cassare-ekteskap som gikk på Christiansborg fortskole, selv også ble cassaret, ofte i ung alder, og like vanlig var det at sønnene ble ansatt som soldater på fortet. Siden det ikke var garantert at de dansk-norske mennene kunne ta seg av sine «mulatt»-barn, både på grunn av den høye dødeligheten og på grunn av midlertidige kontrakter, ble det opprettet en pengekasse på slutten av 1720-tallet, «de fattige mulattebørns kasse». De ansatte på fortet ga litt av lønnen hver måned i tillegg til en større sum når de forlot Gullkysten, slik at deres barn kunne få midler til livsopphold og en kristelig oppdragelse.¹³⁹ Ikke alle ekteskapene endte likevel i slike ordnede former. Et eksempel er ekteskapet mellom Anna Sophia Witt og bergenseren Cornelius Pettersen.

Cornelius Pettersen

Cornelius Pettersen kom til Christiansborg som soldat i 1729 med skipet «Laarburg Galley» og jobbet under guvernør Schelderup.¹⁴⁰ De første årene Cornelius tilbrakte på Gullkysten, var han soldat, både på Christiansborg og utenfor fortet. Sannsynligvis ble han satt til å holde vakt over slavene i kjelleren eller kontrollere ankomsten av nye slavegjorte fra stranden. Deretter ble imidlertid Cornelius stasjonert ved Ada, en dansk-norsk handelspost som lå på en øy i Volta-elven, øst for Christiansborg. Kompaniet hadde i begynnelsen av 1730-årene gjort en handelsavtale med denne lille byen, som innebar at Danmark-Norge fikk tilgang til enda flere slaver, mens befolkningen på Ada og i Volta-regionen

fikk formell beskyttelse av Christiansborgs soldater. En liten dansk-norsk såkalt handelslosje ble derfor bygget på Ada i 1731, men den måtte forlates igjen i løpet av det samme året på grunn av lokale kriger og forfalt raskt.

Den korte perioden da Severin Schelderup styrte fortet, fikk han imidlertid gjenoppbygget handelsposten på Ada, og etter hans død fortsatte Enevold Boris med arbeidet på Ada og byggingen av Fredensborg, som lå like ved. Fra 1735 hadde handelslosjen igjen en fast dansk-norsk besetning, og sammen med fort Fredensborg ble dette en stor fordel i slavehandelen. De lokale krigene gjorde at store deler av tilførselen av slaver fra innlandet stoppet opp, mens de østlige slavehandelsnettverkene fortsatt var tilgjengelige via elven Volta. Siden Danmark-Norge hadde fått fotfeste der, ble hundrevis av slaver kjøpt inn, for derfra å bli transportert til Christiansborg. Det er anslått at Fredensborg stod for innkjøp av mer enn halvparten av alle slaver frem til 1775.¹⁴¹

Cornelius Pettersen hadde som oppgave å eskortere nylig innkjøpte slaver fra Ada til Christiansborg, der de måtte vente i en slavekjeller inntil neste fraktskip ankom. Cornelius tilbrakte sannsynligvis store deler av tiden sin på Ada, men reiste også en del mellom de ulike dansk-norske handelspostene som budbringer.¹⁴² Han må ha blitt kjent med Anna Sophia kort tid etter at han kom til Christiansborg i 1729, for de ble cassaret på begynnelsen av 1730-tallet. Anna Sophia var på det tidspunkt ennå ikke fylt 20 år, men hadde likevel blitt enke to ganger.¹⁴³ Hun og Cornelius Pettersen holdt sammen i femten år, men deres forhold endte i dramatik da Cornelius til sist ble eskortert til øya St. Thomas etter forsøk på mytteri.

Anna Sophias tredje ektemann hadde ord på seg for å være litt opprørsk og lett antennelig. Det er mulig at det var derfor det tok ham hele ti år å rykke opp i rang ved Christiansborg,

noe som var ganske uvanlig. I 1740, elleve år etter at han kom til fortet, skal Cornelius ha ødelagt guvernørens hageflekk på fortet ved å trave rundt i beruset tilstand, mens han bannet og skrek, tråkket ned gresset og rev planter og trær overende.¹⁴⁴ Han ble også mistenkt for å ha begått et myttereri mot den nye guvernøren Jørgen Billsen i 1744. Billsen var lite populær grunnet en ny lønnsreform. I stedet for å betale besetningen i penger eller varer de kunne selge, fikk de nå betalt i usalgbare varer. De ansatte så sin levestandard falle drastisk. Sammen med andre mytterister forsøkte Cornelius å få Billsen avsatt, men Billsen døde plutselig mens konflikten fortsatt pågikk, og da tre av hans etterfølgere også døde kort tid etter hverandre, begynte ryktene å gå om at de alle var blitt forgiftet. Den mistenkte var Cornelius, og ikke minst hans kone Anna Sophia. Cornelius ble arrestert og kastet i fengsel, men ble reddet av ekteparets familie og sosiale nettverk i Prag. Da den nye guvernøren, August Hackenburg, tiltrådte sin stilling i 1745, mottok han trusler fra Cornelius Pettersens afrikanske familie og venner i nærområdet. Han tok truslene svært seriøst, for Cornelius ble løslatt umiddelbart og sendt til St. Thomas med første skip.¹⁴⁵ Anna Sophia ble etterlatt i Prag. Hun ble, ifølge danske kilder, beskrevet som en mektig, men farlig kvinne, kjent for hekseri og forgiftninger. Da Cornelius dukket opp i København i 1749 med ønske om å returnere til Christiansborg og sin afrikanske ektefelle, reagerte Kompaniets administrasjon med bekymring, og han ble resolutt sendt tilbake til De vestindiske øyer.

Den egentlige grunnen til Kompaniets uro var at maktbalansen ved Christiansborg ble utfordret av ekteskapet mellom Anna Sophia og Cornelius. Anna Sophias posisjon som brobygger mellom det dansk-norske samfunnet på fortet og det afrikanske samfunnet utenfor, gav henne og Cornelius en innflytelse som langt overgikk deres formelle status. Dette fikk flere innflytel-

sesrike menn ved Christiansborg til å skrive til København og anbefale et fullstendig forbud mot cassare-ekteskap, selv om de selv hadde afrikanske koner.¹⁴⁶

Cassare-praksisen ved fortene på Gullkysten viser hvor komplekse forholdene mellom europeerne og afrikanerne kunne være. Gjennom ekteskap mellom lokale afrikanske kvinner og europeiske handelsmenn ble det inngått allianser som kunne styrke handelsbåndene, sikre tillit og hjelpe handelen i regionen. Disse ekteskapene var ikke bare basert på romantiske følelser; de var ofte svært taktiske og tjente begge parters interesser. For europeerne bidro ekteskapene til stabil tilgang på slaver, varer og informasjon, mens afrikanske familier og stammer kunne dra fordel av økt makt, beskyttelse og økonomiske goder ved å være nært allierte med europeerne. Cassare-ekteskapene illustrerer at det ikke bare var enveis utnyttelse mellom afrikanere og europeere i denne perioden, men også en rekke gjensidig avhengige relasjoner.

Anna Sophia Witt og Cornelius Petersens forhold er et godt eksempel på implikasjonene av cassare-praksisen. Som en lokal afrikansk kvinne med sterke familiebånd, hadde Anna Sophia tilgang til ressurser og innflytelse som Cornelius ville ha hatt vanskelig for å oppnå på egen hånd. Da Cornelius ble anklaget for å ha forgiftet fire menn og satt i fengsel, var det Anna Sophias mektige familie og venner i landsbyen Aprag som trådte til. Truslene de sendte til guvernøren, understreket deres makt og evne til å beskytte sine europeiske allierte. I tillegg gjorde ekteskapet med Cornelius, samt Anna Sophias halvt europeiske far, at hun og hennes familie var beskyttet mot å bli solgt som slaver. Dette viser hvordan slike allianser kunne bli utnyttet i praksis: De europeiske mennene kunne dra nytte av lokale maktstrukturer, mens afrikanerne, i dette tilfellet Anna Sophias familie, kunne utøve sin innflytelse for å beskytte og fremme sine interesser.

DEL 3. OVER ATLANTERHAVET

Innledning

I tabellen på neste side kan vi se at antall reiser og antallet slaver som ble transportert på dansk-norske slaveskip i perioden 1647 til 1806 varierte betydelig fra periode til periode. Selv om det for eksempel var 20 reiser mellom 1647 og 1689, og like mange reiser mellom 1698 og 1734, var antallet slavegjorte mye høyere i den siste perioden: 6800 sammenlignet med 4000 i den første perioden. I perioden 1793–1802 er det en markant økning i både antall reiser og antall slaver per år. Siden slavehandelen fra Danmark-Norge ble forbudt i 1792, mens forbudet ikke trådte i kraft før i 1804, ønsket slavehandelsnasjonen å transportere så mange som mulig i mellomtiden. Summen i slutten av tabellen viser at det var 349 reiser med dansk-norske slaveskip mellom 1647 og 1806, og totalt 86 650 mennesker ble gjort til slaver i forbindelse med disse reisene. Det totale antallet slaver var antagelig mye høyere ettersom intern handel på og mellom øyene og plantasjene, samt privat handel ikke er tatt med i denne tabellen. Sannsynligvis transporterte Danmark-Norge til sammen mer enn 100 000 slaver fra den vestafrikanske kysten over Atlanterhavet.¹⁴⁷

	Antall reiser	Reiser per år	Antall slaver	Slaver per år
1647–1689	20	0,5	4000	93
1690–1697	11	1,4	2900	363
1698–1734	20	0,5	6800	184
1735–1765	60	1,9	15 500	500
1766–1776	23	2,1	5300	482
1777–1792	65	4,1	22 150	1384
1793–1802	125	12,5	24 900	2490
1803–1806	25	6,3	5100	1275
Til sammen	349		86 650	

Antall reiser og slaver på dansk-norske skip mellom 1647 og 1806.

Kilde: Per Oluf Hernæs, *Vestafrika. Forterne på Guldkysten*, (2020), 185.

Frem til 1740-tallet oppstod mange lokale konflikter mellom ulike afrikanske stammer og kongedømmer på Gullkysten. Særlig de tidligere nevnte Akwamu- og Asante-krigene sørget for at slavehandelen fra innlandet ble forstyrret. Også innbyrdes mellom de europeiske handelsfolkene var det mye ufred, og det var ikke før i den siste halvdel av 1700-tallet at den dansk-norske slavehandelen fra Gullkysten ble mer omfattende. Bare noen tiår senere, i 1792, ble den transatlantiske slavehandelen forbudt ved lov i Danmark-Norge, men loven trådte altså ikke i kraft før i 1804. Dette kommer vi tilbake til i siste del av boken. Danmark ble da det første europeiske landet til å forby slavehandel. Til tross for forbudet, fortsatte likevel handel med slaver i flere tiår etter at forbudet trådte i kraft – men da i illegale former.

Gjennom hele 1700-tallet var etterspørselen etter mannskap og arbeidskraft på de danske skipene betydelig. Dette åpnet dørene for unge menn fra både Danmark og Norge, som søkte etter eventyr og karrieremuligheter i den nye verden. En av disse var Andreas Wellemsen fra Trondheim, en ung mann som klatret raskt på karrierestigen på Gullkysten, som vi har sett.

Andreas Wellemsen: Kjøpmann på slaveskipet «Laarburg Galley»

Andreas Wellemsen ble født i Trondheim rundt år 1700, og ankom Christiansborg i 1726 for å starte sin tjeneste i Det Vestindisk-Guineanske Kompagni. Han må ha vært en dyktig ung mann, for kort tid etter hans ankomst fikk han stillingen som fortets bokholder, og etter bare ett år på Gullkysten ble han utnevnt til interimguvernør, og skulle styre fortet frem til en ny guvernør ble valgt i København. 1720 og 1730-tallet var kjennetegnet av store konflikter og borgerkriger i de vestlige delene av Afrika. Europeerne var avhengige av å følge disse konfliktene tett for å avgjøre hvem av de lokale fyrstene de skulle støtte, og de måtte opptre taktisk for å fremme handelen med innlandet. Andreas Wellemsen ønsket å fremtre så nøytral som mulig, men som vi har sett, inngikk han hemmelige avtaler med ulike fyrster i håp om at dette skulle hjelpe Danmark-Norges handel i regionen. Som tidligere beskrevet lyktes Wellemsens strategi en stund, og han greide å holde Danmark-Norge nøytral i konfliktene, samtidig som han forhandlet med både Akwamu og andre folk. I 1728 ble Christiansborg likevel beleiret av opprørere flere ganger, og fortet ble isolert fra innlandet inntil Wellemsen ble avløst og en ny guvernør ble sendt fra København. Den nye guvernøren var danske Anders Pederssøn Wærøe fra København. Under arrest ble Wellemsen

sendt tilbake til København.¹⁴⁸ I rettssaken ble han imidlertid frifunnet og året etter, i 1729, reiste han på nytt på et dansk-norsk skip, «Salvador Mundi».

«Salvador Mundi»

I motsetning til skipene i trekanthandelen, var «Salvador Mundi» ikke direkte involvert i slavehandelen. Skipet pendlet mellom København og St. Thomas, og hadde med seg handelsvarer og korrespondanse, men også passasjerer mellom Europa og De vestindiske øyer. Andreas Wellemsen var med, nettopp som passasjer. Reisen tok ti uker, og skipet ankom St. Thomas uten problemer, men da skipet i august 1729 skulle reise tilbake fra St. Thomas, ble det stående fast på et grunt skjær utenfor den britiske øya Anegada. Dårlig vær med mye regn og vind sørget for at det tok flere dager før besetningen og passasjerene kunne komme seg i land og finne hjelp. Flere småbåter ble sendt fra St. Thomas for å komme skipets mannskap, passasjerer og ikke minst varene til unnsetning. Det ble besluttet at varene fra «Salvador Mundi» skulle fraktes i land på Anegada og derfra videre tilbake til St. Thomas. Det var Andreas Wellemsen som ble satt til å holde vakt, mens resten av besetningen dro mellom Anegada og St. Thomas, noe som tok flere uker. I mellomtiden sank skipet langsomt ned i sjøen. Etter at alle varene, besetningen og passasjerene var transportert tilbake til St. Thomas, kunne endelig Andreas Wellemsen tenke på hva han ønsket å gjøre videre.¹⁴⁹

Få uker før «Salvator Mundi» hadde ankommet St. Thomas, hadde det dansk-norske slaveskipet «Haabet Galley» solgt sin menneskelast på øya. «Haabet Galley» hadde seilt fra Christiansborg fem måneder tidligere med 126 slaver om bord, som alle overlevde overfarten. Kapteinen på «Salvador Mundi», Augustus

Hammer, tok nå over som kaptein på «Haabet Galley», som i stedet for å seile til København og videre til Gullkysten, skulle dra direkte til Christiansborg for å frakte flere slaver tilbake til St. Thomas.¹⁵⁰ Andreas Wellemsen kjente Augustus Hammer fra før, og ble med ham om bord på «Haabet Galley» og dets videre ferd. Kildene forteller ikke hvilken stilling han hadde, men med hans bakgrunn kan man anta at han hadde en respektert stilling om bord. Han tilhørte sannsynligvis det øvre laget av skips-hierarkiet, kanskje som annenstyrmann eller assistent. Etter et kort opphold i havnen på St. Thomas, der «Haabet Galley» ble vasket og klargjort, seilte skipet tilbake til Christiansborg der det tok med seg 55 slaver tilbake til St. Thomas. Andreas Wellemsen ble imidlertid ikke med tilbake. Sammen med Augustus Hammer dro han til København, der Hammer ble utnevnt til kaptein på det tidligere omtalte skipet «Laarburg Galley». Andreas Wellemsen på sin side fikk stillingen som kjøpmann om bord. I mai 1732 seilte så Andreas Wellemsen fra København til Christiansborg for å ta med seg slaver videre til De vestindiske øyer. Wellemsen hadde ansvaret for å kjøpe slaver, og målet var å få tak i så mange som mulig.¹⁵¹

Kjøpmann på et slaveskip

Den høye dødeligheten om bord på slaveskipene, blant både mannskap og slaver, fordret at skipene hadde rikelig med folk å ta av, slik at det alltid var en erstatter til stede hvis en av besetningen døde. Det kunne være fire eller fem styrmenn om bord som kunne ta over navigering av skipet hvis fungerende styrmann døde underveis. I tillegg hadde skipene minst én skips-assistent som fungerte som bokholder og regnskapssjef, én eller flere skipskirurger, offiserer, tømmermenn og mange matroser og skipsdrenger.¹⁵² Unntaket fra denne regelen var kjøpmannen

om bord. Den unike rollen kjøpmannen spilte, reflekterte hans spesielle oppgave. Før skipet krysset Atlanterhavet fra Afrika, var kjøpmannens kunnskap og forhandlingsferdigheter avgjørende for å kunne inngå avtaler med afrikanske høvdinger og handelsmenn om innkjøp av slaver. Hans kompetanse lå i evnen til å vurdere verdien av slaver og andre varer, samt forhandle frem gunstige priser for selskapet han representerte. Det forutsatte igjen at han var flink til å kommunisere. Men når skipet først hadde forlatt den afrikanske kysten, og lasten av mennesker var sikret, var kjøpmannen ferdig med sin hovedoppgave.

Selv om kjøpmannen fremdeles var en viktig mann om bord, var han ikke kritisk for skipets daglige drift. Han hadde ingen nøkkelrolle, som styrmenn eller skipskirurger. Derfor var det bare nødvendig med én kjøpmann. Andreas Wellemsen var derfor den eneste kjøpmannen på «Laarburg Galley», og han hadde lang erfaring fra Gullkysten og fra andre skip da han tok over jobben. Han hadde kunnskap om handelen langs kysten, i tillegg til at han hadde et nettverk av lokale handelsmenn og europeiske kontakter, og ble ansett som spesielt godt egnet til denne stillingen. Da «Laarburg Galley» nærmet seg Christiansborg, var det Wellemsen som gikk i land og forhandlet med afrikanerne, og det var han som tok imot handelsfolkene på dekket og betalte for slaver som ble tilbudt av andre lokale som brakte de tilfangetatte i kanoer frem til skipet. Etter at «Laarburg Galley» hadde kastet anker ved Christiansborg, var det kjøpmannen som hadde ansvar for at skipet ble lastet med handelsvarer, både slaver og andre varer som skulle selges i Vestindia, men også nok mat og drikke for turen over Atlanterhavet.

Selv om Andreas Wellemsen ikke er så synlig i kildematerialet etter at han måtte slutte som guvernør på Christiansborg i 1728, er det tydelig at han fortsatte å ha ansvarsfulle stillinger, blant annet denne om bord på «Laarburg Galley». At

Wellemsen hadde vært guvernør på et viktig handelsfort, viser at han tilhørte de øvre sosiale lag, siden slike posisjoner vanligvis var reservert for folk med høy sosial status, innflytelse og forbindelser. Det var ofte slike personer som hadde muligheten til å gjøre karriere innen slavehandelen. Dette gjaldt slett ikke alle nordmenn involvert i slavehandelen. Mange, som ikke hadde Wellemsens privilegier, befant seg langt nede på den sosiale rangstigen. For disse ble det å ta hyre som matros på et slaveskip en lokkende mulighet i jakten på et bedre liv. Men, som vi skal se i neste kapittel, var matroslivet om bord langt fra enkelt. Vi skal se på erfaringene til en norsk matros om bord på slaveskipet «Ada», og utforske de utfordringene og realitetene han møtte på den tøffe ferden over Atlanterhavet.

Oluf Nordmann og Anders Terkelsen Hagelund: En matros og en båtsmann over Atlanterhavet

Midt på natten den 8. mars 1771 snek en matros seg stille over dekket på slaveskipet «Ada», som lå for anker utenfor kysten av St. Croix. Matrosen var Oluf Kolbjørnsen fra Norge, som høyst sannsynlig var vokst opp i trange kår. Han hadde fått nok av livet på et slaveskip. Etter reisen over Atlanterhavet, der mange slavegjorte fikk dysenteri og mistet livet, hadde «Ada» kommet frem til St. Croix der kapteinen raskt fikk solgt alle de 162 afrikanerne han hadde med.

Oluf lot seg bringe til land i en av skipets robåter med hjelp av båtsmannen, Anders Terkelsen Hagelund fra Halden. Uten å bli oppdaget greide Oluf å rømme inn til byen Frederiksted nord på St. Croix. Han håpet å komme seg unna slaveskipets strabaser, men etter mindre enn en uke ble han funnet og brakt tilbake til «Ada», der han ble lagt i lenker, bundet fast til masten og pisket som straff. Fra forhørene blir det tydelig at Oluf hadde vært deprimert i lengre tid. Turen over Atlanterhavet, som tok flere måneder, hadde vært strabasiøs for den unge matrosen. Å være matros på et slaveskip på 1700-tallet medførte arbeid under krevende forhold, både fysisk og psykisk. Det daglige arbeidet på dekk var både utmattende og farefylt, med lange skift under

en brennende sol eller i stormfullt vær. Sykdom, skader og dødsfall blant mannskapet var vanlig, skipsmaten var ofte av lav kvalitet, og mangel på ferskvann og næringsrikt kosthold kunne føre til skjorbuk. I tillegg var skipene trange og dårlig ventilerte, noe som ytterligere forverret forholdene.

Det var nok ikke bare de fysiske problemene, som sykdommer og dårlig mat, som kunne gjøre livet vanskelig for matrosene om bord. Å være vitne til behandlingen av de slavegjorte dag ut og dag inn må også ha vært en påkjenning. Dessuten var disiplinen om bord på slaveskipene streng, med hyppig bruk av fysiske avstraffelser som pisking. Det strenge hierarkiet, kombinert med de vanskelige forholdene, skapte et miljø der spenninger og konflikter blant mannskapet var vanlige. Mange matroser, som Oluf Kolbjørnsen, følte nok at de var fanget i en håpløs situasjon. Flukt eller mytteri kunne virke som de eneste mulighetene for å unnsnippe grusomhetene om bord.

Fra København til Christiansborg

Oluf Kolbjørnsen fikk sannsynligvis hyre på «Ada» i København i 1770. Skipet hadde også tidligere reist til St. Croix med slaver. En annen nordmann som fikk hyre her, var nevnte Anders Terkelsen Hagelund, båtsmannen som skulle komme til å hjelpe Oluf med fluktforsøket ved å ro ham i land i St. Croix. Vi vet ikke mye verken om Oluf eller Anders, men sannsynligvis kom de begge fra små kår. I dokumentene fra «Ada» blir Oluf kalt for Oluf Nordmann eller Oluf Kolbjørnsen Nordmann. Anders Terkelsen Hagelunds norske opphav finner vi derimot bekreftet direkte i kildene. I 1761 ble Anders konfirmert i Kongsberg, og i kirkeboken derfra ble det notert at han kom fra Frederikshald, det gamle navnet på Halden.¹⁵³ Anders Hagelund var altså i begynnelsen av 20-årene da han fikk hyre som båtsmann på «Ada»,

men mer vet vi ikke om ham og hans bakgrunn. Situasjonen for andre matroser på slaveskip kan imidlertid kaste lys også over Olufs og Anders' liv om bord. De var ikke de eneste norske karene som søkte seg til sjøs. Omtrent 30 prosent av mannskapet på slaveskipene som avmønstret i København rundt 1780, var norske. Dette var gutter og menn som verken var rike eller mektige, og de har dermed etterlatt seg få spor. Å dra til sjøs var en utvei for fattiggutter, man fikk en fast lønn, mat og drikke hver dag, og det var gode muligheter for forfremmelse hvis man arbeidet hardt og ikke ble smittet av sykdommer.¹⁵⁴

Blant kildene som kan fortelle oss hvordan tilværelsen om bord på «Ada» kan ha vært for Oluf og Anders, er skipsprotokollen viktig. Skipsassistenten hadde ansvaret for daglig å skrive ned hva som skjedde om bord. Skipsassistenten var en ung, velutdannet mann som kunne skrive og regne, og som behersket flere språk. I den daglige skipsprotokollen måtte han ikke bare notere dagens begivenheter om bord, men også uventede hendelser som slagsmål, alvorlig sykdom, dødsfall eller møte med andre europeere, i tillegg til slavenes daglige aktiviteter.¹⁵⁵ For skipet «Ada» er skipsprotokollen fra turen i 1770–1771 fullstendig bevart, og vi skal følge skipet fra det dro fra København, via Christiansborg, til det ankom St. Croix.

Anders var skipets eneste båtsmann og hadde ansvar for den flatbunnede robåten, eller *chaluppen*, som den også ble kalt, som stod for transport til og fra land. Rent praktisk betydde dette at Anders var med på alle turer til kysten, der han brakte kapteinen, kjøpmannen og de andre offiserene til Christiansborg for forhandlinger, møter og middager, men også for å transportere varer og slaver tilbake til «Ada». Anders ble sett på som en av underoffiserene om bord, og han hadde også ledelsen over matrosene på «Ada», som var ni i tallet. Oluf Kolbjørnsen var en av disse.

Matrosene kan betraktes som slaveskipenes arbeiderklasse, og de ble satt til mange ulike oppgaver. De måtte hjelpe til med å laste og losse skipene, ta imot slaver om bord, sørge for at disse ble brakt trygt under dekk og holde vakt over dem slik at et hvert tilløp til opprør kunne stoppes umiddelbart. Matrosene drev også med vedlikehold, rengjøring og reparasjoner om bord, og når båtsmannen tok chaluppen til kysten, var det matrosene som ble satt til å ro.¹⁵⁶ Båtsmannen stod altså høyere på rangstigen enn matrosene, og tjente dermed også mer. Anders Hagelund hadde en månedlig lønn på ni riksdaler, mens Oluf tjente seks.¹⁵⁷

Før «Ada» seilte fra København i retning av Christiansborg, ble proviant, som tørket og saltet kjøtt, brød og bønner lastet om bord. I tillegg var skipskistene med instruksjonen for reisen, samt brev og forsyninger til Christiansborg, med på skipet. Nye hengekøyer og hele åtte flagg til fortet var også pakket ned.¹⁵⁸ Den tre måneder lange reisen til Christiansborg var ikke særlig begivenhetsrik. En fryktelig sterk vind i juli gjorde at mange ble syke og at «alting in caijutton slog fra ene side til den annen» slik at skipsassistenten i tre dager ikke var i stand til å skrive i journalen sin.¹⁵⁹ Båtsmann Anders Hagelund ble så syk at skipsassistenten noterte det. Han skriver også at Hagelund fikk medisiner og heldigvis ble frisk igjen allerede etter en dag.¹⁶⁰

I ukene da «Ada» seilte langs vestkysten av Afrika mot Christianborg, kom afrikanske handelsfolk i kanoer regelmessig ut til skipet med varer til salgs, det var slavegjorte og ulike matvarer. Noen ganger tok båtsmann Anders chaluppen med seg inn til stranden sammen med kjøpmannen, Oluf og andre matroser. På land ble de møtt av afrikanere som kom i grupper og tilbød dem slaver og elfenben, og de sørget alltid for å ta med seg nok gaver til lokalbefolkningen. Ved en anledning, skriver skipsassistenten, trakterte de også de lokale med brennevin og smørbrød. Hva afrikanerne syntes om smørbrødene, vites

ikke.¹⁶¹ I slutten av august ankom «Ada» Christiansborg og ble hilst velkommen med ni kraftige kanonskudd.¹⁶² De fleste slaveskip hadde mellom fire og seks kanoner som stakk ut av kanonportene langs siden av skipet. Når disse skipene passerte andre skip eller fort langs vestkysten av Afrika, ble kanonskudd avfyrt, og når de ankom i Christiansborg var det vanlig at kanonskuddene ble besvart med like mange skudd fra fortet. I tillegg ble kanonene brukt for å saluttere når kapteinen gikk fra borde eller når en avdød offiser skulle bli begravet.¹⁶³

De neste tre månedene ble brukt til å utruste skipet til turen over Atlanterhavet, laste inn ny proviant og til å få tak i nok slaver. For å få unna alt arbeidet om bord, ble afrikanske håndverkere og arbeidsmenn, både frie og ufrie, brakt om bord for å hjelpe til. Ikke alle afrikanske arbeidsmenn og dekkslaver var like populære blant mannskapet om bord. I skipsprotokollen kan vi lese at kapteinen på «Ada» ønsket at fire til seks dekkslaver fra en spesifikk stamme skulle assistere fordi nettopp dette folket var kjent for å være omgjengelige og arbeidsvillige. Ifølge kapteinen var de spesielt godt egnet til det tunge arbeidet, i tillegg til at de lettere kunne få tildelt stillingen som bomba om bord.¹⁶⁴

Bombaene var altså afrikanske formenn som opprettholdt orden blant slavene og var bindeleddet mellom dem og mannskapet. Han hadde oftest kjennskap til både europeiske og afrikanske kulturer. Noen bombaer var frie menn som assisterte langs Afrikas vestkyst, mens andre var slaver som selv skulle selges på De vestindiske øyer. De ble ofte valgt på grunn av fysisk styrke eller lederegenskaper.¹⁶⁵

«Ada» lå for anker utenfor Christiansborg, og hver dag ble nye grupper av slaver brakt til skipet. Noen ganger kom afrikanere selv med kanoer med utvalgte slaver, andre ganger tok Anders Hagelund chaluppen inn til Christiansborg og brakte med seg livredde slaver tilbake. Den 17. oktober 1770 ble for

eksempel «ti smaa slaver» brakt til «Ada», «nemlig 7 drænger og 3 piger». Alle slavegjorte ble på dekk brennmerket med et nummer, sirlig oppført av skipsassistenten i protokollen, det gjaldt også disse ti små.¹⁶⁶ To dager senere kom nok en frakt, nå med hele 68 slaver om bord, hvorav 14 kvinner, som også hadde tre «smaa unger» med seg. Alle var de «sunde og friske», kan vi lese. Det var faste regler for hvem som kunne selges som slave, men noen ganger ble det gjort feil, som i midten av november da skipsassistenten noterte at en kvinne ble brakt tilbake til land og byttet med en mannlig slave.¹⁶⁷ I oktober 1770 skrev skipsassistenten at han forventet til sammen 150 slaver som skulle bli transportert fra Christiansborg til «Ada» før skipet tok fatt på ferden til De vestindiske øyer.¹⁶⁸ Antallet ble høyere enn han trodde, for da «Ada» seilte bort fra Christiansborg 20. november 1770, var det 175 slavegjorte med om bord.¹⁶⁹

Fra Christiansborg til Sao Tomé

Det var viktig for Kompaniet, som eide «Ada», at slavene ble behandlet bra på overfarten. Det var avgjørende at så mange som mulig kom frem i live. Likevel var det alltid mye sykdom om bord, også på «Ada». De første dagene etter at skipet forlot havnen i Christiansborg, ble mange av de slavegjorte alvorlig syke. Hver dag var det nye utbrudd av dysenteri og diaré, og til tross for medisiner og behandling av skipslegen, var det mange som døde. For slavene, som allerede var traumatisert av bortføringen og tapet av sin frihet, ble de umenneskelige forholdene om bord på skipet en katalysator for sykdommer. Mange av dem kom om bord med sår fra lenkene de hadde blitt bundet med under marsjen til kysten, noe som utgjorde risiko for infeksjoner. Mange mistet livet på grunn av dysenteri, diare, feber, malaria, kopper eller sovesyke. Skipets utilstrekkelige sanitære

fasiliteter forsterket en rask spredning av sykdommene. Også skjorbuk, forårsaket av vitamin C-mangel, var en vanlig plage blant både mannskap og slaver. Sykdommen angrep tannkjøttet og førte til utmattelse og, i alvorlige tilfeller, død. I tillegg sørget den umenneskelige heten på slavedekket og knappe vannrasjoner for at mange slaver ble sterkt dehydrert. Ofte var dette den egentlige dødsårsaken.¹⁷⁰

Det var vanlig at slaveskip ikke bare hadde med seg handelsvarer og slavegjorte, men også betalende passasjerer. Dette kunne være Kompaniets ansatte som ble stasjonert et annet sted eller som skulle hjem, men det var også vanlig at hustruer eller enker var med om bord. Mange av disse passasjerene brakte med seg egne slaver som enten skulle selges i Vestindia eller som var deres personlige slaver. En av disse passasjerene, herr Sinholdt, døde om bord på «Ada» etter å ha vært syk i flere dager.

Sinholdt hadde mange eiendeler med seg: fire slaver, klær, mange brev og mye sølv og gull, i tillegg til syv papegøyer i bur. I dagene etter hans død ble alle eiendelene registrert, og besetningen fikk mulighet til å kjøpe det de ønsket på auksjon. Både Anders og Oluf sikret seg noen av Sinholdts ting. Olof kjøpte en gammel skjorte, to sager, en kjele og et par gamle kniver, og Anders kjøpte blant annet et rødt og hvitt bomullstørkle og to klesbørster.¹⁷¹ I auksjonsnotatene kan vi dessuten lese at Oluf ikke lenger bare arbeidet som matros på «Ada», men at han hadde avansert til kokekyndig matros, han hjalp altså til med matlagingen om bord.¹⁷² Kapteinen besluttet at Sinholdts fire slaver skulle være med som last til Vestindia.¹⁷³

I og med at så mange slaver om bord ble syke, bestemte kapteinen at «Ada» skulle innom Kapp Verde-øyene Sao Tomé og Príncipe. Disse øyene var portugisiske kolonier og lå på ruten til De vestindiske øyer, så det var vanlig for slaveskip å stoppe her i noen uker, særlig hvis slavene om bord var syke eller hadde van-

skeligheter med å tilpasse seg det harde livet om bord. I tillegg var det vanskelig for skip å komme seg ut fra kysten, fordi det som regel var sterk østlig eller nordøstlig vind som førte skipene langs den afrikanske kysten i feil retning. Skip i Guineabukten kunne bli liggende med slappe seil i flere uker før vinden snudde slik at de kunne seile i riktig retning. Heten om bord var uutholdelig i venteperioden, og både mannskapet og slavene ble regelmessig syke. Derfor var det en stor fordel at de kunne ligge til anker ved Kapp Verde-øyene, som var gunstig plassert. Halvparten av alle dansk-norske skip stoppet her før de fullførte reisen sin.¹⁷⁴

Også for besetningen og de slavegjorte på «Ada» må det ha vært en lettelse å tilbringe litt tid på Kapp Verde. Den 18. desember lot båtsmannen Anders chaluppen senke ned på sjøen og brakte slavene til land i flere omganger, der de ble holdt i et varehus.¹⁷⁵ Etter et par dager, skriver skipsassistenten, var det likevel ingen bedring å se hos de syke slavene, til tross for at de nå hadde mer plass og tilgang på mer mat og drikke. På Sao Tomé ble fersk frukt, vann og kokosnøtter sendt om bord, og sitroner, frukt, kjøtt, levende dyr og vann ble kjøpt inn til reisen over Atlanterhavet.

«Ada» ble liggende ved kysten av Kapp Verde i to uker før de fleste slavene var blitt friske nok til å bli brakt om bord igjen. Den 25. desember skriver skipsassistenten at «Ada» var klar for å seile videre, og han listet opp all proviant som var kjøpt inn, blant annet 1000 bananer, 800 kokosnøtter, vann og brennevin.¹⁷⁶ Andre juledag 1770 lettet skipet anker og satte kursen mot St. Croix.

Over Atlanterhavet

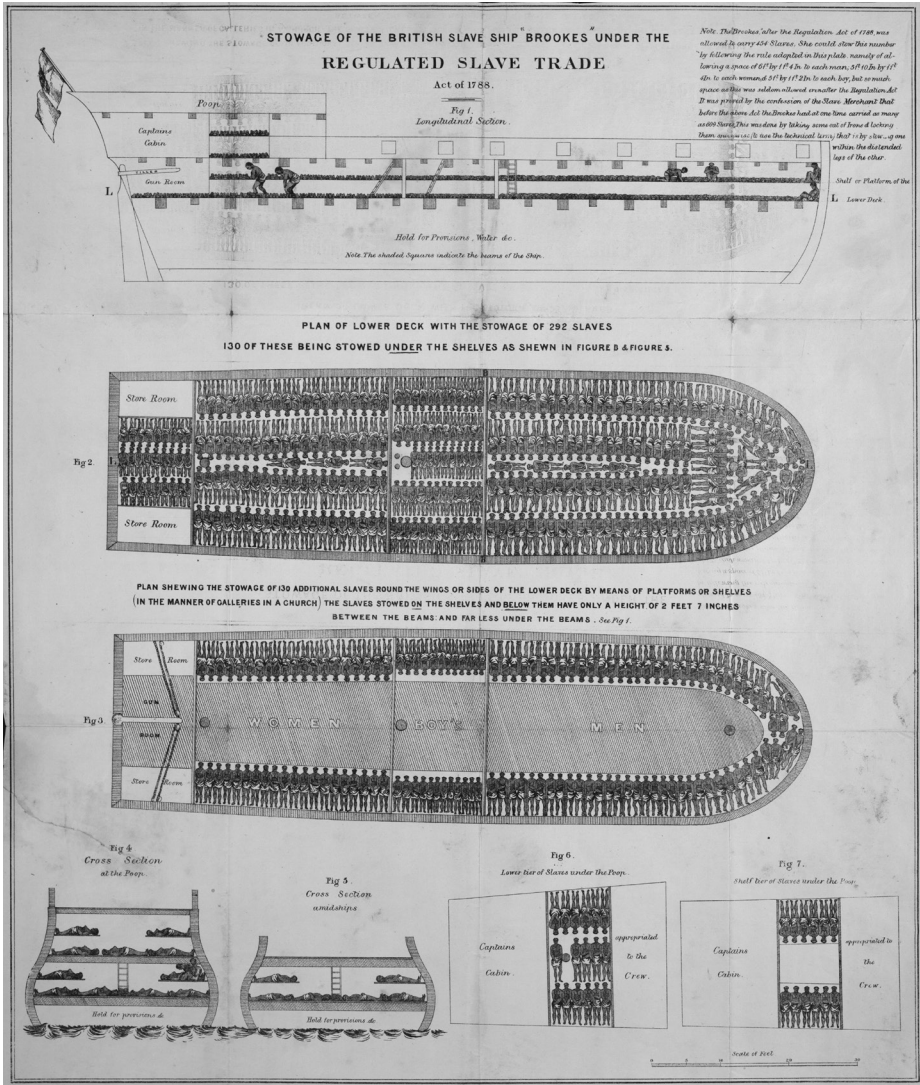
Normalt tok turen over Atlanterhavet omtrent tre måneder, og de fleste skipene gjorde som «Ada», seilte fra Gullkysten i juli

eller august for å unngå regntidens stormer.¹⁷⁷ Mens den afrikanske kysten ennå var synlig, var faren størst for et eventuelt slaveopprør. Slavene ble derfor helst holdt under dekk til skipene hadde passert Kapp Verde og ikke lenger kunne se land. Av 500 kjente opprør på europeiske slaveskip, oppstod 300 mens skipene fremdeles befant seg i nærheten av afrikansk land.¹⁷⁸

Kvinner og barn var adskilt fra mennene, og de som ble ansett som farlige, ble lenket fast. Slavedekken hadde ikke mye plass. Siden det var bare omtrent 150 centimeter høyt under taket, kunne de fleste mennene ikke stå oppreist, og soveplassene var ikke mer enn planker langs veggen der slavene lå tett i tett, side om side. For at slavedekken skulle ha nok tilgang på luft, hadde tømmermannen boret luftehull og for at de skulle kunne gjøre sitt fornødne, var det laget trerenner langs kanten som de kunne sitte på.¹⁷⁹

Når slaveskipene hadde forlatt den afrikanske kysten, minsket risikoen for opprør, og slavene fikk mer frihet. Da «Ada» forlot Kapp Verde i slutten av desember 1770, ble de slavegjorte sluppet ut på dekk hver dag, under oppsyn av matrosene. Der fikk de tilbringe store deler av dagen. Kvinnene og barna var akter på skipet, mens mennene ble holdt midtskips. I skipsprotokollen kan vi lese at de danset og sang på dekket mens de spilte på trommer.¹⁸⁰

Når slavene var ute, ble deres oppholdssted under dekk rengjort og spylt. To ganger i uken ble einebær røkt og eddik spredd under dekk for å forebygge sykdommer. Så lenge slavene ikke viste noe tegn til opprør, fikk de mye frihet om bord, men hvis de ble aggressive eller vanskelige, ble de umiddelbart lagt i lenker og brakt ned på slavedekket igjen. Dette var tilfellet den 2. januar, da to menn havnet i en «slags Discours» som endte i et slagsmål. Begge mennene ble lagt i lenker.¹⁸¹ Noen dager senere ble tolv slavegutter lagt i lenker fordi de var aggres-

Det britiske slaveskipet «Brookes». Plansjen viser hvordan 454 slaver var stuet sammen selv etter The Slave Trade Act i 1788.

sive og planla et opprør. De tolv guttene var fra samme folkegruppe, og de hadde snakket sammen og kranglet om natten. Da luken til dekket ble åpnet om morgenen, stormet de opp på dekk under ledelse av en av Sinholdts slaver og prøvde å komme seg til kanonene som de ville fyre av. De ble stoppet og lagt i lenker. Guttene ble sett på som rebelske, og vanlige fotlenker var ikke nok. De ble lenket fast under dekk med «Jern Kieder i Ring Bolter». ¹⁸² Sannsynligvis var dette håndlenker som var festet med jernkjetting til andre slaver, eller til veggen slik at de ikke kunne bevege seg. ¹⁸³

Til tross for at slavene og mannskapet hadde fått to uker på Kapp Verde der de kunne komme seg litt til hektene igjen, var det fortsatt mye sykdom om bord på «Ada». Nesten hver dag var det nye tilfeller av diaré, dysenteri, tyfus eller forstoppelse, som ble behandlet av skipslegen med medisiner eller årelating. Fortsatt var det mange som døde. Båtsmann Anders og en av matrosene ble også alvorlig syke i januar med diaré og feber. Anders følte seg litt bedre neste dag, men ble deretter enda sykere, og til slutt var han så dårlig at han var sengeliggende i flere dager. Den syke matrosen og flere av slavene døde, og likene deres ble kastet over bord. ¹⁸⁴ De av mannskapet som døde, ble trolig sydd inn i hengekøyen sin og fikk noen ord før de ble kastet i havet, mens de døde slavene gikk over bord uten mer om og men. Når slaver døde om bord på «Ada», ble det notert av skipsassistenten, som for eksempel da «en Mands Slave døde i natt og blev i dag morges optaget og kastet over Bord». ¹⁸⁵

Dødeligheten om bord på dansk-norske slaveskip forble ganske høy i løpet av 1700-tallet, selv om den gikk litt ned på slutten av denne perioden. Mellom 1705 og 1754 døde 23 prosent av slavene om bord på 24 skip, og mellom 1765 og 1775, på 13 reiser, var dødeligheten 13 prosent. I perioden 1777 til 1789 døde 16 prosent av slavene på 49 reiser. ¹⁸⁶

Også blant besetningen var dødeligheten høy. Til tross for et mye bedre liv om bord enn det slavene levde, hadde de omtrent det samme kostholdet, og de var utsatt for den samme vitaminmangelen og de samme smittsomme sykdommene.¹⁸⁷ Skipslegen eller kirurgen om bord hadde begrensede midler til rådighet. På «Ada» prøvde legen ulike medisiner og tiltak. Noen ganger ble den syke årelatt, andre ganger fikk de brennevin, og noen ganger ga skipslegen kamfer.¹⁸⁸ Forskning har vist at hvorvidt det fantes en skipslege om bord, ikke hadde noe å si for dødsraten på slaveskipene, så legenes innsats for å helbrede de syke hadde åpenbart ikke særlig effekt.¹⁸⁹ For å unngå sykdommer og infeksjoner ble slavene regelmessig vasket. Den 30. januar ble det blant annet notert at alle slavene om bord på «Ada», både menn, kvinner og barn, ble grundig vasket på dekket og deretter smurt inn med palmeolje. Det må dermed ha blitt svært glatt på dekket, fordi skipsassistenten skriver at en «liten pige slave fallt paa deck og slog et hull i hovedet som strax bleve af matrosene forbunden».¹⁹⁰ Også bevegelse ble sett på som et bra middel for å forebygge sykdommer, så skipsassistenten noterte det i protokollen sin hver dag når de slavegjorte hadde vært på dekk for å danse og synge.¹⁹¹

Den 11. februar dukket St. Croix opp i horisonten, og besetningen og slavene visste at turen over Atlanterhavet nærmet seg slutten. Seilassen fra Sao Tomé hadde tatt dem 47 dager, altså mindre enn gjennomsnittet.

På St. Croix

Da besetningen på «Ada» endelig fikk øye på St. Croix i det fjerne om morgenen den 11. februar, takket de Gud. Ut på ettermiddagen samme dag seilte «Ada» videre rundt øya, til Christiansted, der avfyrt skipet syv kanonskudd som ble be-

«Utsikt over havnen i Christiansted», St. Croix,
 tegnet av Henrik Gottfred Beenfeldt (1815).

svart med like mange kanonskudd fra Christiansteds fort. Båtsmann Anders rodde kapteinen til land, og de tok med seg viktige brev og dokumenter til guvernøren på stedet, samt den avdøde herr Sinholds dokumenter og verdisaker som ikke var blitt solgt på auksjonen om bord. Slavene som var friske nok, ble brakt opp på dekk slik at også de kunne se land, og skipsassistenten beskriver hvordan de danset og sang til trommer for å få god mosjon.¹⁹²

Dagen etter kom kjøpmenn fra Christiansted med ferske forsyninger om bord på skipet: søtpoteter, poteter, sitroner, bananer, kjøtt og ferskt vann. Skipsassistenten skriver at kapteinen anbefalte å beholde slavene om bord på «Ada» i noen dager slik at de kunne få noen gode måltider og bli litt sterkere før de ble brakt til land for å bli solgt. De neste dagene fikk slavene

både brennevin, frukt, kjøtt og grønnsaker, og skipsassistenten noterer at «slavene finnes alle temmelig friske og i god stand».¹⁹³ Den 17. februar ble de ansett for å være friske nok til å forlate skipet. Om morgenen lot båtsmann Anders chaluppen senke ned på vannet der han, sammen med kapteinen, observerte og assisterte transporten. Flere båter ble sendt fra St. Croix ut til «Ada», og i løpet av dagen ble 162 slaver brakt på land. Tre måtte imidlertid bli igjen, de var svært syke og «ikke langt fra døden». Sannsynligvis var det angst for spredning av sykdommer på St. Croix som gjorde at de syke måtte forbli om bord på «Ada». En av dem døde neste dag, de andre to ble raskt bedre og ble rodd til land i chaluppen.

De fleste av slavene ble solgt innen et par dager, og noen ble fraktet til St. Thomas for å bli solgt der. På De vestindiske øyer var det et stort, internt slavehandelsnettverk. På 1700-tallet ankom de fleste dansk-norske slaveskip St. Croix, der handelsmenn fra andre øyer stod klare for å kjøpe inn slaver. En del av disse menneskene ble videresolgt på andre øyer eller til fastlandet.

Etter at alle slavene hadde forlatt «Ada», begynte en grundig rengjøring av de skitne og illeluktende slavedekken, i tillegg til reparasjoner på skip og seil. Dette var forberedelser til den siste delen av reisen, tilbake til København.¹⁹⁴ Tømmermannen arbeidet på slavedekket og fjernet soveplassene og barrikadene mellom kvinne- og mannsdekkene, slik at dekket kunne brukes til å lagre sukker.

Mannskapet fikk relativt rolige dager etter at alt reparasjonsarbeid var overstått. Matrosene måtte stort sett forbli på skipet, mens kapteinen og offiserene var mye på land. Det var mulig også for matrosene å søke om landlov for en tur inn til det yrende livet på St. Croix, og disse besøkene ser ut til å ha gått vilt for seg. To år tidligere, da «Ada» sist hadde ligget ved St. Croix' kyst, hadde kapteinen beklaget seg over at han hadde gitt halve

besetningen landlov, men da de kom tilbake på skipet, var de i så godt humør og så berusede at det oppstod kaos om bord. Kapteinen måtte gripe inn for å roe dem ned.¹⁹⁵ Denne gangen, da Oluf og Anders var med, måtte de fleste matrosene holde seg om bord, og dagene ble lange og monotone. Oluf, som nå jobbet som kokekyndig matros, følte seg deprimert eller «maleur», som skipsassistenten skrev.¹⁹⁶ Han spurte kapteinen om tillatelse til å dra på land i noen timer sammen med noen av de andre matrosene. Det lå i kortene at Oluf muligens kom til å stikke av, for skipsassistenten skrev at han var usikker på om Oluf i det hele tatt ville komme tilbake til «Ada», og han tilføyde at dette var noe bare «tiden skal vise».¹⁹⁷ Oluf kom imidlertid tilbake, og neste dag fikk han være med kokken på torget i Christiansted for å handle inn matvarer. Denne gangen nektet han å dra tilbake til skipet og motsatte seg så hardt at kapteinen måtte hente ham med makt og legge ham i lenker. Noen dager senere ble han løslatt, men straffen hadde ikke hjulpet. Oluf ønsket fortsatt å forlate skipet, så 8. mars 1771 ble han, som vi har sett, rodd til land i chaluppen og forsvant i natten.

Oluf fikk ikke nyte friheten lenge. Etter mindre enn en uke ble han funnet i Frederiksted, nordvest på St. Croix, og nok en gang lagt i lenker på «Ada». Denne gangen ble han også dømt til inndragelse av to månedslønner, i tillegg til pisking. Oluf ble bundet fast til masten på dekk hvor han til sammen fikk 81 piskeslag.¹⁹⁸ Selv om vi ikke kan vite hva som var verst for Oluf, er hans rømningsforsøk et klart tegn på at tilværelsen på slaveskipet må ha vært svært vanskelig også for en matros. Skipsassistenten skriver i sin protokoll at «kocksmatrosen Oluf Nordmann fået i dag sin dimision og afregning fra snauen Ada og blev overgivet til captain Jens Brolager». Videre skriver han at det som var igjen av Olufs lønn fra «Ada» også ble overført til denne kapteinens konto, og at Oluf nå var Jens Brolagers

ansvar.¹⁹⁹ Siden skipsassistenten spesifikt nevner at Oluf ble overlevert til en annen kaptein, overlevde han nok piskeslagene og hadde fått en ny stilling om bord på et annet skip. Dette er det siste vi hører om Oluf.

Hvis Oluf til sist hadde kunnet slå seg ned på St. Croix, ville dette ha gitt ham nye muligheter. Øya var en smeltedigel av kulturer med tusenvis av slaver som arbeidet på plantasjer drevet av europeiske plantasjeeiere. Handelsmenn og sjøfolk fra forskjellige deler av verden slo seg ned i byene Frederiksted og Christiansted, og det var liv og røre her, med mange butikker, verksteder, markeder og restauranter. Embetsmennene på øya styrte slavehandelen og plantasjedriften, ofte i samarbeid med lokale eliter, og tjente ofte store summer på den. For Oluf ville det ha vært relativt lett å finne seg arbeid på St. Croix eller på en av de andre vestindiske øyene. Det var et stadig behov for arbeidskraft, både innenfor plantasjedrift, i transportsektoren eller i en av øyas havner. I tillegg var det begrenset konkurranse på St. Croix. En dyktig og ambisiøs mann ville dermed relativt lett kunne finne en nisje der han kunne gjøre seg uunnværlig. Hvis Oluf hadde funnet seg en jobb på St. Croix og greid å spare opp penger, ville det til og med vært mulig for ham for å kjøpe et lite stykke jord, hvor han kunne startet sin egen virksomhet. Men han ville også støtt på utfordringer. Her var også store klasse- og rasebaserte barrierer. Som en hvit europeer kunne Oluf nytt visse privilegier, men uten kapital eller forbindelser på St. Croix, ville det vært vanskelig for ham å klatre på den sosiale rangstigen.

Fra St. Croix til København

Olufs skjebne gir oss innsikt i de komplekse forholdene om bord på et slaveskip og kaster lys over sosial ulikhet og hierarkier som preget denne tiden. Slaveskip forårsaket umenneskelig lidelse for slavenes som ble transportert over Atlanterhavet for å bli solgt. Samtidig var slike skip også steder hvor menn som Oluf, fra samfunnets lavere lag, levde harde og utsatte liv. Å få hyre som matros medførte riktignok at en ung gutt kunne starte en karriere og tjene litt penger i tillegg til å få dekket kost og losji og klær. Samtidig ble mannskapets sosiale hierarki umiddelbart tydelig om bord på et slikt skip. Offiserer og kjøpmenn hadde mulighet for landlov og en viss autonomi i sine roller, mens matrosene var underkastet strenge regler, knappe ressurser og hardt arbeid. Deres matrasjoner var ikke særlig bedre enn slavenes. Mange må ha lidd under dette, som Oluf, men personlige historier, følelser og tanker fra dem nederst på rangstigen finner vi ikke ofte igjen i kildematerialet. Olufs depresjon og rømningsforsøk er et eksempel på håpløsheten mange kunne føle i en slik situasjon. At en matros risikerte sin egen sikkerhet og fremtid for en mulighet til å flykte, vitner om hvor vanskelige forholdene kunne være og om en manglende fremtidsvisjon. Dette i sterk kontrast til de rike handelsfolkene og embedsmennene som profiterte på slavehandelen og hadde posisjoner der de kunne pålegge straff og dømme andre, mens de selv sjelden måtte ta konsekvensene av sine handlinger.

For fattiggutter som Oluf kan slaveskipene ha fremstått som en mulighet for økonomisk og sosial fremgang. Men, som hans erfaringer viser, kunne konsekvensene være store – både fysisk og mentalt. Olufs historie gir en nødvendig påminnelse om at mens slavehandelen primært påførte de slavegjorte umåtelige lidelser, så kunne systemet også skade dem som var tvunget til å tjene om bord på disse skipene av økonomiske grunner. De

store sosiale og økonomiske ulikhetene i resten av samfunnet ble reflektert i et mikrokosmos om bord på et slaveskip.

«Ada» ble liggende for anker ved Christiansted i litt over to måneder, og nye forsyninger og handelsvarer ble lastet inn i skipet. Sirup, rom, bomull og sukker var de viktigste varene som ble tatt med tilbake til Europa. Siden orkansesongen i Vestindia startet i juli, var det nødvendig at skipene raskt fikk lastet inn alt slik at de kunne seile trygt til København.²⁰⁰

Den 8. juni 1771 seilte «Ada» i retning Europa og ankom København knappe to måneder senere.²⁰¹

DEL 4. PÅ DE VESTINDISKE ØYENE

Lorenz Hendrichsen: Plantasjeeier og guvernør under slaveopprøret på St. Jan i 1733

De syv mennene i fortet på St. Jan skulle egentlig holde vakt natt til 23. november 1733, men siden vaktene pleide å være lite begivenhetsrike, hadde mennene brukt kvelden og natten på å drikke brennevin og spille kort. Stemningen var god, det var mer enn nok brennevin, og en av mennene hadde sovnet under en seng da det banket på døren. Dette var helt som forventet, for i løpet av natten kom alltid en gruppe slavegjorte innom. De brakte med seg ved til bålet, slik at vaktene ikke skulle fryse og slik at de kunne lage seg litt mat. Denne gangen hadde slavene noe helt annet fore. De hadde gjemt våpen innimellom den medbrakte veden, og anført av to slaver kalt kong Claes og kong Juni, stormet de inn i vaktrommet. Alle vaktene ble brutalt drept og hakket i småbiter. Bare én mann unngikk blodbadet: soldaten som lå og sov under sengen. Han greide å snike seg ut og kom seg over til naboøya St. Thomas, der han slo alarm. I mellomtiden hadde slavene på fortet revet ned det danske flagget og fyrt av kanonen, noe som ga gjenlyd over hele øya. Dette var tegnet andre slaver rundt på plantasjene på St. Jan ventet på: Nå startet et lenge planlagt opprør. Overalt på øya ble de hvite plantasjeeierne og deres familier drept av slavene. Bare

et fåtall av dem greide å komme seg unna. Opprøret er kjent som et av de lengste slaveopprør i historien; de slavegjorte holdt kontrollen på St. Jan i hele åtte måneder før de ble overmannet av dansk-norske og franske soldater.²⁰²

Mange fikk kjenne på slavenes vrede. En av dem var Lorenz Hendrichsen fra Trondheim, som hadde store plantasjer både på St. Jan og på St. Thomas. Flere av dem som tok del i opprøret, brukte en av hans plantasjer som base, og ved slutten av opprøret var hele plantasjen lagt i ruiner. I tillegg til å være plantasje-eier på begge øyene, var Hendrichsen byfogd på St. Thomas og direkte involvert i både handel, bruk og misbruk av slaver, menn, kvinner og barn.

Lorenz Hendrichsen ble født rundt 1690 og vokste opp i Trondheim som den mellomste av tre brødre. Faren, Hendrich Carstens Schjødt, var en tysk kjøpmann som hadde flyttet fra Flensburg til Trondheim og giftet seg der med en lokal kvinne, Ingeborg Pedersdatter Lund. Alle de tre brødrene slo seg ned i utlandet. Lorenz' eldste bror flyttet til Flensburg, der faren kom fra, og den yngste dro til Nantes i Frankrike.²⁰³ Dette tyder på at familien var velstående, og at de sannsynligvis hadde et solid europeisk nettverk. Hvordan Lorenz endte opp som byfogd på St. Thomas, er ikke kjent. Han studerte sannsynligvis jus i København, og han må ha arbeidet i mange år før han dro til St. Thomas, for han var 38 år da han ble byfogd i den danske kolonien.

Da Hendrichsen kom til St. Thomas i 1728, kjøpte han først et hus i byen Charlotte Amalie, der han arbeidet, og den tidligere nevnte plantasjen i Coral Bay-distriktet på naboøya St. Jan.²⁰⁴ Det ser ut til at denne plantasjen verken hadde slaver eller ansatte, og at jorda ikke ble dyrket, til tross for at den stod oppført i skatteregistrene som en aktiv bomullsplantasje.²⁰⁵ Huset Hendrichsen kjøpte på St. Thomas, lå nord i Charlotte Amalie,

rett ved fortet. Dette var et fornuftig valg, for fortet rommet den lokale administrasjonen og dermed også Hendrichsens kontor og arbeidsplass. I tillegg lå huset hans i samme nabolag som andre høyt plasserte europeiske embetsmenns. Guvernør Erik Bredahl, for eksempel, var en av Hendrichsens nærmeste naboer.

Byen Hendrichsen flyttet til, Charlotte Amalie, var liten og livlig med forskjellige vertshus og kroer. På grunn av byens mange drikkesteder og tvilsomme rykte, var den frem til 1689 offisielt kalt Taphus. Etter at fortet i 1689 ble bygget på en odde rett utenfor den naturlige havnen, oppstod spredt bebyggelse langs strandkanten, og navnet på byen ble forandret til Charlotte Amalie. Frem til 1730-årene vokste Charlotte Amalie til å bli den eneste byen på De vestindiske øyer.²⁰⁶ Befolkningen på St. Thomas økte fra 317 hvite i 1688 til nesten 4000 i 1755. Hvert år kom flere dansk-norske skip med slaver fra vestkysten av Afrika. Det er anslått at i perioden mellom 1718 og 1733 ankom tolv dansk-norske slaveskip Charlottes havn, de brakte med seg totalt 2061 slaver som enten ble solgt til plantasjeiere på St. Thomas og St. Jan eller ble transportert og solgt på andre karibiske øyer.²⁰⁷

Livet på plantasjene

Året etter at Lorenz Hendrichsen hadde slått seg ned i Charlotte Amalie, i begynnelsen av juni 1729, ankom skipet «Haabet Galley» byen, med 120 slaver om bord. Det var et relativt lite skip, med en uvanlig inndeling. De fleste slaveskip holdt slavene under hoveddekket, med lave plattformer der menneskene måtte ligge tett inntil hverandre, side om side, «Haabet Galley» hadde en delvis åpen hytte bygget ute på dekket. Dette ga slavene mer plass å bevege seg på, og mer frisk luft.²⁰⁸ Om dette var grunnen til at bare syv personer døde under overfarten, er vanskelig

å si. De fleste slaveskip hadde betydelig flere døde enn «Haabet Galley» hadde i 1729, så det er i hvert fall verdt å merke seg. Det er anslått at mellom 20 og 30 prosent av slavene på dansk-norske skip døde under overfarten på begynnelsen av 1700-tallet, så en dødsrate på 6 prosent er å betrakte som lav.²⁰⁹

Om bord på «Haabet Galley» befant det seg 62 menn, 39 kvinner, elleve gutter og åtte jenter. Vi kjenner ikke deres navn eller familieforhold, men vi vet at mange av dem kom fra samme region i Vest-Afrika. Det er sannsynlig at mange var bekjente eller slektninger av hverandre.²¹⁰ I festningen rett utenfor Charlotte Amalie måtte de vente i noen dager før den første auksjonen ble organisert på plassen midt i fortet. Alle som ankom øyene for å selges, måtte gjennom den samme rutinen. De ble først innkvartert på fortet der de fikk næringsrik mat, sukker og drikke og fikk slappe av i noen dager. Ofte fikk de voksne røyke tobakk, og syke fikk behandling. Etter noen dager ble de solgt på en offentlig auksjon på fortet eller på et slavemarked i byen. Interesserte kjøpere fikk tid til å undersøke slavene grundig før de handlet. De kikket på tennene, knep i armer og bein og lot slavene hoppe eller løpe litt for å sjekke fysisk utholdenhet og styrke. Det var vanlig at spedbarn ble solgt sammen med moren, ektefeller og eldre barn ble ofte solgt hver for seg. Etter at auksjonen var over, fikk de solgte menneskene nye navn av sine eiere, de ble igjen brennmerket og deretter ført i grupper til plantasjen der de heretter skulle arbeide.²¹¹

Hendrichens slavehold

Lorenz Hendrichsen var ofte til stede på slike auksjoner for å kjøpe slaver. For en mann med hans status og viktige stilling, med et stort hus i byen, var det ansett som høyst nødvendig å få tak i nok folk til å utføre arbeidet i og rundt huset. Europeiske

husholdninger trengte kokker, hushjelper, vaskekoner, syersker og tømmermenn, og de fleste av disse yrkene ble utført av slavegjorte mennesker.²¹² Dette ser vi tydelig i Erik Bredahls husholdning. I lister over slaver på St. Jan kan vi lese at i Bredahls hus, som altså lå ved siden av Hendrichsens i Charlotte Amalie, arbeidet «7 husnegre og 9 negerinder» og i tillegg var der fjorten barn i alderen syv til elleve år. Alle hadde forskjellige oppgaver i Bredahls husholdning, og det ble forventet at barna skulle hjelpe til.²¹³ Også Hendrichsen trengte slaver. I 1728 kjøpte han «1 negermand» som het Canga, av en nederlandsk plantasjeier.²¹⁴ Fra «Haabet Galley» kjøpte han tre menn og tre kvinner.²¹⁵

I løpet av årene 1730–1733 forandret mye seg for Lorenz Hendrichsen, både i hans personlige liv og i arbeidslivet. Han giftet seg med danske Helena Muller i 1730, og hun flyttet inn til ham i Charlotte Amalie. Helena ble raskt gravid, og de fikk tre barn i løpet av tre år. To av barna døde før de hadde fylt ett år. Hendrichsen kjøpte en stor plantasje på St. Thomas i 1730, inklusive hus, slaver og slavehytter, og han brukte de neste to årene på å påkoste plantasjen betydelig.²¹⁶ Da han kjøpte plantasjen, bestod den av «1 mesterknekt» som holdt oppsyn over plantasjeslavene når de arbeidet, «15 hender», som var en annen betegnelse på dem som ble satt til hardt arbeid ute på markene og «7 børn under 4 år».²¹⁷ I løpet av bare tre år var plantasjens arbeidsstyrke økt betraktelig. I 1733 arbeidet «40 capabele» menn og kvinner i tillegg til fem gutter over seksten år ute på plantasjens områder. I tillegg var 24 slaver syke, og to menn og fem kvinner ble betegnet som «husslaver». Disse arbeidet i hovedhuset på plantasjen og hadde høyere status enn markslavene. Antallet slaver på plantasjen var altså økt fra 23 til 76 på fem år.²¹⁸

Dødeligheten blant slavene gjorde det nødvendig stadig å skaffe nye slaver til St. Thomas-plantasjen. Hendrichsen dro

derfor ofte på auksjoner og slavemarkeder, både organisert av privatpersoner og av Kompaniet, men også på auksjoner med nyankomne slaver. På en auksjon, sannsynlig med nyankomne slaver, kjøpte han for eksempel «5 capabele Mend» og «4 Quinder» og på en annen, organisert av Kompaniet, kjøpte han «II Negermænd, 1 Quinde og 2 capabele Drænge».²¹⁹

Hendrichsen investerte mye i plantasjen sin på St. Thomas. På St. Jan-plantasjen, derimot, skjedde det ikke så mye. Hendrichsen hadde ingen slaver eller oppsynsmenn som arbeidet her, og sannsynligvis var ikke plantasjen i drift de første årene. Plantasjen var ment for bomullsproduksjon og lå både vakkert og strategisk til, ved strandlinjen i Coral Bay. Det hadde vært plantasje-drift i Coral Bay-området i ti år før Lorenz kjøpte sin plantasje her. Kompaniet eide den største plantasjen i området, på 2000 hektar, med en egen sukkermølle og nesten 100 slaver. Erik Breddahl, som hadde kolonisert øya, hadde vært en av de første som startet en plantasje her.²²⁰ Som de fleste andre plantasjeiere, valgte Lorenz Hendrichsen å bli boende i Charlotte Amalie på St. Thomas, hvor han også hadde sitt arbeid som byfogd.

I 1732 skjenket Lorenz Hendrichsen plantasjen på St. Jan til sin kone Helena Muller, som fikk ansvaret for den.²²¹ Hun forble imidlertid på St. Thomas og lot en mesterknekt ta seg av sakene på St. Jan. Denne oppsynsmannen gjorde sannsynligvis en dårlig jobb. Da slaveopprøret på St. Jan startet i 1733, ble tilstanden til mange av plantasjene i Coral Bay, deriblant Hendrichsens, beskrevet som overgrodd, ubebodd og i meget dårlig stand. Dette var kanskje en av grunnene til at opprørerne brukte akkurat denne plantasjen som utgangspunkt for opprøret.²²²

De slavegjortes liv på plantasjene

Slavenes navn, familieforhold eller boforhold på Hendrichsens plantasjer er ikke kjent, men vi vet mye om hvordan livet på plantasjene mer generelt var for slaver på de vestindiske øyene. Til tross for at slaver ble brukt overalt, var det plantasjeslavene eller markslavene som var essensielle for å maksimere utbyttet. På slutten av 1700-tallet er det beregnet at nesten 90 prosent av alle slaver, menn, kvinner og barn, på St. Croix arbeidet på åkrene, og tallene for St. Jan og St. Thomas var sammenlignbare.²²³

Det var et strengt hierarki på plantasjene. På toppen av makt-pyramiden var eieren, eller «planteren», som han også ble kalt. Under ham, men fremdeles med mye makt, var «overseeren» eller mesterknekten, som hadde ledelsen på plantasjen når eieren ikke var til stede. Overseere var frie, hvite menn og var ofte selv eiere av en egen plantasje som de styrte. Dette gjorde at deres arbeid på andres plantasjer ikke alltid ble utført skikkelig. Blant slavene som arbeidet på plantasjens åkre og marker, var lederen ofte den største og sterkeste, som planten og overseeren kunne stole på. Som på slaveskipene, ble denne formannen kalt bomba. Han organiserte arbeidet, delte plantasjeslavene i grupper basert på alder og kjønn og sørget for at arbeidet ble utført. Hvis noe ikke gikk som det skulle eller om slavene ikke arbeidet som de skulle, var det bombaens ansvar å tildele straff, ofte i form av piskeslag. Som på fortene i Afrika fikk en bomba ofte fordeler fremfor andre slaver. Han fikk mer mat og større rasjoner, og ofte litt betaling også.²²⁴ De øvrige markslavene var fullstendig uten rettigheter.

Alle markslaver måtte arbeide på åkeren hver dag, unntatt søndag, hele året. Mødre med spedbarn hadde barna bundet fast på ryggen mens de arbeidet, og fikk litt pause når de måtte amme. De som var for gamle eller syke til å arbeide, tok seg av de øvrige barna i hyttene. Markslavens arbeidsdag startet hver

natt klokken fire, og de måtte arbeide til klokken åtte eller ni før de fikk frokost og noe å drikke. Frokosten bestod ofte bare av noen sukkerrør. Deretter fortsatte de med arbeidet sitt i åkrene til midt på dagen da temperaturen var på sitt høyeste. Da fikk de halvannen times fri til å spise, drikke og slappe litt av. De som hadde familier, gikk tilbake til hyttene sine, resten forble på åkrene. Etter middagen måtte slavene arbeide til etter solnedgang, og enda lenger når de holdt på med innhøstningen. Det var ikke uvanlig at en arbeidsdag kunne vare i mer enn elleve timer.²²⁵

Etter endt arbeidsdag kunne de gå hjem til hyttene sine. På hver plantasje var det en slavelandsby, små leirhytter som hadde jordgulv og tak tett med sukkerrør. Hyttene var ganske små, ofte ikke mer enn atten kvadratmeter, og de hadde to små rom, et som ble brukt som dagligrom og et til å sove i. Hytten var mørk og ble bare opplyst gjennom luker i veggen eller gjennom den lave fordøren. Slavene sov på flettede matter direkte på jordgulvet og hadde noen ganger et lite bord, en benk og kanskje noen stoler i dagligrommet. Arkeologiske funn i slavelandsbyer har vist at slavene røykte piper, og at de hadde forskjellige typer skåler, krus og krukker som de ofte produserte selv.²²⁶ I tillegg hadde de skåler de kunne spise av og en eller flere kister der de kunne oppbevare verdifulle eiendeler som amuletter, smykker eller klær.²²⁷

De fleste slaver fikk litt maismel og salt sild av plantasjeeierne hver uke, men siden dette ikke var nok å leve av, hadde de tillatelse til å dyrke grønnsaker til seg selv i små kjøkkenhager. I tillegg fanget de fisk med ruse eller fiskestang, og mange hadde noen griser, geiter eller høns. Hyttene hadde ikke kjøkken, så maten ble laget på bål utenfor. På søndagene, når de ikke måtte arbeide, jobbet de i kjøkkenhagene og sørget for dyrene sine. Kvinnene dro ofte med overskuddet fra egne hager og dyr til

markedene der de kunne selge eller bytte varene. På søndagene kunne slavene også gå på besøk til familie og kjente på andre plantasjer, og det var mulig for dem å komme sammen for å spille musikk og danse.²²⁸

Opprøret

I november 1733 brøt så slaveopprøret ut på St. Jan. Slavene tok over store deler av øya. Opprøret startet som sagt natt til 23. november, og utenfor hovedhuset der de to slavene hadde gått til angrep på vaktene, stod kvinnen Breffu og hennes kompanjong Christian og lyttet, begge slaver på Krøyer-familiens plantasje i Coral Bay-området. Også de var bevæpnet. De visste at når fortet var inntatt av kong Juni og kong Claes og alle vaktene var drept, ville kanonen bli avfyrt og det lenge planlagte slaveopprøret kunne starte. I den stille natten ble kanonskuddet hørt over hele øya, og Breffu og Christian snek seg raskt inn i hovedhuset og drepte hele Krøyer-familien. De tok med seg det de kunne finne av ammunisjon og våpen og gikk deretter til naboplantasjonen der de drepte plantasjeeieren og hans familie.²²⁹

Hendrichsens plantasje, som i nord grenset mot Krøyerplantasjonen, hadde verken slaver eller hvite beboere, men lå meget strategisk til. Derfor ble denne plantasjonen brukt som hovedbase for en del av opprørerne på St. Jan. Her kom de sammen, kanskje for å planlegge. Fire av de opprørske slavene bodde på Hendrichsens plantasje i de månedene opprøret varte og koordinerte sannsynligvis deler av opprøret derfra.²³⁰

St. Jan hadde ikke vært noe godt sted å bo for slavebefolkningen. Etter at øya ble annektert av Bredahl i 1718 og klargjort for plantasjedrift, forventet Kompaniet at plantasjonene der skulle produsere mye sukker, bomull og andre varer, men utbyttet viste seg å bli skrint. St. Jan ble gang på gang rammet av natur-

katastrofer som ødela plantasjevarene. I 1725, for eksempel, var det en så alvorlig tørke på øya at bare 25 prosent av innbyggerne var i stand til i det hele tatt å så i åkrene sine. Innhøstningen året etter var derfor meget dårlig, og i tillegg ble bomullsplantene oppspist av mark. Slike katastrofer gjentok seg år etter år, og både den frie og den ufrie befolkningen på øya nærmet seg nå grensen for hva de kunne klare.²³¹

Det var mange flere slaver enn hvite på St. Jan. Det blir antatt at i det året da opprøret startet, i 1733, var det fem ganger så mange slaver av afrikansk opprinnelse på St. Jan som hvite mennesker.²³² Slavebefolkningen kom stort sett fra Vest-Afrika og bestod av mange forskjellige etniske grupper. Sannsynligvis var rivalisering mellom grupper som sympatiserte med europeerne og de som ikke gjorde det, en årsak til at opprøret startet. I en øyevitneforklaring skrevet ned 30 år etter, ble det beskrevet en konflikt mellom to bombaer. Den ene tilhørte Loango-folket som kom fra vestlig Sentral-Afrika, nord for Kongo, og den andre hørte til Akwamu-folket, som kom fra Ghana. Som vi så tidligere, var Akwamu-riket lenge et av de mektigste i Vest-Afrika, og mennene derfra var kjent for å være sterke, stolte krigere med mye velstand og makt. Disse krigerne plyndret landsbyer i innlandet og solgte krigsfangene som slaver til europeerne. Etter at Akwamu-folket tapte en blodig borgerkrig på slutten av 1720-tallet, ble de imidlertid selv gjort til slaver. En stor gruppe Akwamu ble derfor solgt og transportert til De vestindiske øyer mellom 1729 og 1733.²³³ Det er anslått at mellom 1731 og 1733 ble 165 Akwamu transportert til St. Jan og solgt der.²³⁴ Mange av menneskene om bord på det tidligere omtalte slaveskipet «Haabets Galley» var Akwamu, og de ble solgt til plantasjeiere som Lorenz Hendrichs.

Når stolte Akwamu-soldater ble gjort til slaver og sendt til De vestindiske øyer, ble dette ansett som nedverdiggende. De

fortsatte å betrakte seg selv som soldater og ledere og mente at som Akwamu skulle de selv herske og ha undersåtter og slaver. Det er derfor mulig at andre afrikanere på St. Jan følte seg truet. De hadde tidligere hatt dårlige erfaringer med de brutale Akwamu-krigerne både hjemme i Vest-Afrika og på St. Jan, derfor ville de ikke delta i opprøret, men heller hjelpe de hvite.²³⁵ Når insektplager, naturkatastrofer og dårlig plantasjestyre gjorde at innhøstningen mislyktes år etter år, var det slavebefolkningen det gikk ut over. Sult og hungersnød var ikke unormalt. Et annet problem var mesterknektene. Siden mange av plantasjeeierne, inklusive Hendrichsen, valgte å bli boende på St. Thomas, var den faktiske plantasjedriften i hendene på mesterknekter. De kunne utføre arbeidet sitt uten noen som helst kontroll og fikk mye makt. Dette resulterte ofte i barbariske straffer og umenneskelige arbeidsforhold, og i andre tilfeller i vanskjøtsel av plantasjene. Uansett var det slavene det gikk ut over, og mange valgte å rømme fra plantasjen de arbeidet på. Dette ble kalt *å gå maron* og var et stadig økende problem for plantasjeeierne. Da opprøret brøt ut, er det antatt at flere hundre slaver var gått maron og bodde i innlandet på St. Jan. Noen av dem var aktive i opprøret, men det var også mange som var ikke delaktige i det hele tatt.²³⁶

Kombinasjonen av naturkatastrofer, vanskjøtsel av plantasjene og en stor gruppe som hadde gått maron, gjorde at mange, både i Europa og på de vestindiske øyene begynte å frykte et opprør blant slavene. For å få kontroll over dem igjen, men også for å skremme dem fra å rømme eller starte et opprør, ble en ny slavelov vedtatt og tatt i bruk i 1733, bare noen måneder før opprøret på St. Jan brøt ut. Det er sannsynlig at denne slaveloven var den direkte foranledningen til at slaveopprøret startet.

Gardelins slavelov

Danske Philip Gardelin var guvernør på St. Jan da det store slaveopprøret der brøt ut.²³⁷ Noen måneder før hadde han skrevet et nytt reglement der han beskrev slavenes forbrytelser og tilhørende straff. Det var viktig at de kunne fortsette å arbeide etter straffen, så det var bedre å hakke av en hånd eller en fot, brennmerke eller piske dem enn å henrette dem.²³⁸ Gardelin var engstelig for at alle som hadde gått maron kunne starte et opprør. Dette var et problem på St. Thomas, der han selv bodde, men kanskje et større problem på St. Jan, der det var færre hvite til å holde kontroll og flere slaver som rømte. Gardelin skriver: «Jeg, Philip Gardelin, gør hermed vitterligt for alle øens negre: Da det desværre er kommet mig for øre, at vore negre, der af Gud selv er gjort til slaver, ikke alene forsømmer deres slavepligter mod de blanke i almindelighed ... men også opfører sig ulydigt overfor deres herskaber, hvis penge de dog er, og derfor desto mere til underdanighed forpligtet, og da der blandt negrene begås megen tyveri og andre ondskabsfulde og strafværdige ting ... så er det i Rådet besluttet at offentliggøre følgende artikler.»²³⁹ De slavegjorte fikk ikke lenger lov til å spille instrumenter eller danse, de fikk ikke utøve sin egen religion, eller «hekseri» som Gardelin kalte det, de kunne ikke lenger befinne seg i byen etter vertshusenes stengetid eller selge egne grønnsaker eller dyr på markedet. Mer enn halvparten av paragrafene omhandlet slaver som var gått maron, noe som illustrerer hvor redd Gardelin var for et slaveopprør. Eksempler på maron-lovene var:

- Enhver slave, der ophidser andre slaver til at løbe maron for at han selv kan komme på fri fod, skal knibes 3 gange med gloende jern og hænges af myndighederne.
- Medskyldige i et komplot skulle miste et ben, med mindre deres mestre ville pardonere dem med at miste et øre og få en lussing af 150 slag.

- Den neger, der har kendskab til et sådant forehavende og ikke melder det til de blanke, skal af myndighederne brændemærkes på panden og tildeles 100 slag med pisken.
- Alle maronnegre, som er udeblevet i 8 dage, skal i fortet tildeles 150 slag.
- En neger, der er løbet maron i 12 uger, eller gentagne gange er løbet maron, skal ved Rettens mellemkomst miste et ben. Den, som udebliver i 6 måneder, skal miste livet, med mindre hans mester ville pardonner ham med det ene ben.

Loven bestod av nitten paragrafer som hver behandlet forskjellige straffbare handlinger. Ikke bare var lovene ekstremt strenge og straffene brutale, men de tok fra slavene den lille friheten de hadde. For å være sikker på at loven skulle være effektiv og sørge for at slavene ble skremt fra å rømme eller bli rebelske, ble det fastlagt at loven skulle leses høyt for alle på de dansk-norske vestindiske øyene tre ganger i året. Hvis det var nødvendig, kunne slaveeiere få en kopi av lovene på fortet.²⁴⁰

En av lederne av opprøret, kong Claes, hadde hatt en høy rang i Akwamu-imperiet før han ble transportert til St. Jan som slave på slutten av 1720-tallet, og på St. Jan hadde han høy anseelse blant de andre Akwamu-slavene. I 1733 var han bomba på en stor plantasje i Coral Bay-området, og han hadde minst to koner på forskjellige plantasjer.²⁴¹ Han var nok ikke tilfreds med tilværelsen sin og rømte fra plantasjen, men ble fanget igjen. Ifølge Gardelins nye slavelov skulle han dermed miste en fot. Claes hadde nok hørt at han skulle bli sendt til St. Thomas for å straffes. Det har blitt sagt at dette var en av de direkte årsakene til at han startet slaveopprøret.²⁴²

Etter de dramatiske morgentimene 23. november 1733 hadde en del av den hvite befolkningen på St. Jan klart å rømme fra øya. Resten forskanset seg på en plantasje nord på øya sammen med 25

høyt verdsatte slavegjorte de kunne stole på. En del av plantasjeierne var allerede advart før opprøret startet og hadde greid å ta seg over til St. Thomas sammen med sine slaver. Rebellenene tok over plantasjene på St. Jan, drepte nesten alle de resterende plantasjeierne og brukte Coral Bay som sin operasjonssentral for det som de neste åtte månedene kom til å bli en slags geriljakrig. Akwamu-lederne, som Breffu og kong Juni, ønsket å starte et eget, fritt samfunn og en egen stat på øya der de kunne drive landbruk og være selvforsynt. Meningen var å bruke både andre afrikanere og europeere som slaver, for Akwamu-folket så på seg selv som naturlige ledere og slaveholdere. Kong Juni byttet for eksempel til seg varer og krutt fra hvite menn på St. Thomas mot slaver fra St. Jan. Disse slavene var verken Akwamu eller deltakere i opprøret, men var tatt til fange av opprørerne fra plantasjene på øya. Tydeligvis ble de ikke satt fri, men behandlet som rettmessige slaver av Akwamu-folket.²⁴³

Det var altså etniske motsetninger blant slavebefolkningen på St. Jan. Dette kan kanskje forklare hvorfor så mange slaver advarte plantasjeierne før opprøret startet, og hjalp Gardelin med å stanse det. Ifølge øyenvitner fra opprøret var mellom 100 og 150 slaver aktive i opprøret. Tatt i betraktning at det var omtrent 1000 slaver totalt på St. Jan, var det bare et mindretall som var aktive. Resten av slavebefolkningen var hadde enten gått maron og bodde isolert i innlandet, eller de støttet ikke Akwamu-opprørerne fordi de tilhørte et annet folk, som Luango.²⁴⁴

Guvernør Philip Gardelin prøvde å stoppe opprøret, men til ingen nytte. I månedene som fulgte mobiliserte han stadig nye grupper av soldater og slaver han kunne stole på, for å lete etter opprørerne på St. Jan. Et jaktselskap av frie, svarte menn, kalt «frinegre», ble satt opp på St. Thomas og sendt til St. Jan for å slå ned opprøret. Noen ganger fant og drepte de et par

av de opprørske slavene, og noen ganger lyktes de i å få tak i opprørere som kunne gi dem informasjon, men i det store og hele oppnådde de veldig lite. Under tortur fortalte de fangede opprørerne hvordan de var organisert og hvem som stod bak, men siden opprørerne kjente øya så godt og aldri ble lenge på ett sted, greide Gardelin og hans menn likevel ikke å ta over kontrollen. Gardelin ba derfor franske soldater om hjelp.²⁴⁵

I april 1734 gikk flere hundre franske og sveitsiske soldater i land på St. Jan, og i løpet av de neste ukene ble slaveoppøret langsomt slått ned. Da det i løpet av mai 1734 ble tydelig for rebellene at de var i ferd med å tape kontrollen, begikk de kollektivt selvmord på St. Jans østligste punkt. På den måten var de så nær sitt hjemland som mulig, og på den måten demonstrerte de at de fremdeles hadde kontrollen over sine egne liv. Slavekvinnen Breffu, en av opprørslederne, var blant dem som valgte å ta sitt eget liv.²⁴⁶

Etter oppøret

Ved hjelp av de franske, og også noen sveitsiske, soldatene lyktes Gardelin i å ta tilbake kontrollen på St. Jan. Offisielt endte oppøret i august, men da hadde det allerede lenge vært klart at opprørerne ville tape. Overlevende opprørere ble tatt til fange, torturert og henrettet. Det var viktig at henrettelsene ble sett av så mange som mulig, både hvite og svarte, slik at de fungerte som eksempler til skrekk og advarsel. For å være på den sikre siden, ble også mange henrettet som ikke hadde hatt noe med oppøret å gjøre. Mistenksomheten overfor slaver var nå stor, og enhver overtredelse ble straffet strengt.

Da kontrollen var på hvite hender igjen, og en slags ro og orden var gjenopprettet på St. Jan, ville Gardelin undersøke årsakene til oppøret. Plantasjeeierne mente at en viktig grunn

var at fortet hadde vært i for dårlig stand, og at vaktene ikke gjorde en god nok jobb. Som en følge av opprøret var mange av plantasjene på øya lagt i ruiner, deriblant Hendrichsens. Plantasjeeierne følte seg heretter utrygge både på St. Jan og St. Thomas, og mange flyttet nå til St. Croix og startet et nytt liv her. Hendrichsen ble imidlertid igjen, han var blitt syk og bodde fremdeles på St. Thomas sammen med sin kone.

Selv om det var Lorenz Hendrichsens plantasje som ble brukt som utgangspunkt for opprøret, vet vi ikke hva slags rolle den spilte i det hele. Som nevnt tidligere, var plantasjen på dette tidspunktet overgrodd og i dårlig stand. Den var ubebodd og ikke lenger i bruk, med unntak av en oppsynsmann som holdt til der. Hendrichsen selv befant seg på St. Thomas da opprøret brøt ut, og til tross for at hans plantasje var rammet av opprøret, led han ikke noe økonomisk tap ettersom plantasjen ikke var i drift og det ikke var slaver der. Derfor er det sannsynlig at Hendrichsen forholdt seg temmelig nøytral i opprøret. I tillegg ble han alvorlig syk i slutten av 1733, og hans oppgaver ble overtatt av en ny byfogd. Derfor var det heller ikke Hendrichsen som avhørte opprørerne i 1734. Hendrichsen må ha visst at han var alvorlig syk, for i begynnelsen av 1734 var han og hans kone Helena hos den nye byfogden for å opprette sitt testamente.

Mindre enn et år etter Hendrichsens død, giftet Helena seg på nytt med en annen plantasjeeier, og sammen med sin nye ektemann sørget hun for at Hendrichsens plantasjer ble videre utbygget, og at stadig flere slaver ble anskaffet for å drive plantasjene. Opprøret i 1733 hadde ikke forandret noe som helst.²⁴⁷

Engelbrecht Hesselberg: Guvernøren som hindret et slaveopprør

Cudjo kunne ikke holde på hemmeligheter. Han var slavegjort på den store sukkerplantasjen La Grange, øst på St. Croix. I 1759 var han lånt ut for å jobbe en periode på dommer Søren Bagges plantasje, like i nærheten. En dag i begynnelsen av desember 1759 stod Cudjo og så på mens to hvite menn, brødrene Mathias og Benjamin Bears, støpte geværkuler. Cudjo spurte om han også kunne få noen kuler, og uten å tenke videre på saken, ga Mathias ham en håndfull. Senere samme dag fikk Benjamin vite at broren hadde gitt geværkuler til en slave uten å spørre hva han ville bruke dem til. Benjamin var bekymret for hva Cudjo trengte kuler til, og oppsøkte ham. I nærvær av flere andre slaver truet han Cudjo. Cudjo på sin side var rask med å svare at det var brødrene som burde passe seg. Det kunne nok hende at de ville bli tatt av dage før ham. Ifølge rapporten som senere ble skrevet, vendte Cudjo seg deretter mot en av brødrene og sa: «Du vil være den første jeg dreper!»²⁴⁸

En slave som overhørte denne samtalen, kunne senere fortelle mer til Benjamin. Da Cudjo arbeidet i plantasjehuset til Søren Bagge dagen før, hadde han stolt erklært at Bagges hus om ikke lenge ville være hans. En av Bagges egne slaver hørte hva Cudjo sa og freste: «Gud hjelpe deg, du kan ikke holde på en hemmelighet!». I tillegg til dette husket Benjamin Bears noe annet

merkelig: Cudjo hadde spurt Benjamin hvor lenge det var til jul, og da Benjamin lurte på hvorfor han ville vite det, svarte Cudjo at han selv ville være herre innen jul. Benjamin rapporterte nå Cudjos oppførsel, og i løpet av et par dager ble slaven arrestert og brakt inn til forhør hos byfogd Engelbrecht Hesselberg, født og oppvokst på Ringerike. I forhørene som fulgte, kom det frem at det var planlagt et stort slaveopprør på St. Croix i julen 1759, men Cudjos plapring sørget for at det hele ble stoppet før det i det hele tatt kunne begynne. Dette ble starten på en blodig og brutal rettssak mot åttifire slaver som hadde deltatt i planleggingen. Fjorten av dem ble torturert og henrettet, og likene deres ble vist frem i gatene for å avskrekke andre. Byfogd Engelbrecht Hesselberg var mannen bak straffene.

Engelbrecht Hesselberg

Engelbrecht Hesselberg var født i Norderhov prestegjeld på Ringerike og var sønn av lensmann Engelbret Hesselberg og Inger Christoffersdatter. Han vokste opp på den store gården Hesleberg sammen med to brødre. Gården, som fremdeles ligger der i dag, var imponerende. Store bygninger på en haug omgitt av åkerlandskap, med en kastanjeallé som snirklet seg opp til gården. Faren drev gården, var lensmann i Norderhov og hadde en sentral rolle i lokalmiljøet og bygdelivet.²⁴⁹ Hesleberg var den største og viktigste gården i hele området, og på 1700-tallet ble den også brukt som tinghus på Norderhov. Det må ha vært et livlig sted å vokse opp for Engelbrecht Hesselberg. I dag er Hesleberg en av de eldste gårdene i Norderhov, med bygninger som daterer seg til tiden da Engelbrecht vokste opp der. De er av stor kulturhistorisk verdi.²⁵⁰

I 1745 begynte Engelbrecht å studere jus i København, og i 1753, mens han fremdeles var student, skrev han *Juridisk*

Collegium, et oversiktsverk på fire bind om det dansk-norske rettsvesenet. Denne boken ble senere utgitt på nytt og var lenge i bruk som lærebok for danske og norske jurister. I boken beskriver Hesselberg hvordan det dansk-norske rettsvesenet fungerte, og hva som kunne forventes under forskjellige deler av en rettssak.²⁵¹ Etter fullførte studier i København hadde han opprinnelig planlagt en videre karriere der, men på grunn av en personlig konflikt ble han tvunget til å forlate den dansk-norske hovedstaden, og aksepterte en stilling i Vestindia. Han flyttet til St. Croix i 1754 eller 1755. I St. Croix' hovedstad, Christiansted, leide Hesselberg først et hus i nærheten av fortet, i Kompaniets Gade. Senere kjøpte han et hus i Christiansted og flere plantasjer på øya.

Christiansted

St. Croix var en grønn og frodig øy, med fjell, skoger og utstrakte plantasjer langs kysten. Ved innseilingen til Christiansted la man først merke til det store, gule fortet rett ved havnen. Til høyre for fortet var en åpen plass som på den ene siden grenset mot havnen og på den andre siden mot byens smale gater. Plassen var et travelt sted. Slaver losset varer fra båtene og inn i pakkhusene, handelsfolk fra mange land møtte hverandre, barn lekte og byens befolkning tok en spasertur langs kaien for å beundre de nyankomne skipene. Christiansteds fire hovedgater utgikk alle fra denne sentrale plassen. De var ikke brolagt, men bestod av jord og sand, og de lave to-etasjers husene var malt i klare pastellfarger.

Christiansted kunne ikke måle seg med den brusende metropolen København, verken i størrelse, befolkning eller typer bygninger, men for Hesselberg, som var vokst opp på Norderhov, kunne Christiansted godt ha fremstått som en riktig fin

liten by. Etter at Danmark-Norge kjøpte St. Croix i 1733, ble det bestemt at koloniseringen av øya skulle foregå etter en plan, fastlagt av Kompaniet. Christiansteds gateplan og struktur var dermed grundig gjennomtenkt og beskrevet allerede før byen ble grunnlagt. Guvernør Frederik Moth dro til St. Croix i 1733 for å sette planene ut i livet. Han fikk med seg en trettifem siders instruksjon fra Kompaniet som beskrev hvordan øya skulle tilrettelegges for (sukker)plantasjedrift. Der terrenget til- lot det, ble sukkerplantasjer på 150 hektar oppmålt og fordelt, og i annet terreng anla man mindre bomulls- og sukkerplanta- sjer som skulle drives med slaver.²⁵²

Christiansted ble bygget med europeiske byer, blant annet Christiania, som forbilde. Byen fikk en barokk byplan med vinkelrette gater og en havn og et fort i sentrum. Havnen ble utviklet slik at det var mulig å utskipe store mengder råsuksker fra de mange sukkerplantasjene, og flere skip kunne ligge for anker samtidig. Foran havnen lå et farlig skjær midt i innseil- ingen, og derfor ble en liten øy rett nord for fortet, som senere fikk navnet Protestant Cay, tatt i bruk som lade- og lossestasjon for skipene. Tolv kanoner, donert av kongen, skulle sørge for at Protestant Cay ga byen ekstra beskyttelse, og en los og hans familie bodde her året rundt.²⁵³

Byggingen av fortet startet i 1735, men etter en tropisk storm i 1737 ble byggingsarbeidet rasert og hele fortet måtte bygges opp på nytt. Gul murstein ble fraktet fra Danmark til St. Croix for å bygge fortet som fikk navnet Christiansværn. Det skulle tjene både som fengsel, bolig for guvernøren og innkvartering for sol- dater, og samtidig beskytte byen mot sjørøvere og opprørske sla- ver. I 1740 ble et varehus bygget på området til fortet, der hav- net alle nyankomne slaver. De fikk mat og ble smurt inn med palmeolje, slik at de skulle se sunne og friske ut. Før auksjonen fant sted, ble informasjonen om de nyankomne slavene spredt

rundt på øya. Plantasjeeierne kom ofte før auksjonen begynte. Da kunne de inspisere slavene nøye før de bestemte seg for hvem de ville kjøpe. Som regel ble slavene fordelt mellom de forskjellige plantasjeeierne. Syke og barn ble ofte holdt igjen på slaveskipene til alle de friske var solgt. Først da ble de transportert inn til Christiansværn og forsøkt solgt.²⁵⁴

I stedet for å utvikle byen rundt en stor monumental, sentral plass som i mange andre europeiske byer, var havnen og fortet de sentrale elementene. Plantasjeeierne så på byhusene sine i Christiansted som en investering, og det var vanlig at husene midlertidig ble leid ut til europeere. At Hesselberg, for eksempel, leide et hus det første året han bodde i Christiansted, er derfor svært sannsynlig. Bebyggelsen i de vinkelrette gatene var noen steder ganske spredt. Ikke alle eiendommer var utbygget, og dette gjorde at Christiansted fikk en svært åpen bystruktur. I gatene som munnet ut på plassen foran fortet og i havnen, bygget de prominente beboerne bolighus og pakkhus. Eiendommene var store og husene var brede, men de hadde ikke mer enn to etasjer. Mot gaten hadde de fleste husene skyggefulle søyleganger, og bak husene var hager der slavenes hytter lå, i tillegg til en kjøkkenhytte. På grunn av varmen hadde husene ikke glass i vinduene, men luker og skodder som kunne stenges om natten.

Lenger borte fra havnen og fortet var en mer sosialt blandet bebyggelse. Der hadde de mindre rike beboerne bygget seg små, enkle hytter. Både frie svarte, håndverkere og handelsmenn slo seg ned i denne delen av byen. En av de slavegjorte mennene som tilhørte guvernør Frederik Moth, for eksempel, var en dyktig og høyt verdsatt tømmerer som het Peter Tongolo. Han bodde også her. Han tjente så mye på arbeidet sitt i Christiansted at han i 1752 kjøpte seg fri og senere også sin familie, sine slektninger og venner. Tongolo tjente seg rik på sitt eget byggefirma og ble kjent for å bygge høykvalitetshus som han enten solgte

Kompaniets Gade, postkort fra 1916.

eller leide ut. I tillegg til alle husene sine i Christiansted eide han en stor plantasje og mange egne slaver. Siden Tongolo var en respektert mann på St. Croix, ble han også frie slavers talsperson i rettssaker og i kommunikasjonen med autoriteter. I 1758 ble Tongolo kaptein for oppsporing av rømte slaver.²⁵⁵

Engelbrecht Hesselberg slo seg altså ned i Kompaniets Gade i Christiansted. Denne gaten startet ved fortet og strakte seg omtrent sytti meter sørvestover. Den som i dag vandrer gjennom denne gaten, ser mange bygninger fra midten og slutten av 1700-tallet. De er malt i klare pastellfarger og har buede vinduer og svaler søyleganger og gir et godt inntrykk av hvordan det hele så ut på 1700-tallet. På Hesselbergs tid lå denne gaten i et fornemt strøk.

I listen over Christiansteds innbyggere fra 1755, ser vi at Hesselbergs naboer hadde engelske, nederlandske og dansk-norske navn, så det var et meget internasjonalt nabolag. Også nordmenn bodde her. Den bergenske slaveskipskapteinen Jacob Dischingthun, for eksempel, bodde bare et par hus bortenfor Hesselberg. Dischingthun eide en gutt på tolv år. Det er sannsynlig at han hadde tatt med seg denne gutten for egen regning på slaveskipet han hadde vært kaptein på.²⁵⁶ Lenger nede i gaten bodde en annen bergenser, Benoni Fæster, som ankom Christiansted i 1759. Fæster var, som Hesselberg, utdannet jurist i København, og trolig kjente de hverandre fra tiden ved universitetet. I Christiansted drev Fæster et handelsfirma sammen med en annen kjøpmann, og han solgte blant annet sukker til forskjellige byer i Norge.²⁵⁷

Hesselberg blir byfogd

I 1757 ble Hesselberg ansatt som byskriver og året etter som byfogd i Christiansted, og han flyttet til et større hus i den fornemme Dronningens Gade. En byfogd var kongens representant i en by. Han hadde påtale- og politimyndighet og var dommer på bytinget. I tillegg krevde byfogden inn skatter og toll og hadde ekstra administrative oppgaver. Til tross for at Christiansted var en relativt liten by, hadde Hesselberg nok å gjøre. I bøkene skrev han med sin karakteristiske skjeve og tette håndskrift side opp og side ned med beskrivelser av forhør, rettsaker, dommer og protokoller med daglige meldinger.

I 1760 ble Hesselberg beskyldt for korrupsjon og utpressing av en spansk kaptein. Generalprokurist Henrik Stampe fra København, som kjente Hesselberg fra tiden ved universitetet, uttalte om Hesselbergs sak at han «længe og ofte har hørt H. beskrive som en meget egennyttig og derhos snedig Betient, der

heel vel forstod at berige sig selv og forbedre sine Inkomster paa andres Bekostning.»²⁵⁸ Med andre ord: Nyheten om Hesselbergs bedrageri hadde nådd helt til København. Han måtte betale pengene tilbake til den spanske kapteinen og fikk en bot, men fikk likevel fortsette i ytterligere ti år som byfogd i Christiansted.²⁵⁹ Året etter rettssaken flyttet Hesselberg ut av selve byen, til en av plantasjene sine. I Hesselbergs hus i byen bodde etter 1762 dommeren og byskriveren Christian Juul. Vi kan anta at Juul tok over en del av Hesselbergs plikter og arbeid, siden Hesselberg ikke lenger var så høyt ansett i byen, men vi vet ikke hvilket arbeid Hesselberg selv utførte etter 1762.

Den planlagte slaveoppstanden på St. Croix i 1759

Da Cudjo ble ført til byfogdens hus og forhørt 11. desember 1759, vegret han seg for å tilstå noe som helst. Han fortalte Hesselberg at det hele var en misforståelse og nektet for alt. Først da hans egen bror, Quamina, vitnet mot ham, brøt Cudjo sammen og tilsto. Ifølge Hesselbergs rapport hadde Quamina frivillig og helt uten tvang kommet for å gi sitt vitnemål mot broren, men det var nok ikke helt frivillig. Som belønning ble Quamina lovet frihet og 50 riksdaler.²⁶⁰

Hesselberg fikk altså etter hvert Cudjo til å snakke, og det ble tydelig at et stort slaveopprør var under oppseiling. Cudjo fortalte at en fri svart mann fra Christiansted, William Davids, hadde snakket med ham i begynnelsen av desember. Planen var at forskjellige slaver på plantasjene rundt omkring på øya skulle drepe plantasjeeierne eller formennene sine på julaften. Julaften var valgt fordi dette var en kveld da mange hvite var sammen for å feire, som regel med alkohol, og derfor ville de være lette å drepe. Etter at slavene hadde drept sine mestre, skulle de samles på en plantasje utenfor Christiansted og vente her til et

tilstrekkelig antall slaver dukket opp. Planen videre var å overta fortet Christianværn, som på det tidspunkt ikke hadde mer enn ti menn på vakt og derfor ville være lett å ta. Med Christianværn under kontroll, ville de ha tilgang til våpen, ammunisjon og beskyttelse, og derfra kunne de storme byen og ta over makten. Det var en snedig og godt gjennomtenkt plan, men på grunn av Cudjos tilståelse, hadde Hesselberg nå en liste med medsammentvorne i oppstanden. William Davids ble arrestert. Han ble sett på som opprørets planlegger og var dermed den viktigste informanten. Davids ble brakt inn til forhør 12. desember, og liksom Cudjo nektet han å snakke. Først da Hesselberg lovet ham at han kun ville bli forvist fra St. Croix og ikke få noen annen straff, oppga Davids informasjonen Hesselberg var ute etter. Hesselberg fikk en lang liste med navn på involverte slaver. For å oppmuntre Davids til videre tilståelser og for å vise at han kunne stole på løftene Hesselberg hadde gitt, ble Davids ikke lagt i lenker. Han fikk bare hendene bundet sammen med et tau da han på slutten av dagen ble brakt tilbake til cellen sin.

Engelbrecht Hesselberg var fornøyd. Han hadde fått navnene på åttifire potensielle opprørere, og William Davids var villig til å gi all nødvendig informasjon for å rulle opp resten av slaveoppstanden. Det var en god dag for Hesselberg. Neste dag ble ikke fullt så god. Davids fikk sannsynligvis dårlig samvittighet i cellen sin den natten. Han hadde utlevert sine venner og kom til å bli sett på som en forræder resten av livet. Da Hesselberg kom til cellen neste morgen, fant han en blødende Davids. Han hadde revet over strupen med tauet han hadde rundt hendene. Han var ikke død da Hesselberg fant ham, så Christiansteds kirurg ble sendt for å bandasjere det åpne, gapende såret. Forhøret kunne fortsette. Neste natt trakk Davids bandasjene av såret og truet alle som kom i nærheten av ham: Hvis de ikke lot ham være i fred, eller hvis de hadde tenkt å torturere ham, kom

han ikke til å fortelle noe som helst. Natt til 14. desember døde Davids i cellen sin. Liket hans ble trukket etter en hest gjennom Christiansteds gater til galgebakken. Der ble han hengt opp etter ett bein, og deretter ble liket brent på en stake.

Åttifire slaver var identifisert. Av disse ble syttini arrestert og brakt inn til forhør hos byfogd Hesselberg, fem hadde greid å komme seg unna og var fortsatt på frifot. I løpet av forhørene ble det tydelig for Hesselberg at hjernen bak opprøret ikke var William Davids, slik han først trodde, men slaven Sam Hector. Ifølge Hesselbergs rapport var Hector ikke bare ualminnelig smart og oppegående, han kunne også lese og skrive og var svært ambisiøs. I tillegg hadde Sam Hector erfaring med slaveopprør; han var til stede som 18-åring da slavene på øya Antigua gjorde opprør. Antigua er en av de østlige karibiske øyene, og var på denne tiden under britisk kontroll. Storbritannia hadde kolonisert øya på midten av 1600-tallet og hadde raskt etablert den som en viktig sukkerproduserende koloni, basert på tvungen arbeidskraft fra afrikanske slaver. Sam Hector var født og oppvokst som slave på Antigua under navnet Quau, og da opprøret der brøt ut i 1736, ble det slått blodig og brutalt ned av de britiske myndighetene. Quau reddet livet sitt ved å forråde farens gjemmeded. Faren ble henrettet og Quau ble solgt til en plantasjeier på St. Croix.²⁶¹

Også to andre slaver spilte en viktig rolle både i slaveopprøret på Antigua og på St. Croix. Jupiter og George Foot, far og sønn, var også, som Quau, på Antigua i 1736. Etter opprøret der ble de begge solgt til St. Croix til samme eier.²⁶² Under Hesselbergs forhør fortalte George Foot at faren hans, Jupiter, hadde tvunget ham til å delta i slaveopprøret på St. Croix, men at han hadde nektet å delta. Jupiter ble da så sint på sønnen at han brukte vold mot ham. Ifølge George Foot var han blitt straffet hardere av faren enn han noen sinne var blitt av sin herre gjennom alle

de årene han hadde bodd på St. Croix, derfor fortalte han alt han visste til Hesselberg. Jupiter, ble deretter brent levende, mens sønnen reddet livet og ble solgt ut av St. Croix.

Selv om både Cudjo og Davids hadde nevnt disse åttifire slavene, og det var tydelig at de hadde en rolle i det planlagte opprøret, satt Engelbrecht Hesselberg med et dilemma. Egentlig burde alle bli henrettet, men uten kapable slaver var det ikke mulig å holde plantasjene i gang og tjene penger på øya. De var hele grunnlaget for St. Croix' økonomi, og hvis alle skulle bli strengt straffet for denne oppstanden, betydde det at både plantasjeeierne og Kompaniet selv kom til å tape mye penger. Det er også interessant å merke seg at Hesselbergs egen plantasje lå rett ved siden av plantasjen til Søren Bagge og La Grange, der slaveopprøret ble planlagt. Det er ikke usannsynlig at det også på Hesselbergs plantasje fantes slaver som ville delta i opprøret, noe som direkte kunne skade Hesselbergs personlige økonomi.

Løsningen på Hesselbergs dilemma var å finne i den tidligere nevnte slaveloven av Philip Gardelin fra 1733 og det senere slave-reglementet fra 1755. Slavereglementet hadde til hensikt å sikre de slavegjorters rettigheter og å sørge for at de var beskyttet mot drastisk utnyttelse og overgrep. Likevel ble det fastslått at slaver var sin herres eiendom, og at det var tillatt å straffe dem når det var nødvendig. Det var imidlertid grenser for straffene. Det var ikke lov å pine eller drepe dem uten grunn, og eierne måtte ta ansvar for syke og gamle slaver.²⁶³

Både slavereglementet fra 1755 og Gardelins slavelov fra 1733 var kjent i hele det vestindiske området og ble brukt i retts-saker mot slaver, så det er ikke overraskende at Hesselberg tok utgangspunkt i disse da han tenkte ut passende straffer. Han må ha vurdert at det var best å statuere et eksempel blant dem som var mest innblandet i opprøret, i stedet for å straffe alle like strengt. For at henrettelse skulle fungere som eksempler til

skrekk og advarsel, måtte disse utvalgte slavene til gjengjeld lide lenge og dø i offentlighet. Fjorten slaver ble dømt å bli henrettet etter tortur, fem var fremdeles på frifot og resten av opprørerne ble enten gitt tilbake til eierne sine eller solgt ut av St. Croix.

Engelbrecht Hesselberg skrev en detaljert rapport om det planlagte opprøret som han sendte til Kompaniets kontorer i København. I rapporten beskrev han ikke bare opptakten til opprøret og hvordan det var blitt oppdaget og forhindret, men også hvilke straffer de forskjellige hadde fått. Hesselberg beskriver hvordan menn ble radbrukket og måtte bli liggende i timevis på «hjulet» til de døde. Han forteller om dem som ble knepet med glødende tenner og hengt etter føttene i galgen til de døde. Dette kunne ta opptil tolv timer. Hovedmannen bak komplottet, Sam Hector, ble plassert i et lite jernbur som ble hengt opp i den brennende solen i Christiansted. Han levde i førtito timer. For alle de fjorten som fikk straff, kan vi lese i grufull detalj hvilken straff de fikk og hvor lang tid det tok før de døde. Cudjo, som ikke kunne holde på en hemmelighet og dermed startet det hele, fikk kanskje en av de mest humane straffene. Han ble brent levende og døde etter bare fire og et halvt minutt.

Det kan være vanskelig å forestille seg hvorfor en mann som Cudjo kunne være så tankeløs at han avslørte hele opprøret med sine lite gjennomtenkte bemerkninger. Det var jo hans egen frihet som stod på spill. En idé om hva som kan ha ligget bak Cudjos handlemåte, finner vi i forhøret av en av de andre slavene som skulle delta i opprøret, kalt London. Seksuell vold mot slaver var vanlig og akseptert. Hvite menn brukte slavekvinner som de ville. Ofte ble kvinner voldtatt, eller det ble forventet av dem at de måtte sove i plantasjehuset hos sin mester i en periode. Det ble ikke tatt hensyn til om kvinnene hadde en ektefelle. London forklarte at Cudjo var drevet av sjalusi og såret stolthet. Han mis-

tenkte at hvite menn misbrukte hans kone og kunne ikke gjøre noe for å stoppe dem.²⁶⁴ Med andre ord: Cudjo var så sint at han ikke greide å holde munn, og dette kostet ikke bare ham selv og tretten andre slaver livet, det medførte også at slaven på øya måtte se langt etter den friheten de ville kjempe for.

Epilog

Engelbrecht Hesselbergs historie gir oss innblikk i en tid hvor maktens menn kunne opptre med en grusomhet som er vanskelig å fatte i dag. Dette var en periode hvor humanismens idealer ikke gjaldt for alle, og hvor en mann som Hesselberg, tilsynelatende helt uten skrupler, kunne påføre en så brutal straff og deretter objektivt beskrive den i detalj, som om det bare var en rapport om dagligdagse hendelser. Selv om dette er vanskelig å forstå i dag, er det sannsynlig at Hesselberg selv oppfattet grusomhetene som strengt nødvendige for å opprettholde orden. Han kan ha oppfattet slaven som en konstant trussel mot det strengt hierarkiske koloniale systemet, og derfor ment at så strenge straffer var avgjørende for å sende et budskap til andre mulige opprørere. Avstanden mellom Hesselberg og slaven kan også ha vært så stor at han ikke så dem som fullverdige mennesker. Avhumanisering kan føre til grusomheter, og Hesselbergs behandling av slaven kan være et bevis på nettopp det.

Selv om Engelbrecht Hesselberg ikke er glemt og ofte dukker opp i beskrivelser av dansk-norsk slavehandel, har det gjerne manglet en detaljert analyse av ham som en aktiv aktør basert på primært kildemateriale. Jeg har i dette kapitlet forsøkt å gi et mer helhetlig bilde av hans liv på St. Croix, både som byfogd og plantasjeieier med mange slaver. Videre har jeg, så langt det lar seg gjøre, forsøkt å gjengi stemmer og historier fra slavens perspektiv.

Hesselberg fikk beholde sin stilling som byfogd i mange år. I 1770 ble han avskjediget og utnevnt til generalkrigskommisær. Han forårsaket kanskje nok en skandale på øya da han inngikk et forhold til en 25 år yngre kvinne, Anna Maria Greve. Paret må ha flyttet til København en gang på midten av 1770-tallet, for i 1777 ble deres første sønn født der. De giftet seg ikke før i 1787, i en vielse hjemme, sannsynligvis omgitt av familie og venner. Hesselberg døde i København året etter at han giftet seg, i 1788.²⁶⁵

Adrian Benoni Bentzon: Avskaffelsen av den transatlantiske slavehandelen

Mars måned i året 1792 så ut til å bli en helt vanlig måned på de vestindiske øyene. I avisen *The Royal Danish American Gazette*, som ble publisert på St. Croix to ganger i uken, kan vi lese om alle viktige saker som foregikk. Det ble for eksempel arrangert salg av diverse varer som madeiravin, lysestaker, hansker for menn og korketrekkerer i det britiske vertshuset i havnen. Vi kan lese at en viss Niels Hansen planla å dra tilbake til København i mai måned, og at han derfor gjerne ville selge alle sine eiendeler. Både hus, møbler, vin, biljardbord og slaver måtte selges før han dro. Vi kan lese om slaveauksjoner, dødsfall, planlagte møter, salg av plantasjer, hus og hester. Rømte slaver ble også etterlyst i avisen. Kvinnen Quasheba rømte sammen med en mann, en slave ved navn Johannes, åtte måneder tidligere, og i mars 1792 var de ennå ikke funnet. Den som fant Quasheba og Johannes og leverte dem tilbake på plantasjen der de hørte hjemme, skulle få god belønning, og hvis de ble funnet innen en uke, skulle verken Quasheba eller Johannes få straff.²⁶⁶

Det tok mange uker og til og med måneder før nyheter fra Europa nådde frem til Vestindia. I avisen fra 17. mars 1792 blir det fortalt om hendelser i London og Paris som fant sted i desember, altså tre måneder tidligere. Det er derfor ikke så rart at livet på St. Croix i mars 1792 fortsatte helt som vanlig, mens det

i København, på den andre siden av Atlanterhavet, ble skrevet under på papirer som skulle få stor innflytelse på slavehandelen.

Danmark-Norge: Første stat som avskaffet slavehandelen?

Mot slutten av 1700-tallet oppstod det en voksende bevegelse i Storbritannia, mot slavehandelen. Abolisjonistene – de som ønsket å avskaffe slaveriet – bidro til å spre bevissthet om de forferdelige forholdene om bord på slaveskipene og slavenes liv på plantasjene. Langsomt ble folk mer oppmerksomme på grusomhetene som foregikk i forbindelse med slavehandelen. Dette skjedde blant annet takket være skriftlige vitnesbyrd, skisser og illustrasjoner som avdekket disse forholdene. Olaudah Equiano, en tidligere slave vi også møtte i del 2, skrev en selvbiografi der han beskrev sine erfaringer. Boken hans fikk mye oppmerksomhet og påvirket den offentlige debatten rundt slavehandel sterkt, særlig i Storbritannia. Til tross for at det slett ikke er sikkert at Equiano faktisk var født i Afrika og hadde blitt transportert som slave til Amerika, bidro boken til en økende bevissthet rundt hva slavehandelen og livet som slave innebar.

I tillegg til abolisjonistenes arbeid for å få slutt på slavehandel og slaveri, sørget ulike slaveopprør på de karibiske øyer for at de grusomme forholdene på plantasjene ble synliggjort. De britiske abolisjonistenes innsats ledet til at den transatlantiske slavehandelen ble forbudt av det britiske parlamentet i 1807, og senere fulgte andre europeiske land etter.²⁶⁷ Allerede på slutten av 1700-tallet var det tydelig at Storbritannia kom til å forby slavehandelen. Likevel var det Danmark-Norge som først innførte en lov mot den transatlantiske slavehandelen, den skulle imidlertid ikke gjelde bruk av slaver på plantasjene.

Det var finansminister og plantasjeier Ernst Schimmelmann, født i Dresden, som i 1791 ga en kommisjon i oppdrag å under-

søke de umenneskelige forholdene på dansk-norske slaveskip og på de vestindiske øyene. Kommisjonen skulle på den ene siden finne ut om det var lønnsomt å fortsette den transatlantiske slavehandelen, og på den andre om behandlingen av plantasjeslavene var moralsk akseptabel. Det var hovedsakelig økonomiske grunner som lå bak beslutningen om å vurdere avskaffelsen av slavehandelen. Slavene var viktige, siden koloniene i Vestindia var av stor økonomisk betydning. I tillegg tjente Schimmelmänn selv mye på plantasjen han eide på St. Croix, så han var ingen motstander av slavedrift som sådan. Han var først og fremst motstander av den transatlantiske slavehandelen. Vi har sett at en stor del av slavene som ble kjøpt på vestkysten av Afrika, døde om bord på skipene over Atlanterhavet. I tillegg var dødsraten hos slavebefolkningen på øyene høyere enn fødselsraten. Mange mødre døde under fødsel, og et stort antall barn døde i ung alder. Slavene ble behandlet brutalt og inhumant, og de fikk ofte urimelig strenge straffer, noe som resulterte i mange unødige dødsfall. For likevel å kunne ha nok arbeidskraft på plantasjene var det nødvendig at nye slaver jevnlig ble importert. Siden så mange slaver døde under overfarten, og ettersom land som England allerede tenkte på å avskaffe slavehandelen fullstendig, var det økonomisk fornuftig å finne en annen løsning. Løsningen måtte være å gjøre de vestindiske øyene selvforsynte med slaver.

Schimmelmänn presset på for reformer som skulle bedre forholdene for slavene på de vestindiske øyene. Han håpet at ved å forbedre levekårene og helsen deres, ville fødselsraten øke og dødeligheten reduseres. Som et ledd i forsøket på å forbedre forholdene på plantasjene, ble bruk av tortur og andre grusomme straffemetoder begrenset, selv om slike praksiser fortsatt forekom.²⁶⁸

Kommisjonens og Schimmelmännns arbeid hadde som resultat at det ble utstedt et kongelig dekret som sa at all slavehandel

under dansk flagg ble forbudt. Til tross for at dette ble vedtatt 16. mars 1792, skulle det ta mer enn ti år før forbudet faktisk trådte i kraft, og forbudet gjaldt bare den transatlantiske handelen. Den interne handelen mellom øyene i Vestindia kunne fortsette. Mellom 1793 og 1803 kunne plantasjeiere til og med få økonomisk støtte i form av lån fra staten for å kjøpe nye slaver, men også for å bedre forholdene til slavene som allerede fantes på øyene. På denne måten skulle det bli mulig å bevisst opparbeide en variert og kjønnsmessig likevektig slavebefolkning. Plantasjeierne kunne få ekstra høye lån for anskaffelse av kvinnelige slaver. Hvis disse fikk tilstrekkelig mange sunne barn, ville import av nye slaver ikke lenger være nødvendig. Til tross for forbudet fraktet Danmark-Norge i perioden mellom 1793 og 1803 et rekordhøyt antall slaver fra Afrika. Slavebefolkningen på øyene økte fra 28 149 i 1791 til 35 716 i 1803.²⁶⁹ Skip med omtrent 200 slaver ankom hver eneste måned i denne perioden, men ikke noe tydet på vilje til å få bedre kjønnsbalanse i slavebefolkningen, slik myndighetene ønsket.²⁷⁰

I tillegg til mangel på strategi, var det heller ikke tegn til forbedring av vilkårene til plantasjeslavene. Hvis de skulle bli i stand til å produsere nok nye slavebarn for lønnsom plantasje-drift, burde livskvaliteten deres forbedres. Slavene burde få ekstra matrasjoner i tillegg til det de selv dyrket, de burde få kortere og mindre harde arbeidsdager og straffer som var mindre bestialske. Dette skjedde ikke. I årene mellom 1792 og 1802 lå den årlige fødselsraten hos slavebefolkningen på 2 prosent og dødsraten på 2,8, og straffene var fortsatt brutale og umenneskelige.²⁷¹

Kritiske tanker rundt slavehandelen og slaveriets inhumane virkelighet hadde dårlig grobunn i koloniene. De færreste sluttet seg til ideen om å avskaffe den transatlantiske slavehandelen. Tvert imot. Slaver ble fortsatt betraktet som varer, ikke som

14. Forordning

om

Neger-Handelen.

Vi Christian den Syvende, af Guds Raade, Konge til Danmark og Norge, ic. ic. Giøre alle vitterligt: Alt, i Hensigt til de Omstændigheder, som følge med Slavehandelen paa Kysten af Guinea og med de der kiebte Negres Overførsel til Vore Vestindiske Øer, ogsaa i Betragtning af, at det i alle Henseender maatte være velgiørende og gavnligt, om Tilførsel af nye Negre fra Guinea kunde undværes og Vore Vestindiske Øers Dyrkning i Tiden bestrides med Arbejdere, som, paa Øerne fødte og opdragne, vare fra Ungdommen af vant til Arbeidet, Himmelen og dem, under hvilke de skulle arbejde, have Vi ladet undersøge, hvorledes og naar dette maatte blive mueligt. Ved denne Undersøgelse er det blevet sat uden for Tvivl, at det kan blive mueligt og er fordeelagtigt for Vore Vestindiske Øer at undvære Indkøb af nye Negre, naar Plantagerne engang ere bleve forsynede med tilstrækkelig Antal i det for Formerelsen fornødne Forhold; naar Understøttelser for de Plantage-Øiere, som dertil trænge, kunne gøres muelige, og der sørges for at fremme Negrenes Egteskaber, Oplærelse og Sædelighed.

For altsaa at sætte Vore Vestindiske Besiddelser udaf den Afhængighed, hvori de vare og ere i Henseende til Negres Tilførsel, og for omstider at giøre Negres Tilførsel unødvendig, er det at Vi nu til hver Mandes Efterretning kundgiøre Vor allernaadigste Villie om en Deel herhen hørende; som nu bør høver strax at bekiendtgøres, og herved saaledes byde og befale:

I.

Med Begyndelsen af Aaret 1803 ville Vi, at al Negerhandel for Vore Undersaatter skal ophøre paa de Afrikanske Kyster, og ellers hvor den kunde finde Sted uden for Vore Besiddelser i Vestindien, saaledes, at efter dette Tidsrums Udløb ingen Neger eller Negerinde enten paa Kysten eller paa andre fremmede Steder maae ved eller for Vore Underaatter indkøbes, i Vore Undersaatters Skibe føres, eller til Vore Vestindiske Øer til Sala indføres, og at af mod dette Forbud stridende Handel skal efter denne Tid ansees som ulovlig.

3

2. For

Første side av «Forordning om negerhandelen» fra 16. mars 1792, der det ble vedtatt at den transatlantiske slavehandelen under dansk flagg skulle oppheves fra 1803.

mennesker, og i 1802 skrev syttifem plantasjeiere på St. Croix et brev til kongen i Danmark der de forklarte at det ikke var mulig å drive lønnsomme plantasjer uten ny tilførsel av slaver. Ifølge disse plantasjeierne var slavene så fulle av naturlig vellyst og løssluppenhet at de var uegnet til å få og oppdra barn. Nye slaver måtte altså fortsatt importeres. Det ble hevdet at slavekvinner rett og slett aborterte sine barn for å kunne ha mer seksuell frihet, og dermed var en selvforsynt slavebefolkning en ren utopi. Plantasjeierne håpet at den transatlantiske slavehandelen kunne fortsette, og at Danmark-Norge ville fortsette med den økonomiske støtten.²⁷²

Samtidig som plantasjeierne skrev brev til kongen, kom Adrian Benoni Bentzon, regjeringsråd på St. Croix, men født i Tønsberg, til samme konklusjon, men fra et annet utgangspunkt.

Adrian Benoni Bentzon

Adrian Bentzon var en velutdannet mann full av humanistiske prinsipper, født i Tønsberg i 1777 og oppvokst i Bergen. Da han i 1799 ankom St. Croix, så han med egne øyne hvor dårlig slavene ble behandlet og hvor få rettigheter de hadde. Bentzon var likevel sterkt uenig i planen om å *oppheve* den dansk-norske transatlantiske slavehandelen. Dette ville ikke løse problemene på de vestindiske øyene, mente han. I stedet for å avskaffe slavehandelen, burde man forbedre slavenes liv. Med bedre mat og behandling og med klart definerte rettigheter, ville det være en større sjanse for at flere barn ble født og kunne vokse opp. Siden dette ville innebære en langvarig og dyr prosess, var det viktig at nye slaver fortsatt ble importert til øya. I en førti siders rapport sendt til Ernst Schimmelmann i København i 1803, forklarte Bentzon at slavenes liv på St. Croix overhodet ikke var forbedret

det siste tiåret, og at det derfor var best å *ikke* oppheve slavehandelen.

Ernst Schimmelmann tok brevene og rapportene han fikk fra St. Croix til etterretning, og i 1803 ble det avgjort at slavehandelen skulle fortsette, til tross for lovforbudet, i hvert fall midlertidig.²⁷³ Når det blir sagt at Danmark-Norge var den første staten som avskaffet slavehandelen, er dette altså bare delvis sant. Intensjonen om å forby den transatlantiske slavehandelen var til stede, men på grunn av protester, blant annet fra Adrian Benoni Bentzon, ble det ikke faktisk slutt på slavehandelen før i 1807, og slavehold fortsatte helt frem til 1848.

I årene som ledet opp til den faktiske avskaffelsen, vokste det frem en sterkere anti-slaveribevegelse i Europa, noe som også påvirket den offentlige mening og politikken i Danmark-Norge. Flere andre stater hadde allerede avskaffet slaveri, som Storbritannia, og det var et press for å følge etter. Humanitære og etiske argumenter mot slaveriet fikk større gjennomslagskraft, støttet av beretninger fra tidligere slaver som fortalte om grusomhetene de hadde opplevd. Økonomisk var slavedriften ikke lenger like lønnsom som den hadde vært. I tillegg ble slaveriet etter hvert sett på som en gammeldags og umoderne praksis som hindret industriell og sosial utvikling. Den faktiske avskaffelsen av dansk-norsk slavehandel og slavehold i 1848 kom som et direkte svar på et nytt slaveopprør på St. Croix, som viste både de umenneskelige forholdene som de slavegjorte levde under, og deres vilje til å kjempe for frihet.²⁷⁴

Bentzons rapport og hans liv på St. Croix gir oss et godt bilde av hvordan det var å bo der på begynnelsen av 1800-tallet, både for slaver, frie fargede og overklassen. Samtidig ser vi dobbeltmoralen til embedsmenn og slaveeiere som Bentzon når det gjelder slaverettigheter, slavehandel og slavedrift, noe vi også får demonstrert i neste avsnitt.

Bentzons to kvinner

De to kvinnene Magdalen Astor og Henriette Franciska Cobby hadde ved første blick ingenting til felles. Magdalen Astor var datteren til Amerikas første multimillionær og vokste opp i velstand i New York på slutten av 1700-tallet. Henriette Franciska Cobby, derimot, var datter av en «fri Mulatinde» og en danskfødt prokurator på St. Croix. Magdalen og Henriette hadde likevel én ting til felles. Begge hadde intime forhold med Adrian Benoni Bentzon, og både Magdalen og Henriette fikk to barn med ham.

Adrian Benoni Bentzon giftet seg med Magdalen Astor i 1807, men ekteskapet var ikke lykkelig. En grunn til at ekteskapet ikke fungerte, hadde sannsynligvis med Henriette Franciska Cobby å gjøre. Fra Bentzons ankomst på St. Croix i 1799 er det tydelig at han raskt ble kjent med Henriette og innledet et langvarig forhold til henne. Allerede i 1800 er han oppført som fadder til et av Henriettes barn, og det blir spekulert rundt at han kanskje var faren. Frem til Bentzons giftermål levde de sammen i et «naturlig Ægteskap» og fikk to barn sammen.²⁷⁵

Den frie fargede Henriette Franciska Cobby var «af god Familie og en fortreffelig Bestyrerinde». Hennes mor var en fri «mulattkvinne» som sannsynligvis hadde vært danske Nicolaj Adler Coppins slave før hun ble frigjort.²⁷⁶ Henriette hadde en stor fordel i livet. Siden hun var datter av en «mulatt»mor og en hvit far, hadde hun en meget lys hudfarge. Det ble sagt at hun var «[...]nesten blank, af Hudfarve som en Sydeuropæerinde», og det sørget for at hun sannsynligvis hadde bedre muligheter for å komme seg opp i samfunnet enn mørkere kvinner hadde. Henriette må ha vært en imponerende og sterk kvinne. Hun styrte Bentzons husholdning med streng hånd og var ikke redd for å si ham imot og stå på sitt hvis hun syntes at det var nødvendig. Da Hans Dahlerup, en god venn av Bentzon, besøkte

Adrian Benoni Bentzon, etter den franske
kobberstikkeren Gilles-Louis Chretien.

dem, beskrev han Henriette på følgende måte: «[hun] var det heftigste Gemyt, jeg blant de heftigste Creolerinder har kiendt. Flere Gange havde Bentzon og hans Kone skiltes ad i Vrede, men Baandet imellem dem holdtes fast af Hensyn til Børnene»²⁷⁷ Hun oppførte seg som en engel mot Bentzon og hans venner. Da var hun «Fromheden og Oppmerksomheden selv», men mot slaverne i husholdningen oppførte hun seg som en heks. Tatt i betraktning at hennes mor sannsynligvis var født som slave, men frigitt senere i livet, virker Henriettes behandling av egne slaver temmelig brutal. Likevel passer hennes oppførsel inn i den sosiale konteksten på begynnelsen av 1800-tallet. Adrian Bentzon skrev selv i 1818 at det var store konflikter mellom slaver og deres frie, fargede eiere, og at det var nettopp disse eierne som behandlet slaverne sine mest brutalt, det gjaldt spesielt hvis de selv hadde en lys hudfarge. Grunnen var at disse

lyshudede frifødte fargede, ikke ville bli assosiert med slaver, men med hvite.²⁷⁸

At gifte embedsmenn hadde fargede kvinner på si', var helt normalt og akseptert, så lenge ektefellen ikke hadde for mye problemer med forholdet. Derfor måtte Henriette finne et annet sted å bo da Bentzon giftet seg med Magdalen Astor. Magdalen blir beskrevet som en sjalu og vanskelig kvinne med et «heftigt Sind», men det er kanskje ikke så rart at hun var sjalu når alle visste at Bentzon også hadde en annen kvinne og barn i byen. Etter noen år flyttet Magdalen tilbake til sine foreldre i New York med de to barna sine. Henriette kunne flytte tilbake til Bentzon, og de levde sammen i «et ubundet ægteskap» der det ikke ble lagt skjul på at to av Henriettes tre barn hadde Bentzon som far.²⁷⁹

I 1814 fikk Bentzon tilbud om å bli generalguvernør på De vestindiske øyer, noe han takket ja til. Han tok med seg Henriette og flyttet inn i guvernørboligen i Christiansteds festning. Fra forskjellig hold ble det antydnet at det kanskje hadde vært bedre for Bentzons anseelse om hans lovformelige ektefelle kom til Christiansted for å bo i den fornemme boligen sammen med ham, i stedet for hans «kulørte sammenlevske». Derfor ble det sendt bud på Magdalen, som kom med skip fra New York. Nok en gang måtte Henriette flytte ut med barna, og alt ble gjort klart til Magdalens ankomst. Det gikk ikke som planlagt. Da skipet kom frem i Christiansteds havn, ble en delegasjon sendt ut til skipet for å ønske henne velkommen og hente henne inn til byen. Delegasjonen kom tilbake uten Magdalen. Hun hadde ombestemt seg, og uten å sette sin fot på St. Croix, tok hun første skip tilbake til New York. Henriette kunne atter en gang flytte tilbake. I 1819 ble Magdalen Astor og Adrian Benoni Bentzon skilt ved en kongelig resolusjon, og Henriette og Bentzon kunne fortsette å bo sammen til Bentzons død i 1827.²⁸⁰

Bentzons menneskesyn

Adrian Benoni Bentzon var en velutdannet og opplyst mann. Hans venn Hans Dahlerup fra Sjælland var admiral i marinen og kaptein i den danske handelsflåten, og i forbindelse med sitt arbeid tilbrakte han et år på St. Croix rundt 1814. Dette året bodde han hos sin gode venn Bentzon.²⁸¹ Dahlerup beskriver i sin biografi dette året som et år fylt av lange fester på nydelige plantasjer, flotte ball i guvernørboligen til Bentzon, kortspillkvelder hos andre embedsmenn og dype samtaler med Bentzon i hans bibliotek. Bentzons bibliotek var stort; han hadde mer enn 2500 bøker og var alltid opptatt av ny kunnskap og litteratur. I biblioteket hadde han mye dansk-norsk og europeisk litteratur, men også alle islendingesagaene på gammelnorsk, Machiavellis verk og persiske, arabiske og asiatiske bøker. Dahlerup var imponert over hvor godt orientert Bentzon var og hvor mye han leste.²⁸²

Bentzon var en mann av sin tid. På den ene siden hadde han et humanistisk verdenssyn preget av litteratur og poesi. Ved universitetet i København, der han tok juridisk embetseksamen i 1797, vant han en prisoppgave for estetikk. I denne oppgaven la han stor vekt på hvor viktig poesi og kunst var for utviklingen av menneskers kultur. Det blir ikke spesifisert, men det er åpenbart at det er den vestlige kultur av hvite mennesker det var snakk om her.²⁸³ For ham var det viktig at alle mennesker, inklusive slaver, ble behandlet med respekt, men samtidig kunne han ikke forestille seg en verden der slaver kunne være frie og ha samme rettigheter og status som hvite. Svarte menneskers natur var så annerledes enn hvites at det egentlig var logisk at svarte var slaver, mente han. Bentzon eide selv plantasjer med hundrevis av slaver på St. Croix, og til tross for at han hadde andre til å drive plantasjene for seg, var det han som hadde ansvaret for slavenes ve og vel. Bentzon var overbevist om at afrikanere var de mest bestialske menneskene som fantes, uten moralsk

utvikling eller forståelse. Han mente at så lenge slavenes liv var tålelig, og de ikke ble pålagt for hardt fysisk arbeid, ville de aldri kunne lokkes til et fritt liv; de var egentlig ikke i stand til å bryte seg løs fra slaveriet.²⁸⁴

Den viktige hudfargen

På De vestindiske øyer ble mennesker kategorisert etter hudfarge, uansett om man var slave eller fri. Slaver ble alltid beskrevet med ordet «neger». Dette ordet har, som vi vet, sin opprinnelse i det latinske «niger», sort. Selv om ordet egentlig bare viste til en hudfarge, ble det i løpet av 1700-tallet synonymt med slave. Guvernør Philip Gardelin, for eksempel, skrev innledningsvis i sin slavelov i 1733 om: «vore negre, der af Gud selv er gjort til slaver». Gardelin så ikke bare en sammenheng mellom mørk hudfarge og det å være slave, men han tenkte at dette var bestemt av Gud. Å ha en mørk hudfarge ble gjennom hele 1700-tallet betraktet som et tegn på en moralsk mangel, og slik ble slaveri rettferdiggjort.²⁸⁵

Jo lysere hudfarge man hadde, jo flere rettigheter kunne man få. Det var altså avgjørende, for eksempel når det gjaldt sosial status, om man ble definert som hvit eller farget. For å beskrive hvor «hvit» den fargede var, benyttet de vestindiske koloniene seg av et detaljert graderingssystem:

- Neger: barn av neger og neger
- Sambo: barn av neger og mulatt
- Mulatt: barn av hvit og neger
- Quadroon: barn av hvit og mulatt
- Mustee: barn av hvit og quadroon
- Mustifino: barn av hvit og mustee
- Quintroon: barn av hvit og mustifino
- Octoroon: barn av hvit og quintroon.²⁸⁶

I mange karibiske kolonier var det juridisk fastlagt at barn av en hvit og en «mustee» (altså en «mustifino») som var tilstrekkelig lyshudet, kunne bli definert som hvit, mens barn av en hvit og en «quadroon» (altså en «mustee») som var mørkere i huden, skulle bli definert som svart.²⁸⁷ Henriette Franciska Coppy var en «quadroon», for hennes mor var mulatt og hennes far var hvit, og hun tilhørte en sosial klasse i Christiansted av frie fargede.

Antallet frie fargede i de vestindiske byene i annen halvdel av 1700-tallet økte sterkt. Egentlig var det fastlagt at de skulle ha samme rettigheter som hvite, men dette var ikke tilfelle i praksis. Under påskudd av å beskytte frie fargede mennesker, ble det utviklet en ny lov i 1774 som gjorde det vanskeligere å frigjøre slavegjorte. Samtidig krevde denne loven at frie fargede til enhver tid måtte ha med seg et frihetsbrev, og at de kunne vise sin status som fri ved å bære et rødt og hvitt bånd på hattene sine. Det ble innført portforbud etter klokken ti, de fikk ikke lenger lov til å organisere eller delta i danser, med mindre de fikk eksplisitt tillatelse fra guvernøren, og de kunne ikke bruke festklær, luksuskvær eller smykker. De kunne kle seg i hvites brukte klær, men bare hvis de kunne bevise hvem de hadde kjøpt klærne fra.²⁸⁸

Det var forskjellige grupper frie fargede eller «frinegere», som de hvite kalte dem. Den ene gruppen var slavemenn og -kvinner som greide å spare tilstrekkelig til å kjøpe seg selv fri. Et eksempel på en slik mann var Peter Tongelo, som er nevnt tidligere. Han var en håndverker med høy anseelse og tilhørte guvernør Frederik Moth. Tongelo var tømrer og så dyktig i sitt arbeide at han som slave ble verdsatt til 1000 riksdaler, mens andre tømrere ikke var mer verd enn rundt 300. Tongelo tjente nok på arbeidet sitt at han kunne kjøpe seg selv, sin familie og andre slektninger og venner fri.²⁸⁹ Han var så respektert blant Christiansteds frie fargede at han i 1758 ble utnevnt til «frinegerkaptein». Han

hadde ansvaret for ro og orden i Christiansteds gater og ble sett på som de frifargedes talsmann.²⁹⁰

En annen gruppe frifargede mennesker var innflyttere og immigranter fra andre karibiske øyer. Siden både St. Croix og St. Thomas lå så nær andre karibiske øyer, tiltrakk de seg mange innvandrere som hevdet de var frie. De kunne ikke alltid bevise at de faktisk var frie, og dette gjorde autoritetene på de vestindiske øyene bekymret. Var de faktisk frie eller var de rømte slaver?

Den siste gruppen var de som ble frigitt av sin eier eller som ble født av frie kvinner. Hvite menn hadde ofte langvarige forhold med slavekvinner som de fikk barn med, og det var ikke uvanlig at både kvinnene og barna ble frigitt. Moren til Henriette og kanskje Henriette selv, var frigjort av en hvit mann, sannsynligvis faren til Henriette. Det er mulig at Henriette var født etter at moren var frigitt, i så fall var hun automatisk fri. At Henriette ble født med en slik lys hudfarge, gjorde som nevnt livet mye lettere for henne.²⁹¹

Siden antallet frifargede økte så sterkt i løpet av 1700-tallet, fikk de frifargede i Christiansted anvist et eget nabolag i 1747. Dette lå langt nok borte fra de fornemme strøkene, der blant andre Bentzon bodde, men nært nok til at de frifargede kunne arbeide for de hvite.²⁹² Det var i dette nabolaget Henriette vokste opp.

I den 40 siders rapporten som Bentzon sendte til Schimmelmann i 1802, avslører hans argumenter for å fortsette slavehandelen hvilket syn han hadde på slaver. Bentzon mente, i tråd med de herskende oppfatningene om hudfarge og slaveri, at mennesker med afrikansk opprinnelse ikke var verd stort mer enn husdyr. Ingen andre mennesker i verden var så dyriske, uintelligente og manglet så mye moralsk forståelse som slave-
ne.²⁹³ Derfor var det ikke noe problem å holde dem som slaver. Så lenge de ble behandlet skikkelig, ikke ble utnyttet og ikke

trengte å utføre for tungt fysisk arbeid, var det helt akseptabelt å opprettholde slaveholdet. Slaver ville ikke være villige til å risikere sine gode liv for friheten, for de hadde aldri kjent noe annet enn slaveri. Det at slaver hadde gjort opprør mot sine eiere, var ifølge Bentzon ikke fordi de lengtet etter å bli *fri*. Nei, opprøret var en protest mot harde forhold på plantasjene og dårlige plantasjeiere som ga umenneskelig strenge straffer til slavene sine. I tillegg ble plantasjene ofte drevet av utlendinger som opprinnelig kom fra de laveste sosiale lagene i sine hjemland, og som dermed var lite skikket til å omgås slaver på en human måte. Hvis slavene ble behandlet skikkelig, ville det ikke være noen problemer med slavehold.²⁹⁴

Bentzon så altså på den ene siden mørkhudede mennesker som mindreverdige og uintelligente, samtidig tilbrakte han tyve år av livet sitt sammen med en farget kvinne og fikk to barn med henne. At Henriette var svært lyshudet, en frifarget kvinne og i tillegg en «quadroon», gjorde det nok enklere for Bentzon å leve med henne i all åpenhet. Han var ansvarsfull ovenfor både Henriette og barna sine. Begge barna ble sendt til Europa for å få en god utdanning, og i testamentet hans er Henriette og barna hovedarvingene. Henriette tok over Bentzons plantasje etter hans død i 1827 og levde der til hun selv døde i 1858.²⁹⁵

Selv om Bentzon i en årrekke hadde bodd sammen med Henriette og deres barn, så han sannsynligvis aldri på dem som like mye verd som seg selv. I et brev fra 1818 til en venn i Danmark skrev han: «Jeg har for nogle Maaneder siden havt en haard Ulykke, min eeneste Søn, henad 9 Aar gammel og som havde Anlæg, druknede i Isen i Amerika».²⁹⁶ Han nevnte ikke med ett ord at han faktisk hadde enda en sønn, på samme alder. Både i rapporten Adrian Bentzon skrev til Ernst Schimmelmann, og også i andre dokumenter, kommer denne dobbeltmoralen frem.

Konklusjon

I de fire delene av denne boken har vi blitt kjent med flere nordmenn som på en eller annen måte spilte en rolle i den transatlantiske slavehandelen. Det er ikke alle som har etterlatt seg spor i kildematerialet: Noen kjenner vi bare ved navn og yrke, resten av deres liv er så godt som glemt. Enkelte var eksplisitt involverte i slavehandelen, andre hadde en mer implisitt rolle. Vi har lest om enken **Else Lillieschiold** som finansierte de første dansk-norske slaveskipene, og entreprenøren **Jørgen Thormøhlen** som bistod i byggingen av disse første skipene. Vi har fulgt skipslegen **Dirk Hanssønn Ciccus** til Afrika, og vi har sett hvordan **Erik Tilleman** forsøkte å gjenopprette slavehandelen på vestkysten av Afrika etter flere års kaos på fortene. Kapteinen **Zacharias Allewelt** seilte i flere år frem og tilbake langs vestkysten av Afrika der han kjøpte inn slaver som han leverte på Christiansborg fort, mens guvernører som **Søren Schelderup**, **Enevold Nielsen Boris** og **Andreas Wellemsen** prøvde å sende flest mulig slaver over Atlanterhavet for å maksimere fortjenesen til Kompaniet. Underveis ble vi også kjent med **Cornelius Pettersen** og fikk innsikt i systemet med cassare-ekteskap. Historien om **Oluf**, den deprimerede matrosen på slaveskipet «Ada», som deserterte da han kom i land på St. Croix, viser at livet om bord kunne være tøft også for mannskapet. Vi traff også hans kollega båtsmannen **Anders Terkelsen Hagelund**, som klarte

seg litt bedre. På De vestindiske øyer har vi møtt byfogdene og plantasjeeierne **Lorenz Hendrichsen** og **Engelbrecht Hesselberg**, og **Adrian Benoni Bentzon**, som viste at hans private liv, der han hadde et langvarig, åpenlyst forhold til en fri farget kvinne, stod i sterk kontrast til hans rasistiske holdninger utad. Deres liv og historier representerer et bredt spekter av engasjement, fra dem som aktivt fremmet og profiterte på handelen, til dem som navigerte i dens periferi. Uansett hvor mye eller lite vi vet om den enkelte person, bidrar de til et unikt innblikk i tidsperiodens kompleksitet.

Ved å utforske livene til personer som for eksempel Else Lillieschiold, som finansierte slaveskip eller til Oluf, en matros som følte at hans liv ble så uutholdelig at han deserterte, åpner boken for en dypere forståelse av de historiske kontekstene som preget denne perioden. Jeg har prøvd å trekke frem individuelle historier om både dem som profiterte på og dem som ble ofre for slavehandelen, og der det var mulig, har jeg prøvd å fortelle historien til mennesker vi ellers ikke hører mye om. Ved å utforske disse individuelle historiene innenfor rammen av den større historiske konteksten, håper jeg å ha vist hvordan deres handlinger bidro til å opprettholde eller utfordre de strukturene som definerte deres verden.

Gjennom boken har vi sett hvordan nordmenn, som individer og som del av den dansk-norske staten, spilte en rolle i den transatlantiske slavehandelen. Disse historiene viser hvordan enkeltpersoners handlinger både opprettholdt og noen ganger utfordret de strukturelle mekanismene bak slavehandelen. Selv om Norge som nasjon ikke eksisterte som en selvstendig stat på dette tidspunktet, ser vi hvordan nordmenn kunne være dypt involvert i en global økonomi som bygget på menneskelig lidelse. Boken søker derfor å bidra til en mer kompleks og nyansert forståelse av Norges kolonihistorie og forholdet mellom lokale

aktører og globale strukturer. Ved å undersøke nordmenns roller i den transatlantiske slavehandelen, både som individer og som en del av den dansk-norske staten, kan vi se hvordan lokale handlinger inngikk i globale strukturer. Gjennom disse fortellingene kan vi bedre forstå hvordan historien om Norge er vevd inn i en global kontekst, og hvorfor det er viktig å ta med disse perspektivene i vår kollektive forståelse av fortiden.

Takk

Jeg vil gjerne takke en rekke personer og institusjoner som har vært avgjørende for arbeidet med denne boken. Først og fremst vil jeg rette en stor takk til Kåre Lauring, hvis bok *Slaverne dansede og holdt sig lystige* fra 2014 har gitt meg betydelig innsikt og et nødvendig bakteppe for denne studien. Laurings evne til å kombinere historisk nøyaktighet med en empatisk fortellerstil har vært en stor inspirasjon for mitt eget arbeid. De omfattende verkene om Danmarks nyere kolonihistorie, redigert av Per Oluf Hernæs i 2021, har også vært en uunnværlig kilde til informasjon og analyse.

Jeg ønsker også å takke Mona Ringvej, som tålmodig og grundig over flere år har lest gjennom ulike versjoner av teksten og manus underveis. Hennes støtte og veiledning, både når det gjelder språk, oppbygging og innhold, har vært uvurderlig. En spesiell takk går også til Tore Linné Eriksen, som med sin omfattende kunnskap og ekspertise har bidratt enormt til å forbedre manuskriptet.

Rigsarkivet i Danmark fortjener en stor takk for å ha digitalisert og gjort arkivmaterialet fra De vestindiske øyer og fortene på Gullkysten tilgjengelig. Dette gjorde det mulig for meg å analysere kildematerialet i høy oppløsning fra min egen datamaskin både i Nederland under korona-lockdowns, og etter at jeg flyttet til Norge. Uten det digitaliserte kildematerialet ville prosjektet ha vært langt vanskeligere å gjennomføre.

Til slutt vil jeg takke Maarten og Magnus, mine foreldre og min bror Vidar for deres tålmodighet og støtte gjennom hele bokprosjektet. Uten deres oppmuntring og hjelp hadde jeg ikke klart å fullføre denne boken.

Noter

Innledning

- 1 «Trans-Atlantic Slave Trade Database,» *Slave Voyages*, <https://www.slavevoyages.org>. *Trans-*
- 2 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Guvernementet på Guinea-kysten, Brevbøger, 1735–1745, 43; Ole Justesen, *Danish Sources for the History of Ghana*, vol.2: 1735-1754 (Copenhagen, 2005), s. 512-513.
- 3 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, *Indsendte beregninger over slaver, solgt på St. Thomas*, s. 97.
- 4 Svorenčik, Andrej, «The Missing Link: Prosopography in the History of Economics.» *History of Political Economy* 50, nr. 3 (2018), 605–13. <https://doi.org/10.1215/00182702-702355>; Arnfinn Kjelland, Harald Johannels Krøvel, Ola Teige, Chalak Kaveh (red), *Mikrohistorie*, (Museumsforlaget, 2020), s. 13.
- 5 Se for eksempel: Orlando Patterson, *Enslavement: Past and Present* (Polity Press, 2025); James Walvin, *A world transformed: Slavery in the Americas and the origins of global power* (University of California Press, 2024); Vincent Brown, *Tacky's Revolt: The Story of an Atlantic Slave War* (Massachusetts, 2020); Marcus Rediker, *The Slave Ship : A Human History* (John Murray, 2008).
- 6 Anders Totland, *Den norske slavehandelen* (Gyldendal, 2018); Per Ivar Hjeldsbakken Engevoold, *Nordmenn i slavefart* (Humanist forlag, 2022); Roar Løken, *De dansk-norske tropekoloniene. Sukker, krydder, slaver og misjon* (Solum Bokvennen Vidarforlaget, 2020); Roar Løken, *Slaveri, kolonihandel og rasisme: Virkningene for Norge* (Solum Bokvennen, 2023); Erik Gøbel, *Under sejl: Til Asien, Afrika og Amerika: Danske skibe, sejladsere og sømænd 1600–1850* (København,

2021); Louise Sebro, *Slaveoprøret på Sankt Jan. 1733* (Århus Universitetsforlag, 2023).

- 7 Se for eksempel: Thode Jensen & Gunvor Simonsen, «Introduction: The historiography of slavery in the Danish-Norwegian West Indies, c. 1950–2016» *Scandinavian Journal of History* 41, nr.4–5 (2016), s. 475–482; Paul Thomas og Jocelyne Von Hof, «Norway's Involvement in the Transatlantic Slave Trade: A Discourse Analysis of Media Coverage and Implications for Education,» *Cogent social sciences* 10, nr.1 (2024); Lasse Bendtsen, «Domestic Slave Trading in St. Croix, 1764–1848,» *Scandinavian journal of history* 41, nr. 4–5 (2016), s. 495–515, <https://doi.org/10.1080/03468755.2016.1210883>.
Hanne Østhus. «The Case of Adam Jacobsen. Enslavement in 18th-Century Norway,» *Scandinavian Journal of History* 48, nr.5 (2023), s. 635–55. <https://doi.org/10.1080/03468755.2023.2229834>
eller Fredrik Hyrum Svensli, «Dansk-norsk 'Scramble' i Afrika under slavehandelsperioden på 1600- og 1700-tallet,» *Fortid* (trykt utg.) 12, nr. 3 (2015).
- 8 Se for eksempel: [Mer om Holberg, rasisme og slaveri; Flere land nøler fortsatt med å be om unnskyldning for slavehandelen](#); www.khrono.no/mer-om-holberg-rasisme-og-slaveri/504415 ; «[Holberg var ikke slavehandler. | Norsk Shakespearetidsskrift](#)», www.shakespearetidsskrift.no/anmeldelser/holberg-var-ikke-slavehandler/229137?utm_source=chatgpt.com
- 9 «[Jørgen Thor Møhlen – Store norske leksikon](#)», https://snl.no/J%C3%B8rgen_Thor_M%C3%B8hlen
- 10 Se for eksempel: «[Møhlenpris-debatten skygger for noe viktigere](#)», www.bt.no/btmeninger/debatt/i/kJlvRL/moehlenpris-debatten-skygger-for-noe-viktigere; «[Jørgen Thor Møhlen – Store norske leksikon](#)»; https://snl.no/J%C3%B8rgen_Thor_M%C3%B8hlen, «[Bergen, Bergen kommune | Krav om navneskifte på bydel i Bergen som er oppkalt etter slavehandler](#)», www.nettavisen.no/nyheter/krav-om-navneskifte-pa-bydel-i-bergen-som-er-oppkalt-etter-slavehandle/s/12-95-3423979490.
- 11 Se for eksempel: «[Trondheims rikeste kjøpte råstoff laget av slaver – adressa.no](#)», www.adressa.no/kultur/i/dnIEjt/skriver-om-trondheims-morke-historie-det-er-ikke-populaert-a-si-dette; «[dansk-norsk](#)

[slavehandel – Store norske leksikon](#)»; <https://snl.no/dansk-norsk-slavehandel>.

- 12 Jeg bruker ofte begrepet «slavegjort» i stedet for slave, fordi det alltid er noen med makt som gjør et annet menneske til slave.
- 13 Lasse Bendtsen, «Domestic Slave Trading in St. Croix, 1764–1848,» s. 495–515.
- 14 Se for eksempel: Per Oluf Hernæs (red), *Vestafrika: forterne på Guldkysten*, (Gads Forlag, 2020); Neville Hall, *Slave Society in the Danish West Indies : St. Thomas, St. John, and St. Croix*, (University of the West Indies Press, 1992) eller www.slavevoyages.com.
- 15 Hernæs, *Vestafrika. Forterne på Guldkysten*, kapittel 1–3.
- 16 Hernæs, *Vestafrika. Forterne på Guldkysten*, s. 185.
- 17 Per Ivar Hjelmsbakken Engevd, *Nordmenn i slavefart*, s. 79–80.
- 18 Brev fra Bredahl til Kompaniet 08.07.1718, DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen Breve og dokumenter fra Vestindien, 1715–1719.
- 19 Neville Hall, *Slave society in the Danish West Indies*, s. 5–6; Poul Erik Olsen, *Vestindien. St. Croix, St. Thomas og St. Jan*, (Gads forlag, 2020), s. 93–94.
- 20 Leif Calundann Larsen, *The Danish colonization of St. John, 1718–1733* (1986), s. 19.
- 21 Se for eksempel: Erik Gøbel, *The Danish Slave Trade and Its Abolition*, (Brill, 2016), <https://doi.org/10.1163/9789004330566>; Olsen, *Vestindien. St. Thomas, St. Croix og St. Jan; Hall, Slave Society in the Danish West Indies* eller www.slavevoyages.com

DEL 1: TIL AFRIKA

- 22 Kåre Lauring, *Slaverne dansede og holdt sig lystige. En fortælling om den danske slavehandel*, (Gyldendal, 2014), s. 78-79.
- 23 Olsen, *Vestindien. St. Croix, St. Thomas og St. Jan*, s. 59–60.
- 24 «[Vestindisk-guineisk Kompagni | lex.dk – Den Store Danske](#)», [https://lex.dk/Vestindisk-guineisk Kompagni](https://lex.dk/Vestindisk-guineisk_Kompagni); Hernæs, *Vestafrika*, s. 56–67.
- 25 Olsen, *Vestindien*, s. 51–52.
- 26 Olsen, *Vestindien*, s. 54–55.
- 27 Olsen, *Vestindien*, s. 55.

- 28 Olsen, *Vestindien*, s. 50–57.
- 29 Mirjam Louise Hvid, *Serving og straffefanger i Dansk Vestindien 1671–1755* (upublisert oppgave, 2006), s. 7, 48–50; Lauring, *Slaverne dansede og holdt sig lystige*, s. 79–80.
- 30 Olsen, *Vestindien*, s. 59–61.
- 31 Beregning gjort i masteroppgave av Maria Lavik.
- 32 https://snl.no/pinass_-_orlogsskip
- 33 Roar Løken, *De dansk-norske tropekoloniene*, s. 144.
- 34 «Hans Hansen Lillieskiöld», https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Hans_Hansen_Lillieskiöld_d.e.
- 35 Bergens Tidende, 2003.
- 36 Lauring, *Slaverne dansede og holdt sig lystige*, s. 82; Løken, *De dansk-norske tropekoloniene*, s. 144.
- 37 Olsen, *Vestindien*, s. 56; Lauring, *Slaverne dansede og holdt sig lystige*, s. 82.
- 38 «Thormøhlen», https://nbl.snl.no/J%C3%B8rgen_Thorm%C3%B8hlen.
- 39 «Thormøhlen», https://nbl.snl.no/J%C3%B8rgen_Thorm%C3%B8hlen
- 40 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 82.
- 41 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 84.
- 42 https://threedecks.org/index.php?display_type=show_ship&id=18019;
https://www.bohuslansmuseum.se/wp-content/uploads/2016/11/BM_Rapport_2003-29.pdf
- 43 Hernæs, *Vestafrika*, s. 212.
- 44 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 144–160.
- 45 <https://media.digitalarkivet.no/view/67589/252>
- 46 Hernæs, *Vestafrika*, s. 195–205; Lauring, *Slaverne dansede*, s. 84.
- 47 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 188.
- 48 DNA, Vestindisk guineisk kompani, Dokumenter vedrørende skibsekspeditioner til Vestindien og Guinea, I Havmanden (G) 1680 – I Havmanden (G) 1681, 452–456, 479.
- 49 DNA, Vestinsisk guineisk kompani, Dokumenter vedrørende skibsekspeditioner til Vestindien og Guinea, I Havmanden (G) 1680 – I Havmanden (G) 1681, 474–475.
- 50 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 166–167.
- 51 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 86.

DEL 2: I AFRIKA

- 52 Ivor Wilks, «The rise of the Akwamu empire, 1650–1710,» *Transactions of the Historical Society of Ghana* 3, nr. 2 (1957), s. 25.
- 53 Wilks, «The Rise of the Akwamu Empire», s. 29–30.
- 54 Wilks, «The Rise of the Akwamu Empire», s. 35.
- 55 Wilks, «The Rise of the Akwamu Empire», s. 35–36.
- 56 Sannynligvis var dette kong Ansa Sasraku, for mer informasjon: Akwamu | Map, History, & Facts | Britannica
- 57 Kariin Sundsbak, «Kuppet på det dansk-norske fortet i Afrika,» *Aftenposten Historie* (01/2022).
- 58 Hernæs, *Vestafrika*, s. 90–94
- 59 Sundsbak, «Kuppet på det dansk-norske fortet i Afrika.
- 60 Hernæs, *Vestafrika*, s. 185.
- 61 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 93.
- 62 Eric Tilleman og Selena Axelrod Winsnes, *En Kort Og Enfoldig Beretning Om Det Landskab Guinea Og Dets Beskaffenhed (1697): A Short and Simple Account of the Country Guinea and Its Nature*, (University of Wisconsin-Madison, 1994).
- 63 Se for eksempel Lauring, *Slaverne dansede*, s. 93.
- 64 [https://snl.no/Christiansborg - fort i Ghana](https://snl.no/Christiansborg_-_fort_i_Ghana).
- 65 Hernæs, *Vestafrika*, s. 88–89.
- 66 Hernæs, *Vestafrika*, s. 230–231.
- 67 Hernæs, *Vestafrika*, s. 85–97.
- 68 Tilleman, *En kort og enfoldig Beretning*.
- 69 Tilleman, *En kort og enfoldig Beretning*.
- 70 Henk der Heijer, *Nederlands slavernijverleden* (Zutphen, 2021), s. 68–70; Hernæs, *Vestafrika*, s. 204.
- 71 Piet Emmer, *Geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel*, (Nieuw Amsterdam, 2019), s. 95–101.
- 72 Hernæs, *Vestafrika*, s. 152–153.
- 73 «Zacharias Allewelt», <https://www.kubenarendal.no/publikasjoner/iet-historisk-lys/2021/zacharias-allewelt-%E2%80%93-kinafarer-og-slavekaptein/>
- 74 «Tollvesen», <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:Tollvesen>
- 75 <https://media.digitalarkivet.no/view/67590/122>
- 76 <https://www.digitalarkivet.no/view/267/pg0000000721992>

- 77 DNA, Vestindisk guineisk kompani, Dokumenter vedrørende skibsekspeditioner til Vestindien og Guinea, IX Christiansborg (G) 1722, s. 105.
- 78 www.slavevoyages.com, DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen Indsendte beregninger over slaver, solgt på St. Thomas, s. 5.
- 79 «Zacharias Allewelt», <https://www.kubenarendal.no/publikasjoner/i-et-historisk-lys/2021/zacharias-allewelt-%E2%80%93-kinafarer-og-slavekaptein>.
- 80 Olaudah Equiano, «The Interesting Narrative of Olaudah Equiano, or Gustavus Vassa, the African. Written by himself» (1789), <https://archive.org/details/lifeofolaudahequooequi>, https://en.wikipedia.org/wiki/Olaudah_Equiano. Det er fortsatt uenighet om hvorvidt Equiano faktisk var født i Afrika og om han ble kidnappet som barn og brakt som slave til Amerika eller om han var født på en plantasje i Sør-Carolina.
- 81 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 202–208.
- 82 «Transatlantic slave trade», <https://www.britannica.com/topic/transatlantic-slave-trade>
- 83 Ludewig Ferdinand Rømer, *A Reliable Account of the Coast of Guinea* (1760) (Diasporic Africa Press, 2013), s. 225; Lauring, *Slaverne dansede*, s. 202–208.
- 84 Selena Axelrod Winsnes, *Letters on West Africa and the Slave Trade. Paul Erdmann Isert's Journey to Guinea and the Carribean Islands in Columbus*, (Sub-Saharan Publishers & Traders, 2007), s. 178, 233; Selena Axelrod Winsnes og H.C Monrad, *Two Views from Christiansborg castle vol.II: a description of the Guinea Coast and its inhabitants* (Sub-Saharan Publishers & Traders, 2010), s. 220.
- 85 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 202–208.
- 86 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 209.
- 87 Hernæs, *Vestafrika*, s. 151, 152.
- 88 Hernæs, *Vestafrika*, s. 154–155.
- 89 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 193–194
- 90 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 237.
- 91 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 193–197.
- 92 DNA. Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen. Dokumenter

- vedr. skibsekspeditioner til Vestindien og Guinea, X Den Unge Jomfru, 23, DNA Vestindisk-Guineisk Kompagni, Det Sekrete Råd på Guineakysten Sekretprotokol (1723–1730), s. 128.
- 93 DNA Vestindisk-Guineisk Kompagni, Det Sekrete Råd på Guineakysten Sekretprotokol (1723–1730), s. 129.
- 94 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, Breve og dokumenter fra Guinea (1722–1731), s. 220.
- 95 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen på Christiansborg Negotiehovedbog (1726, 1727).
- 96 DNA; Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, Dokumenter vedr. skibsekspeditioner til Vestindien og Guinea, X Den Unge Jomfru, s. 21.
- 97 Hernæs, *Vestafrica*, s. 214.
- 98 «Zacharias Allewelt», www.kubenarendal.no/publikasjoner/i-et-historisk-lys/2021/zacharias-allewelt-%E2%80%93-kinafarer-og-slavekaptein
- 99 www.slavevoyages.org/voyage/database
- 100 «Zacharias Allewelt», www.kubenarendal.no/publikasjoner/i-et-historisk-lys/2021/zacharias-allewelt-%E2%80%93-kinafarer-og-slavekaptein
- 101 «Slik levde nordmennene som deltok i slavehandelen i Afrika», www.aftenposten.no/viten/i/oR2xm/slik-levde-nordmennene-som-deltok-i-slavehandelen-i-afrika
- 102 Ole Justesen, *Danish Sources for the History of Ghana, vol.2: 1735–1754* (Copenhagen, 2005), s. 506–507.
- 103 Hernæs, *Vestafrica*, s. 127–135.
- 104 Ove Malling, *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere* (København 1777), s. 45–46.
- 105 Ludewig Ferdinand Rømer, *A Reliable Account of the Coast of Guinea* (1760), Translated and edited by Selena Axelrod Winsnes (Diasporic Africa Press, 2013), s. 74–75.
- 106 G.L. Grove, «Om Søren Schielderup, Guvernør paa Guineakysten» i: *Personalhistorisk tidsskrift*, vol.4:16, (1895), s. 206–207.
- 107 Grove, «Om Søren Schielderup», s. 298.
- 108 Justesen, *Danish Sources for the History of Ghana*, s. 509–511.
- 109 Grove, «Om Søren Schielderup», s. 206–207.

- 110 «Slik levde nordmennene som deltok i slavehandelen i Afrika», www.aftenposten.no/viten/i/oR2xm/slik-levde-nordmennene-som-deltok-i-slavehandelen-i-afrika; Justesen, *Danish Sources*, s. 521–525.
- 111 Justesen, *Danish Sources*, s. 514–516.
- 112 DNA; Vestindisk-Guineisk Kompagni, Guvernementet på Guineakysten, Brevbøger, 1735–1745, s. 43; Justesen, *Danish Sources*, s. 512–513.
- 113 Justesen, *Danish Sources*, s. 508; Grove, «Om Søren Schielderup», s. 306.
- 114 Justesen, *Danish Sources*, s. 524.
- 115 Justesen, *Danish Sources*, s. 508; Grove, «Om Søren Schielderup», s. 306.
- 116 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Guvernementet på Guineakysten, Brevbøger, 1735–1745, s. 43; Grove, «Om Søren Schielderup», s. 302.
- 117 Justesen, *Danish Sources*, s. 523–525.
- 118 Justesen, *Danish Sources*, s. 523.
- 119 Grove, «Om Søren Schielderup», s. 306.
- 120 Hernæs, *Vestafrrika*, s. 136–137.
- 121 Hernæs, *Vestafrrika*, s. 141.
- 122 Justesen, *Danish Sources*, s. 533–534.
- 123 Justesen, *Danish Sources*, s. 543–562; <https://www.slavevoyages.org/voyage/database>
- 124 Justesen, *Danish Sources*, s. 523, 545–548; DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Det Sekrete Råd på Guineakysten, Sekretprotokol, 1731–1740, s. 320–334.
- 125 Justesen, *Danish Sources*, s. 523, 545–548; DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Det Sekrete Råd på Guineakysten, Sekretprotokol, 1731–1740, s. 320–334.
- 126 Justesen, *Danish Sources*, s. 543.
- 127 Justesen, *Danish Sources*, s. 548.
- 128 Pernille Ipsen, *Daughters of the Trade, Atlantic Slavers and Interracial Marriage on the Gold Coast*, (Philadelphia, 2015), s. 199
- 129 Ipsen, *Daughters of the Trade*, s. 55.
- 130 Ipsen, *Daughters of the Trade*, s. 78.
- 131 Hernæs, *Vestafrrika*, s. 240.

- 132 Hernæs, *Vestafrika*, s. 241.
- 133 Ludewig Ferdinand Rømer «A Reliable Account of the Coast of Guinea», s. 234.
- 134 Hernæs, *Vestafrika*, s. 241–242.
- 135 Hernæs, *Vestafrika*, s. 224–230, 242–245.
- 136 Paul Erdmann Isert «Letters on West Africa and the Slave Trade», s. 203.
- 137 Ipsen, *Daughters of the Trade*, 8, Hernæs, *Vestafrika*, s. 244–245.
- 138 Hernæs, *Vestafrika*, s. 244–245.
- 139 Hernæs, *Vestafrika*, s. 244–245, 247.
- 140 Dette står spesifisert i lønnslisten og i andre offisielle dokumenter. Se for eksempel: DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Guvernementet på Guineakysten, Brevbøger; Per Hernæs «Den balstyrige bergenser på Gullkysten» i Anne K. Bang, *Nordmenn i Afrika – afrikanere i Norge* (Vigmostad og Bjørke, 2002), s. 17–27.
- 141 Hernæs, *Vestafrika*, s. 133, 158–164.
- 142 Se for eksempel: Justesen, *Danish Sources for the History of Ghana*, s. 506–507.
- 143 Ipsen, *Daughters of the Trade*, s. 78.
- 144 Hernæs «Den balstyrige bergenser på Gullkysten», s. 17–27.
- 145 Hernæs «Den balstyrige bergenser på Gullkysten», s. 17–27.
- 146 Ipsen, *Daughters of the Trade*, s. 77–80.

DEL 3: OVER ATLANTERHAVET

- 147 Hernæs, *Vestafrika*, s. 149, 185.
- 148 Fredrik Hyrum Svendsli, «Andreas Wellemsen, en trødersk guvernør i Vest-Afrika», *Trondhjemske samlinger* 2011, (Trondhjems historiske forening, 2011), s. 25–41.
- 149 Georg Nørregård, «Salvator Mundis forlis 1729», Museet for søfarts årbog 1976, s. 35 (1976).
- 150 Nørregård, «Salvator Mundis forlis 1729».
- 151 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, Dokumenter vedr. skibsekspeditioner til Vestindien og Guinea, XIII Laarburg Galley.
- 152 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 144–156.

- 153 <https://www.digitalarkivet.no/view/279/pk00000001542124>
- 154 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 159–160.
- 155 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 146–147.
- 156 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 155
- 157 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Gagebøger, Snoven ADA, s. 11.
- 158 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 314.
- 159 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 315.
- 160 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 316.
- 161 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 319.
- 162 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 328.
- 163 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 153.
- 164 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 336.
- 165 Henk den Heijer, *Nederlands slavernijverleden*, s. 85–86.
- 166 Henk den Heijer, *Nederlands slavernijverleden*, s. 342.
- 167 Henk den Heijer, *Nederlands slavernijverleden*, s. 342.
- 168 Henk den Heijer, *Nederlands slavernijverleden*, s. 347.
- 169 Henk den Heijer, *Nederlands slavernijverleden*, s. 344.
- 170 Hernæs, *Vestafrika*, s. 216
- 171 Arkivalieronline (rigsarkivet.dk)
- 172 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 352.
- 173 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 356.
- 174 Erik Gøbel, *The Danish Slave Trade*, s. 28–29.
- 175 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 345.
- 176 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 363.
- 177 Hernæs, *Vestafrika*, s. 206.
- 178 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 249.

- 179 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 237.
- 180 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 363.
- 181 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 364.
- 182 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 364.
- 183 Hernæs, *Vestafrika*, s. 210.
- 184 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 364.
- 185 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 367.
- 186 Hernæs, *Vestafrika*, s. 215–220.
- 187 Hernæs, *Vestafrika*, s. 215–220.
- 188 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 365.
- 189 Hernæs, *Vestafrika*, 216.
- 190 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 366.
- 191 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 365.
- 192 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 368.
- 193 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 368.
- 194 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 369.
- 195 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 295.
- 196 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 381.
- 197 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 370.
- 198 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 370–381.
- 199 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 382.

- 200 Lauring, *Slaverne dansede*, s. 296–301.
201 DNA, Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven ADA, s. 391.

DEL 4: PÅ DE VESTINDISKE ØYER

- 202 Holly Catherine Northon, *Estate by Estate: The Landscape of the 1733 St. Jan Slave Rebellion* (PhD diss., University of Tennessee, 2013), 159–160, Louise Sebro, *Slaveopprøret på Sankt Jan, 1733*, 2–7.
203 <https://stromsnes.info/tng/getperson.php?personID=I4514&tree=tree1>
204 Plantasjen på St. Jan var ifølge landlistene kjøpt 16. desember 1728, men det er ikke spesifisert hvem plantasjen ble kjøpt av. Se for eksempel: DNA, Matrikulering (Vestindien). Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen for St. Thomas og St. Jan: Landslister for St. Jan (1728–1739), 1732, s. 102.
205 DNA, Matrikulering (Vestindien) Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen for St. Thomas og St. Jan: Landslister for St. Jan (1728–1739), 1732, s. 102.
206 Olsen, *Vestindien*, s. 58, 90, 122.
207 Northon, *Estate by Estate*, s. 46,
208 <https://mfs.dk/wp-content/uploads/2016/06/1953Vandmanglen41-55.pdf>
209 Gøbel, *The Danish Slave Trade*, s. 45.
210 <https://storymaps.arcgis.com/stories/a6759f73e6b74119ae60a8526ere64fo>.
211 Løken, *De dansk-norske tropekoloniene*.
212 Gunvor Simonsen, *En Fortreffelig Constitution*, (masteroppgave Roskilde, 2000), s. 41; Hall, *Slave Society in the Danish West Indies*, s. 88.
213 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen for St. Thomas og St. Jan, Landslister for St. Thomas, 1730LL, s. 97.
214 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompani, Kassereren og Købmanden på St. Thomas og St. Jan, Auktionsprotokol (6) ført på St. Thomas, s. 141.
215 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, Indsendte beregninger over slaver, solgt på St. Thomas, s. 41, 43.
216 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen for St. Thomas og St. Jan, Landslister for St. Thomas, 1733 OO, s. 130.

- 217 DNA; DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen for St. Thomas og St. Jan, Landslister for St. Thomas, 1733 OO.
- 218 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, Indsendte beregninger over slaver, solgt på St. Thomas Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, 1727.
- 219 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, Indsendte beregninger over slaver, solgt på St. Thomas Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, 1732.
- 220 Olsen, *Vestindien*, s. 94.
- 221 DNA, Matrikulering (Vestindien), Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen for St. Thomas og St. Jan: Landslister for St. Jan (1728–1739), 1732, s. 54.
- 222 Northon, *Estate by Estate*, (2013).
- 223 Hall, *Slave Society in the Danish West Indies*, s. 72.
- 224 Hall, *Slave Society in the Danish West Indies*, s. 73–74.
- 225 Hall, *Slave Society in the Danish West Indies*, s. 73.
- 226 <https://www.liverpoolmuseums.org.uk/archaeologyofslavery/explore-sites>, Robert Steven Kidd, An Archaeological Examination of Slave Life in the Danish West Indies: Analysis of the Material Culture of a Caribbean Slave Village Illustrating Economic Provisioning and Acquisition Preferences (thesis 2006) s. 82–92.
- 227 Olsen, *Vestindien*, 119, Hall, 176.
- 228 Olsen, *Vestindien*, 119, Hall, 80–83.
- 229 «Breffu», www.theguardian.com/science/2018/mar/20/breffu-a-slave-a-rebel-a-fighter-and-a-woman-almost-invisible-to-history.
- 230 Northon, *Estate by Estate*, s. 159, 160
- 231 Northon, *Estate by Estate*, s. 63.
- 232 Appiah, Anthony; Gates, Henry Louis. *Africana: The Encyclopedia of the African and African American Experience*. New York: Basic Civitas Books. ISBN 0-465-00071-1; Hall, *Slave Society*, s. 57.
- 233 Louise Sebro, «[The 1733 Slave Revolt on the Island of St. John: Continuity and Change from Africa to the Americas](#)», *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity*, (Springer New York, 2013), s. 265–266, 270.
- 234 <https://storymaps.arcgis.com/stories/a6759f73e6b74119ae60a8526e1e64fo>

- 235 <https://storymaps.arcgis.com/stories/a6759f73e6b74119ae60a8526e64fo>
- 236 Northon, *Estate by Estate*, s. 54; Sebro, *Slaveoppgjøret*, s. 58–62.
- 237 For mer informasjon om dette slaveopprøret, se *Plantasjeliv*.
- 238 http://www.vgskole.net/prosjekt/slavrute/general/octroi_dk.htm.
- 239 http://www.vgskole.net/prosjekt/slavrute/general/octroi_dk.htm.
- 240 Sebro, s. 24–28.
- 241 <https://storymaps.arcgis.com/stories/a6759f73e6b74119ae60a8526e64fo>
- 242 <https://storymaps.arcgis.com/stories/a6759f73e6b74119ae60a8526e64fo>
- 243 <https://storymaps.arcgis.com/stories/a6759f73e6b74119ae60a8526e64fo>
- 244 Olsen, *Vestindien*, s. 112–116.
- 245 For mer informasjon om opprøret, se for eksempel: Louise Sebro, Louise, «The 1733 Slave Revolt on the Island of St. John» og Louise Sebro, *Slaveopprøret på Sankt Jan*.
- 246 «Breffu», www.theguardian.com/science/2018/mar/20/breffu-a-slave-a-rebel-a-fighter-and-a-woman-almost-invisible-to-history
- 247 DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Guvernementet for St. Thomas og St. Jan, Testamentbog, s. 12–13.
- 248 Engelbrecht Hesselberg skrev en detaljert rapport om opprøret han hadde avverget. Dialogene jeg har brukt her, kommer direkte fra Hesselbergs rapport. Forskjellige kopier av rapporten finnes i dag i Rigsarkivet i København. Her er en engelsk kopi brukt, oversatt fra dansk av Waldermar Westergaard, «Account of the negro rebellion on St. Croix, Danish West Indies, 1759» i: *Journal of Negro History*, Vol. 11, nr. 1 (januar 1929), s. 50–61.
- 249 Heftet Ringerike.
- 250 «Hesselberg», [E. Hesselberg – Dansk Biografisk Leksikon | Lex](#).
- 251 «Hesselberg», [E. Hesselberg – Dansk Biografisk Leksikon | Lex](#)
- 252 Poul Erik Olsen, «Godserne på St. Croix 1733–1800», i: *Landbobehistorisk tidskrift*, nr. 2 (1996), s. 82.
- 253 «Fort på St.Croix», <http://den-vestindiske-arv.dk/organisation/forter-pa-st-croix>
- 254 «Fort på St.Croix», <http://den-vestindiske-arv.dk/organisation/forter-pa-st-croix>

- 255 «Byene på St.Croix», <http://den-vestindiske-arv.dk/byerne/st-croix>
- 256 Nilsen, Tore L, *Blant slaver og sjørøvere : en bergensskippers forunderlige skjebne*, (Spartacus, 2014), Kapittel: «Jacob etablerer seg».
- 257 Nilsen, *Blant slaver og sjørøvere*, Kapittel: «Benoni Fæster».
- 258 «Hesselberg», [E. Hesselberg – Dansk Biografisk Leksikon | Lex](http://www.biografiskleksikon.dk/Hesselberg)
- 259 «Hesselberg», [E. Hesselberg – Dansk Biografisk Leksikon | Lex](http://www.biografiskleksikon.dk/Hesselberg)
- 260 DNA Christiansted Byfoged, Domprotokol, 1759–1760.
- 261 Michael Craton, *Testing the Chains. Resistance to Slavery in the British West Indies* (2009), s. 124.
- 262 Craton, *Testing the Chains*, s. 124.
- 263 Frederik Strand, *De fordømte. Forbrydelse og straf på de Vestindiske øer*, (Lindhardt og Ringhof 2019).
- 264 Simonsen, *Slave Stories*, s. 94.
- 265 <https://www.dis-danmark.dk/forum/read.php?7,274236,274632>.
- 266 The Royal Danish American Gazette (Mars 1792). http://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/avis/record/doms_aviser_page%3Auuid%3Abd3937ad-d719-4bf1-81a5-0dac43fc2e41/query/iso_dateTime%3A1792-03-17*%20titleUUID%3A%22doms_aviser_title%3Auuid%3A3a7b5dr3-03af-4f47-afb9-c79f4921de2f%22
- 267 Henk den Heijer, Nederlands slavernijverleden, s. 207–222.
- 268 «Forordning om negerhandelen», <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/forordning-om-negerhandelen-1792>.
- 269 Gøbel, *The Danish Slave Trade*, s. 159–160.
- 270 «Den danske slavehandel», <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/den-danske-slavehandel>.
- 271 Gøbel, *The Danish Slave Trade*, s. 117, 166.
- 272 Simonsen, *Slave Stories*, s. 42.
- 273 Gøbel, *The Danish Slave Trade*, s. 165–166.
- 274 Olsen, *Vestindien*, s. 236–275.
- 275 H. Garde, «Generalguvernør Adrian Benoni Bentzon og hans Vestindiske efterkommere», *Personallhistorisk tidsskrift*, (1962), s. 10.
- 276 Garde, «Generalguvernør Adrian Benoni Bentzon og hans Vestindiske efterkommere», s. 10.
- 277 Hans Birch Dahlerup, *Mit livs begivenheder, del 2: 1815–1848*, (1847), s. 78.
- 278 Hall, *Slave Society*, s. 99–100.

- 279 Dahlerup, *Mit livs begivenheder*, s. 78.
- 280 Garde, «Generalguvernør Adrian Benoni Bentzon og hans Vestindiske efterkommere», s. 10; Dahlerup, *Mit livs begivenheder*, s. 79.
- 281 Dahlerup, *Mit livs begivenheder*, s. 80.
- 282 Dahlerup, *Mit livs begivenheder*, s. 43.
- 283 Randi Solheim, *Kunst og nasjon. Brytninger i kunstsynet i Norge, 1750–1905* (PhD thesis, 2018), s. 157–158; Adrian B. Bentzon, «Forsøk till en Besvarelse af Spørsmålet: Hvilken Alder er bedst skikket til at danne den store digter, den raae og udyrkede, eller de cultiverende?» i: *Minerva* (april, 1776), s. 3–4.
- 284 Adrian Benoni Bentzon, *Om Negrene paa de Danske Øer i Vestindien* (28. juli 1802), s. 5.
- 285 Olsen, *Vestindien*, s. 134–135.
- 286 Sitert fra: Øyvind Tomter, *Frie fargede på St. Croix 1755–1800* (masteroppgave 2007), s. 15.
- 287 Tomter, *Frie fargede på St. Croix 1755–1800*, s. 15.
- 288 Kariin Sundsbäck, 2023. «Three Generations of Free Colored Women in St. Croix. 1750–1850.» *Journal of Family History* 48. nr. 4 (2023): 400–418. <https://doi.org/10.1177/03631990231172086> (May 2023).
- 289 Olsen, *Vestindien*, s. 192.
- 290 <http://den-vestindiske-arv.dk/byerne/st-croix>
- 291 Sundsbäck «Three Generations Free Colored Women in St. Croix. 1750–1850».
- 292 Olsen, *Vestindien*, s. 195.
- 293 Hall, *Slave Society*, s. 29–30, 48–49; Adrian Benoni Bentzon, *Om Negrene paa de Danske Øer*, s. 5.
- 294 Adrian Benoni Bentzon, *Om Negrene paa de Danske Øer*, s. 5.
- 295 https://tidsskrift.dk/personalhistorisk_tidsskrift/article/view/79655/114779
- 296 Garde, «Generalguvernør Adrian Benoni Bentzon og hans Vestindiske efterkommere», s. 12.

Litteraturliste

Primærkilder

Dansk Rigsarkiv (DNA)

Arkivalieronline Vestindien: <https://arkivalieronline.rigsarkivet.dk/da/collection/theme/8>

Brev fra Bredahl til Kompaniet 08.07.1718, DNA, Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen

Breve og dokumenter fra Vestindien, 1715-1719.

Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Gagebøger, Snoven Ada.

Kommissionen for Det Guineiske Kompagnis Sagers Afgørelse, Skibsprotokoller, Snoven Ada.

Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen for St. Thomas og St. Jan, Landslister for St. Thomas.

Vestindisk-Guineisk Kompagni, Guvernementet for St. Thomas og St. Jan, Testamentbog.

Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, Indsendte beregninger over slaver, solgt på St. Thomas.

Vestindisk-Guineisk Kompagni, Kassereren og Købmanden på St. Thomas og St. Jan, Auktionsprotokol, ført på St. Thomas.

Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen for St. Thomas og St. Jan, Landslister for St. Thomas.

- Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, Dokumenter vedr. skibsekspeditioner til Vestindien og Guinea, X Den Unge Jomfru.
- Vestindisk-Guineisk Kompagni, Det Sekrete Råd på Guineakysten Sekretprotokol (1723–1730).
- Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen Breve og dokumenter fra Guinea (1722–1731).
- Vestindisk-Guineisk Kompagni, Bogholderen på Christiansborg Negotiehovedbog (1726, 1727).
- Vestindisk-Guineisk Kompagni, Direktionen, Dokumenter vedr. skibsekspeditioner til Vestindien og Guinea, X Den Unge Jomfru.
- The Royal Danish American Gazette (Mars 1792).

Andre primærkilder

- Bentzon, A.B., *Om Negrene paa de Danske Øer i Vestindien* (28. juli 1802).
- Bentzon, A.B., «Forsøk till en Besvarelse af Spørsmålet: Hvilken Alder er bedst skikket til at danne den store digter, den raae og udyrkede, eller de cultiverende?» i: *Minerva* (april 1776).
- Equiano, Olaudah, *The Interesting Narrative of Olaudah Equiano, or Gustavus Vassa, the African* (1789).
- Garde, H., *Generalguvernør Adrian Benoni Bentzon og hans Vestindiske efterkommere. (Personalhistorisk tidsskrift 1962).*
- Isert, P.E., *Letters on West Africa and the Slave Trade: Paul Erdmann Isert's Journey to Guinea and the Carribean Islands in Columbia* (1788).
- Justesen, O., *Danish Sources for the History of Ghana*. Vol. 2: 1735–1754 (Museum Tusulanum Press, 2005).
- Malling, O., *Store og Gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere* (København, 1777)

- Monrad, H.C. *Two Views from Christiansborg Castle: A Description of the Guinea Coast and Its Inhabitants*. Vol. II, (2010).
- Rømer, L.F., *A Reliable Account of the Coast of Guinea (1760)*. Edited by Selena Axelrod Winsnes (Diasporic Africa Press, 2013).
- Tilleman, E., Axelrod Winsnes, S., *En Kort Og Enfoldig Beretning Om Det Landskab Guinea Og Dets Beskaffenhed (1697): A Short and Simple Account of the Country Guinea and Its Nature* (University of Wisconsin-Madison, 1994).

Sekundærkilder

- Axelrod Winsnes, S., *Letters on West Africa and the Slave Trade. Paul Erdmann Isert's Journey to Guinea and the Caribbean Islands in Columbus* (Sub-Saharan Publishers & Traders, 2007).
- Appiah, A., Gates, H.L., *Africana: The Encyclopedia of the African and African American Experience*, (Basic Civitas Books).
- Bang, A.K., *Nordmenn i Afrika – Afrikanere i Norge* (Vigmostad & Bjørke, 2002).
- Bendtsen, L., «Domestic Slave Trading in St. Croix, 1764–1848.» *Scandinavian Journal of History*, 41, nr. 4–5 (2016).
- Brown, V, Tacky's Revolt: *The Story of an Atlantic Slave War* (The Belknap Press of Harvard, 2020)
- Craton, M., *Testing the Chains. Resistance to Slavery in the British West Indies* (University Press, 2009).
- Gøbel, E., *The Danish Slave Trade and Its Abolition* (Leiden: Brill, 2016)
- Gøbel, E., *Under sejl: Til Asien, Afrika og Amerika: Danske skibe, sejladsere og sømænd 1600–1850* (København, 2021).
- Hall, N., *Slave Society in the Danish West Indies* (University of the West Indies Press, 1985).
- Hernæs, Per Oluf, *Vestafrika: Forterne på Guldkysten* (Gads Forlag, 2020).

- Heijer, H., den, *Nederlands slavernijverleden*, (Zutphen, 2021).
- Hvid, M.L., *Serving og straffefanger i Dansk Vestindien 1671–1755* (Upublisert oppgave, 2006)
- Ipsen, P., *Daughters of the Trade: Atlantic Slavers and Interracial Marriage on the Gold Coast* (University of Pennsylvania Press, 2015).
- Jensen, T., and Simonsen, G., «Introduction: The Historiography of Slavery in the Danish-Norwegian West Indies, c. 1950–2016.» *Scandinavian Journal of History* 41, nr. 4–5 (2016).
- Kjelland, A., Krøvel, H.J., Teige, O., Kaveh, C. (red.), *Mikrohistorie* (Museumsforlaget, 2020)
- Larsen, L.C., *The Danish Colonization of St. John, 1718–1733* (1986).
- Lauring, Kåre, *Slaverne dansede og holdt sig lystige: En Fortælling om Den Danske Slavehandel*, (Gyldendal, 2014).
- Løken, R., *De dansk-norske tropekoloniene: Sukker, krydder, slaver og misjon* (Solum Bokvennen, 2020).
- Løken, R., *Slaveri, kolonihandel og rasisme: Virkningene for Norge* (Solum Bokvennen, 2023).
- Nilsen, Tore L., *Blant slaver og sjørøvere: En bergensskippers forunderlige skjebne* (Spartacus Forlag, 2014).
- Northon, H.C., *Estate by Estate: The Landscape of the 1733 St. John Slave Rebellion* (PhD diss., Syracuse University, 2013).
- Nørregård, G., «Salvator Mundis forlis 1729.» *Museet for Søfarts Årbog*, 35 (1976).
- Olsen, P.E., (red), *Vestindien: St. Croix, St. Thomas og St. Jan.* (Gads Forlag, 2020)
- Olsen, P.E., «Godserne på St. Croix 1733–1800.» *Landbohistorisk Tidsskrift*, 82 (1996).
- Patterson, O., *Enslavement: Past and Present* (Polity Press, 2025).
- Rediker, M., *The Slave Ship: A Human History* (John Murray, 2008).
- Sebro, L., «The 1733 Slave Revolt on the Island of St. John: Continuity and Change from Africa to the Americas.» In *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity* (Springer, 2013).

- Sebro, L., *Slaveoprøret på Sankt Jan. 1733* (Århus Universitetsforlag, 2023).
- Simonsen, G., *En Fortreffelig Constitution* (Masteroppgave, Roskilde Universitet, 2000).
- Solheim, R., *Kunst og nasjon: Brytninger i kunstsynet i Norge, 1750–1905* (PhD thesis, 2018).
- Strand, F., *De fordømte: Forbrydelse og straf på de Vestindiske øer* (Lindhardt og Ringhof, 2019).
- Sundsback, K., «Three Generations of Free Colored Women in St. Croix, 1750–1850.» *Journal of Family History*, 48, nr.4 (2023).
- Sundsback, K., «Kuppet på det dansk-norske fortet i Afrika.» *Aftenposten Historie*, nr. 1 (2022).
- Svensli Hyrum, F., «Dansk-norsk ‘Scramble’ i Afrika under slavehandelsperioden på 1600- og 1700-tallet.» *Fortid*, 12, nr.3, (2015).
- Svensli Hyrum, F. «Andreas Wellemsen, en trøndersk guvernør i Vest-Afrika.» *Trondhjemske Samlinger* (Trondhjems Historiske Forening, 2011).
- Svorenčik, A., «The Missing Link: Prosopography in the History of Economics.» *History of Political Economy* 50, nr. 3 (2018). <https://doi.org/10.1215/00182702-702355>
- Thomas P, Von Hof, J., «Norway’s Involvement in the Transatlantic Slave Trade: A Discourse Analysis of Media Coverage and Implications for Education,» *Cogent social sciences* 10, nr. 1 (2024).
- Walvin, J, *A World Transformed: Slavery in the Americas and the Origins of Global Power* (University of California Press, 2024).
- Tomter, Øyvind, *Frie fargede på St. Croix 1755–1800* (Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2007).
- Østhus, Hanne, *The Case of Adam Jacobsen: Enslavement in Eighteenth-Century Norway* (2023).
- Wilks, Ivor. «The Rise of the Akwamu Empire, 1650–1710.» *Transactions of the Historical Society of Ghana* (3, no. 2, 1957).

Nettsteder

- «Breffu: A Slave, a Rebel, a Fighter, and a Woman Almost Invisible to History.» The Guardian. www.theguardian.com/science/2018/mar/20/breffu-a-slave-a-rebel-a-fighter-and-a-woman-almost-invisible-to-history
- «Byene på St. Croix.» Den Vestindiske Arv. <http://den-vestindiske-arv.dk/byerne/st-croix>
- «Christiansborg – fort i Ghana.» Store Norske Leksikon. [www.snl.no/Christiansborg - fort i Ghana](http://www.snl.no/Christiansborg_-_fort_i_Ghana)
- «Dansk Vestindisk arkiv.» Rigsarkivet. www.arkivalieronline.rigsarkivet.dk/da/collection/theme/8
- «Dansk-norsk slavehandel.» Store Norske Leksikon. [https://snl.no/dansk-norsk slavehandel](https://snl.no/dansk-norsk_slavehandel)
- «Digitalarkivet.» www.digitalarkivet.no/view/279/pk00000001542124
- «Forordning om negerhandelen.» Danmarkshistorien. [https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/forordning-om-negerhandelen-1792](http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/forordning-om-negerhandelen-1792)
- «Fort i Ghana.» Store Norske Leksikon. [https://snl.no/Christiansborg - fort i Ghana](https://snl.no/Christiansborg_-_fort_i_Ghana)
- «Fort på St. Croix.» Den Vestindiske Arv. <http://den-vestindiske-arv.dk/organisation/forter-pa-st-croix>
- «Hans Hansen Lillienskiold.» Lokalhistoriewiki. [www.lokalhistoriewiki.no/wiki/Hans Hansen Lillienskiold d.e.](http://www.lokalhistoriewiki.no/wiki/Hans_Hansen_Lillienskiold_d.e)
- «Hesselberg.» Dansk Biografisk Leksikon. www.lex.dk
- «Holberg var ikke slavehandler.» Norsk Shakespearetidsskrift. www.shakespearetidsskrift.no/anmeldelser/holberg-var-ikke-slavehandler/229137
- «Jørgen Thormøhlen.» Norsk Biografisk Leksikon. [www.nbl.snl.no/J%C3%B8rgen Thorm%C3%B8hlen](http://www.nbl.snl.no/J%C3%B8rgen_Thorm%C3%B8hlen)
- «Kuben Arendal: Zacharias Allewelt – Kinafarer og slavekaptein.» www.kubenarendal.no/publikasjoner/i-et-historisk-lys/2021/zacharias-allewelt-%E2%80%93-kinafarer-og-slavekaptein

- «Liverpool Museums – Archaeology of Slavery.» <https://www.liverpoolmuseums.org.uk/archaeologyofslavery/explore-sites>
- «Mer om Holberg, rasisme og slaveri.» Khrono. www.khrono.no/mer-om-holberg-rasisme-og-slaveri/504415
- «Møhlenpris-debatten skygger for noe viktigere.» Bergens Tidende. www.bt.no/btmeneringer/debatt/i/kJlvRL/moehlenpris-debatten-skygger-for-noe-viktigere
- «Navneskifte på bydel i Bergen som er oppkalt etter slavehandler.» Nettavisen. www.nettavisen.no/nyheter/krav-om-navneskifte-pa-bydel-i-bergen-som-er-oppkalt-etter-slavehandler/s/12-95-3423979490
- «Slik levde nordmennene som deltok i slavehandelen i Afrika.» Aftenposten Viten. www.aftenposten.no/viten/i/oR2xm/slik-levde-nordmennene-som-deltok-i-slavehandelen-i-afrika
- «Storymaps: Slave Voyages.» www.storymaps.arcgis.com/stories/a6759f73e6b74119ae60a8526e1e64fo
- «Thormøhlen.» Norsk Biografisk Leksikon. https://nbl.snl.no/J%C3%B8rgen_Thorm%C3%B8hlen
- «Three Decks: Naval and Trading Ships Database.» www.threedecks.org/index.php?display_type=show_ship&id=18019
- «Trans-Atlantic Slave Trade Database.» Slave Voyages. www.slavevoyages.org
- «Transatlantic Slave Trade.» Britannica. www.britannica.com/topic/transatlantic-slave-trade

Bildekilder

- Side 43. <https://www.dwis.dk/elektronisk-bibliotek?view=article-&id=988;jorgen-iversen-dybbol-guvernør-pa-st-thomas-1671-1680-1682&catid=204>
- Side 56. Utgitt av H. Moll Geographer, Wikimedia Commons.
- Side 59. Det danske Rigsarkivet, Tegninger og kart, Arkivalieronline.
- Side 68. Museet for Søfart, Helsingør, bildearkivet.
- Side 117. Publisert av The Society for Effecting the Abolition of Slave Trade. Wikimedia Commons.
- Side 120. Det danske Rigsarkivet, kart og tegninger.
- Side 150. Museet for Søfart, Helsingør, bildearkivet.
- Side 163. <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/forordning-om-negerhandelen-1792>.
- Side 167. Det Kgl. Biblioteks bildesamling, Agersholm samlinger, Danmark.

Navneregister

- Akwamu-kongen 54–55, 58, 78
Allewelt, Lycke Margrete 67
Allewelt, Otte 67
Allewelt, Zacharias 64, 65–77, 174
Andersen, Børge 37
Asameni, Akwamu-leder 54–55, 57
Astor, Magdalen 166, 168
Auborg, Else Jensdatter 81
Bagge, Søren 145, 155
Bears, Benjamin 145–146
Bears, Mathias 145–146
Bentzon, Adrian Benoni 159–173,
175
Boris, Enevold Nielsen 7, 78, 85–89
Bredahl, Erik 7, 21–22, 24, 131,
133–134, 137
Breffu, med i slaveoprør 137,
142–143
Brinckman, Arnoldus 74
Brolager, Jens 122–123
Christian V 21, 29, 35
Christian, med i slaveoprør 137
Christoffersdatter, Inger 146
Ciccus, Dirk Hanssønn 40–47,
174
Ciccus, Gjertrud Hansdatter 42
Claes, «slavekonge» 129, 137, 141
Copp, Henriette Franciska 166,
168, 171
Copp, Nicolaj Adler 166
Cudjo, med i slaveoprør 145–146,
152–153, 155–157
Dahlerup, Hans 166, 169
Davids, William 152–155
Eliassen, Finn-Einar 15
Engenvold, Per Ivar Hjeldsbakken 15
Equiano, Olaudah 11, 69–70, 160
Foot, George 154–155
Foot, Jupiter 154–155
Frederik III 21
Fæster, Benoni 151
Gardelin, Philip 140–143, 155, 179
Greve, Anna Maria 158
Grue, Ole Larsen 90
Gyldenløve, Ulrik Frederik 37
Gøbel, Erik 15
Hagelund, Anders Terkelsen
108–112, 114–115, 118, 120–122
Hammer, Augustus 105
Hansen, Niels 159
Hector, Sam (Quau), med i sla-
veoprør 154, 156
Hendrichsen, Lorenz 11–12,
129–144, 175

- Hernæs, Per Oluf 102, 177
Hesselberg, Engelbrecht 145–158
Hesselberg, Engelbret 146
Holberg, Ludvig 16
Isert, Paul 91
Johannes, rømling 159
Juni, «slavekonge» 129, 137, 142
Juul, Christian 152
Lauring, Kåre 177
Lillienschiold, Else Hansdatter 34,
35–36, 39, 174
Lund, Ingeborg Pedersdatter 130
Løken, Roar 15
Magers, Giertrud 38
Moth, Frederik 148, 149, 171
Muller, Helena 133, 134
Nissen, Jemina Høeg 14
Nordmann, se Oluf
Oluf Kolbjørnsen «Nordmann»
108–111, 114, 121–123
Pettersen, Cornelius 90–91, 94–96,
174
Quamina, bror av Cudjo 152
Quasheba, rømling 159
Quau, se Hector, Sam
Rømer, Ludewig Ferdinand 70,
80–81, 92
Schelderup, Severin 7, 78–85,
94–95, 174
Schimmelmann, Ernst 160–161,
164–165, 172–173
Schjødt, Hendrich Carstens 130
Schmith, Hans 35–36
Sebro, Louise 15
Sinholdt, passasjer 114, 118
Smidt, Eric 21
Stampe, Henrik 151
Thormøhlen, Jørgen 16, 35, 38–39,
174
Tilleman, Erik 55, 58–60, 62–64,
174
Tongolo, Peter 149–150
Tordenskjold, Peter Wessel 16, 67
Totland, Anders 15
Vilhelmine Caroline 14
Warberg, Jørgen Bendixen 90
Wellemsen, Andreas 78–79, 82,
102, 103–107, 174
Wit, Peter de 90
Witt, Anna Sophia 90–91, 94–97
Witt, Christian Petersen 90
Wærøe, Anders Peterssøn 79,
82–83, 103